Urząd Miejski w Węgrowie

Urząd Gminy Liw

Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Warszawa – Węgrów, październik 2007 r.

Dokument przygotowany na zlecenie Urzędu Miejskiego w Węgrowie i Urzędu Gminy Liw przez zespół autorski Biura Doradczego Leszka Butowskiego i Instytutu Turystyki w Warszawie w składzie:

dr Leszek Butowski – kierownik projektu
dr Krzysztof Łopaciński
mgr Paulina Nowicka
mgr Bożena Radkowska
mgr Jakub Rawski

Autorzy składają podziękowania za pomoc w zebraniu materiałów niezbędnych do przygotowania strategii oraz konsultacji jej treści:

Pani Marii Koc – zastępcy burmistrza Węgrowa,
Pani Danucie Grodzkiej – wiceprezesowi Oddziału PTTK w Węgrowie,
Pani Dorocie Skrzypek – naczelnikowi Wydziału Spraw Społecznych UM,
Panu Jarosławowi Grendzie – burmistrzowi Węgrowa,
Panu Bogusławowi Szymańskiemu – wójtowi gminy Liw,
Panu Wojciechowi Gołosiowi – zastępcy wójta gminy Liw.

Instytut Turystyki, ul. Merliniego 9 1, 02 511 Warszawa, tel. (22) 844-63-47;
Biuro Doradcze. Leszek Butowski, ul. Kostrzewskiego 1/76, 00-768 Warszawa, tel. (22) 840-46-22.

Spis treści

I Wprowadzenie 2
1. Podstawa prawna, cele, zadania i zakres strategii 2
2. Założenia metodyczne, podstawy informacyjne, zasady strategii 3
3. Słownik najważniejszych pojęć 5

II Diagnoza strategiczna potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw 8
1. Uwarunkowania środowiskowe Węgrowa i gminy Liw 9
2. Uwarunkowania społeczne i gospodarcze Węgrowa i gminy Liw 23
3. Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw – zgodność z dokumentami programowymi wyższego rzędu 33
4. Walory turystyczne Węgrowa i gminy Liw 44
4.1. Walory kulturowe 44
4.1.1. Zabytkowe obiekty sakralne 45
4.1.2. Walory kultury ludowej 51
4.1.3. Wybrane obiekty architektury świeckiej 53
4.1.4. Imprezy kulturalne, sportowe, inne 56
4.1.5. Pozostałe walory antropogeniczne 59
4.2. Walory przyrodnicze 59
5. Zagospodarowanie turystyczne Węgrowa i gminy Liw 64
5.1. Turystyczna baza noclegowa i gastronomiczna 64
5.2. Turystyczna baza towarzysząca 68
6. Dostępność komunikacyjna 77
7. Analiza ruchu turystycznego w Węgrowie i gminie Liw 79
7.1. Przyjazdy turystów krajowych i zagranicznych do Węgrowa i gminy Liw 80
7.2. Ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania 81
8. Otoczenie instytucjonalne turystyki w Węgrowie i gminie Liw 86
9. Synteza uwarunkowań rozwojowych turystyki z analizą SWOT 88

III Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw 96
1. Wizja i misja rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw 96
2. Cele rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw 99
3. Produkty turystyczne oraz rynki docelowe 104
3.1. Możliwości wsparcia inwestycji turystycznych przez Miasto Węgrów i Gminę Liw 118
4. Kierunki promocji turystycznej Węgrowa i gminy Liw 119
4.1. Do kogo kierujemy naszą ofertę ? 119
4.2. Co chcemy osiągnąć ? 120
4.3. Trzy programy kreujące wizerunek Ziemi Węgrowskiej 121
5. Strategia marketingowa wobec lokalnego i regionalnego otoczenia konkurencyjnego 124
6. Zadania operacyjne i projekty wykonawcze 126
7. Instytucjonalny system wdrażania strategii 133
8. Źródła finansowania wdrażania strategii 141

IV Podsumowanie i wnioski końcowe 147
Wykaz ważniejszych źródeł informacji 151

Załącznik nr 1 Lista projektów wykonawczych w zakresie rozwoju turystyki 153
Załącznik nr 2 Lista projektów wykonawczych w zakresie promocji turystycznej 158
Załącznik nr 3 Hasła promujące turystykę na Ziemi Węgrowskiej (propozycje) 162

I Wprowadzenie

Pierwsza część rozdziału wprowadzającego zawiera omówienie podstaw prawnych i organizacyjnych przygotowania strategii. Przedstawiono w niej także cele, zadania oraz zakres rzeczowy, czasowy i terytorialny strategii. Oddzielny rozdział poświęcony jest omówieniu metodologii prac nad strategią oraz jej bazy informacyjnej i głównych zasad. Część wprowadzająca zakończona jest wyjaśnieniem najważniejszych pojęć, użytych w strategii, przygotowanym w formie słowniczka.

1. Podstawa prawna, cele, zadania i zakres strategii

Podstawę prawną przygotowania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw* stanowi umowa zawarta w dniu 10 września 2007 r. pomiędzy Gminą Miasto Węgrów oraz Gminą Liw – jako zleceniodawcami, a konsorcjum firm, w skład którego weszły Biuro Doradcze. Leszek Butowski oraz Instytut Turystyki w Warszawie, będące wykonawcą opracowania.

Strategia rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw dotyczy obszarów i zagadnień, które są przedmiotem interwencji publicznej i formułuje, głównie dla podmiotów publicznych, cele, których osiągnięcie zależy także od aktywności wszystkich pozostałych podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki na obszarze obu gmin. Należy jednak podkreślić, że beneficjentem ostatecznym rezultatów wdrażania strategii powinna być przede wszystkim społeczność lokalna Węgrowa i gminy Liw.

Bezpośrednim celem przygotowania strategii było dostarczenie lokalnym władzom samorządowym instrumentu ułatwiającego podejmowanie decyzji w ramach działań dotyczących rozwoju funkcji turystycznej obu gmin. Wartość strategii na poziomie wykonawczym polega również na jej wykorzystaniu (jako dokumentu programowego) w procesie ubiegania się o środki finansowe pochodzące ze źródeł zewnętrznych, w tym przede wszystkim z budżetu Unii Europejskiej (w ramach dostępnych programów). Dodatkowo założono, że strategia powinna inspirować i aktywizować inne podmioty prywatne i publiczne, w tym starostwo powiatu węgrowskiego, do udziału w realizacji zamierzeń rozwojowych w zakresie gospodarki turystycznej na Ziemi Węgrowskiej, co przyczyni się do

rozwoju społeczno-gospodarczego tego obszaru oraz wpłynie na poprawę warunków i jakości życia społeczności lokalnych.

Zakres przestrzenny *Strategii rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw* obejmuje obie gminy w ich granicach administracyjnych. Horyzont czasowy wykonania zadań strategicznych oraz osiągnięcia założonych celów został określony do 2015 r., to jest do zakończenia realizacji projektów w ramach okresu programowania budżetowego Unii Europejskiej, przewidzianego na lata 2007-2013.

Strategia rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw jest dokumentem o charakterze lokalnym. Dotyczy ona przede wszystkim obszarów i zagadnień, które mogą podlegać skutecznej interwencji publicznej na poziomie gminnym, bądź też wymagają współpracy różnych miejscowych podmiotów. Zakres rzeczowy strategii obejmuje: 1) analizę potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw wraz z jego podstawami środowiskowymi oraz uwarunkowaniami społeczno-gospodarczymi (część II dokumentu); 2) właściwą strategię rozwoju i promocji turystyki, zawierającą m.in. cele, zadania operacyjne i projekty wykonawcze; opis produktów turystycznych wraz z rynkami docelowymi; a także kierunki promocji turystycznej Węgrowa i gminy Liw (część III dokumentu); 3) podsumowanie, w którym przedstawiono w syntetycznej formie wnioski końcowe oraz rekomendacje wykonawcze dla władz obu gmin (część IV dokumentu).

2. Założenia metodyczne, podstawy informacyjne, zasady strategii

Głównym stanowiskiem teoretycznym, zastosowanym podczas prac nad *Strategią rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*, była koncepcja rozwoju endogenicznego. Polega ona na przyjęciu podstawowego założenia, że trwały rozwój danego obszaru powinien odbywać się poprzez zaangażowanie i wykorzystanie jego własnych zasobów. Interwencja zewnętrzna może mieć charakter pomocniczy, ułatwiający wprowadzenie mechanizmów rozwojowych, zwłaszcza w początkowym okresie. Przyjęcie takiego paradygmatu ukierunkowało dalsze prace, koncentrując je na identyfikacji potencjału własnego i sposobach jego wykorzystania dla rozwoju turystyki.

Metodykę prac nad dokumentem ustalono zgodnie z logiczną ścieżką postępowania, która objęła następujące etapy: 1) określenie bazy informacyjnej, 2) przeprowadzenie diagnozy, 3) ocena potencjału turystycznego (analiza SWOT), 4) określenie misji i wizji turystyki, 5) ustalenie obszarów priorytetowych i celów strategicznych, 6) wyznaczenie produktów turystycznych wraz z rynkami docelowymi, 7) określenie kierunków działań

promocyjnych, 8) sporządzenie listy zadań operacyjnych i projektów wykonawczych, 9) opracowanie instytucjonalnego systemu wdrażania strategii, 10) przegląd dostępnych źródeł finansowania. Przyjęta ścieżka prowadzi do uzyskania konkretnych, praktycznych wyników określających uwarunkowania oraz możliwości rozwoju turystyki przyjazdowej do Węgrowa i gminy Liw.

Przy tworzeniu bazy informacyjnej oraz opracowywaniu poszczególnych części strategii zastosowano różne metody i techniki badawcze, do których zaliczono:

- wizje lokalne, wywiady oraz studia materiałów źródłowych, niezbędne do przygotowania podstaw informacyjnych strategii;
- metody opisu i analizy statystycznej z wykorzystaniem zestawień tabelarycznych i opracowań kartograficznych, zastosowane do sporządzenia charakterystyki uwarunkowań ogólnych oraz diagnozy potencjału turystycznego;
- metodę analizy SWOT (ocena uwarunkowań rozwojowych), zastosowaną do oceny potencjału rozwojowego turystyki na obszarze objętym opracowaniem;
- metodę konsultacyjno-ekspercką, zastosowaną do przygotowania głównych części strategii właściwej (określenie misji i wizji turystyki, celów rozwojowych, kierunków promocji);
- elementy metody systemowej, niezbędne do identyfikacji oddziaływań zachodzących pomiędzy różnymi częściami składowymi lokalnej turystyki (sferami podaży i popytu turystycznego oraz sferą regulacyjną).

Do opracowania strategii wykorzystano szereg aktualnych dokumentów decydujących o kierunkach rozwoju społeczno-gospodarczego obu gmin, a także województwa mazowieckiego. Wśród nich znalazły się horyzontalne dokumenty planistyczne i programowe, takie jak: studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz plany rozwoju lokalnego obu gmin, a także Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Węgrowa, Strategia Rozwoju Gminy Liw, Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego, Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 r. oraz Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013[1].

Podstawową bazę informacyjną, niezbędną do przygotowania diagnozy potencjału turystycznego, stanowiły różnorodne dokumenty źródłowe dostarczone przez pracowników Urzędu Miasta w Węgrowie oraz Urzędu Gminy Liw, uzupełnione przez wizje lokalne i informacje zebrane poprzez wywiady. Ponadto, istotne źródło informacji stanowiła

[1] Szczegółowe omówienie tych dokumentów pod kątem zgodności ze strategią znajduje się w rozdziale 3. cześć II niniejszego opracowania.

statystyka publiczna GUS, zwłaszcza w zakresie charakterystyki społeczno-gospodarczej obszaru, a także cech ilościowych i jakościowych ruchu turystycznego[2].

Należy podkreślić, że podstawę przygotowania i wdrażania strategii stanowiło (powinno stanowić) kilka głównych zasad, do których zaliczono:

- zasadę partnerstwa i dobrowolnej partycypacji wszystkich podmiotów, których działalność warunkuje rozwój turystyki w obu gminach[3];
- zasadę zgodności prawnej i programowej w stosunku do podstawowych aktów prawnych oraz horyzontalnych i sektorowych dokumentów programowych rangi lokalnej i regionalnej;
- zasadę pomocniczości, polegającą na uznawaniu przez wszystkie podmioty zaangażowane do realizacji strategii wzajemnych kompetencji i nie ingerowania w nie bez należytego uzasadniania;
- zasadę otwartości strategii, polegającą na konieczności jej monitorowania oraz ewentualnego wprowadzania uzupełnień i korekt w trakcie realizacji strategii;
- ogólną zasadę zrównoważonego rozwoju, z akcentem położonym na rozwiązania sprzyjające zachowaniu krajobrazu kulturowego i przyrodniczego obu gmin.

3. Słownik najważniejszych pojęć[4]

Na potrzeby strategii przyjęto następujący zakres znaczeniowy stosowanych pojęć związanych z problematyką planowania w turystyce i rozwojem tej dziedziny[5].

Diagnoza strategiczna – identyfikacja najważniejszych uwarunkowań, szans i zagrożeń, a w efekcie podstawowych problemów wymagających rozwiązania na poziomie strategii.

Misja turystyki – określa długofalową i perspektywiczną funkcję tej dziedziny, prowadzącą do osiągnięcia pożądanego stanu docelowego, określonego w wizji turystyki, przyjętej dla danego obszaru.

Wizja rozwoju turystyki – jest szerokim wyobrażeniem pożądanego, perspektywicznego kształtu turystyki; stanowi projekcję stanu docelowego tej dziedziny oraz wzorzec, do którego należy dążyć.

---

[2] Wykaż najważniejszych materiałów źródłowych znajduje się w części IV, rozdział 2. niniejszego opracowania.
[3] Zasadę ta stosowano podczas przygotowywania strategii, kiedy to intensywnie współpracowano z różnymi podmiotami publicznymi i prywatnymi zaangażowanymi w tworzenie dokumentu.
[4] Został przygotowany według porządku logicznego, a nie alfabetycznego.
[5] W większości przypadków zgodny z literaturą przedmiotu.

Cel nadrzędny – stanowi sprecyzowanie pożądanego obrazu rzeczywistości w dziedzinie objętej strategią, dzięki któremu będzie możliwa do osiągnięcia wizja turystyki.

Cele szczegółowe – cele warunkujące realizację celu nadrzędnego, niezbędne również dla określenia zadań operacyjnych realizowanych na szczeblu wykonawczym.

Obszary priorytetowe – główne dziedziny, w ramach których sformułowane zostały cele szczegółowe.

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze – stanowią uszczegółowienie celów szczegółowych, a zarazem określają drogę ich osiągnięcia poprzez realizację projektów wykonawczych.

Walory turystyczne – specyficzne cechy i elementy środowiska naturalnego i antropogenicznego (współczesne i historyczne przejawy działalności człowieka), które stanowią przedmiot zainteresowania turystów. Do podstawowych grup walorów turystycznych zalicza się: walory krajoznawcze, wypoczynkowe oraz specjalistyczne. W teorii produktu turystycznego walory turystyczne pełnia funkcję rdzenia produktu.

Produkt turystyczny[6] – zbiór składników zaspokajających różne potrzeby turystów. Realizacja tych potrzeb ma zaspokoić potrzebę podstawową, którą stanowi główny cel (motyw) wyjazdu. Składniki produktu turystycznego stanowią: walory turystyczne (rdzeń produktu) oraz ich zagospodarowanie.

Oferta turystyczna – na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że obejmuje ona pojedyncze produkty turystyczne lub ich pakiety, a także inne usługi świadczone turystom, przygotowane do sprzedaży i oferowane na rynku turystycznym przez podmioty komercyjne i niekomercyjne.

Turystyka – zgodnie z definicją Światowej Organizacji Turystyki ONZ[7] przyjęto, że jest to ogół działań ludzi, którzy podróżują i przebywają dla wypoczynku, w interesach i w innych celach przez nie więcej niż rok bez przerwy w miejscach znajdujących się poza ich zwykłym otoczeniem. Tak rozumiane pojęcie turystyki wykracza poza turystykę ograniczoną do wyjazdów wakacyjnych i krajoznawczych odbywanych w czasie wolnym. Obejmuje ono również podróże związane z wykonywaniem zawodu. Podstawowy cel podróży musi być jednak inny niż podjęcie działalności zarobkowej, wynagradzanej w odwiedzanym miejscu.

Turystyka krajoznawcza (kulturalna, rozrywkowa, religijna) – aktywność turystyczna, przy której głównymi motywem podróży jest chęć poznania, a także doznania kulturalne, religijne

---

[6]Na podstawie: *Kompendium wiedzy o turystyce.* Pr. zb. pod red. Grzegorza Gołembskiego. Warszawa; Poznań Wyd. Naukowe PWN 2002.

[7]*Terminologia turystyczna. Zalecenia WTO.* ONZ–WTO, Instytut Turystyki Warszawa 1995.

i rozrywkowe. Dla tej formy turystyki podstawowe znaczenie mają antropogeniczne i przyrodnicze walory krajoznawcze w postaci: 1) historycznych walorów kulturowych, cywilizacyjnych i religijnych, do których zaliczono przede wszystkim: świeckie i sakralne zabytki budownictwa, architektury, sztuk plastycznych oraz techniki i rzemiosła; przejawy tradycyjnej kultury ludowej (materialne i duchowe) oraz pozostałe elementy kultury materialnej i pamiątki historyczne; 2) przejawów współczesnej działalności człowieka (kultura, sport, imprezy i wydarzenia, religia); 3) walorów przyrodniczych, m.in. takich jak: parki krajobrazowe, rezerwaty, pomniki i inne osobliwości przyrody, jak również pozostałe obszary chronione oraz cenne pod względem przyrodniczym.

Turystyka wypoczynkowa – długookresowe, średniookresowe i krótkookresowe pobyty turystyczne, obejmujące m.in. takie formy, jak: kilkudniowe i jednodniowe wyjazdy świąteczne (weekendowe), wypoczynek na działkach letniskowych i w „drugich domach". Wspólnym celem tych wyjazdów jest regeneracja sił fizycznych i psychicznych. Uwzględniając powyższe założenia przyjęto, że głównymi walorami stanowiącymi podstawę do rozwoju turystyki wypoczynkowej będą następujące cechy środowiska geograficznego: wolne od zanieczyszczeń powietrze, cisza, niski stopień urbanizacji, zróżnicowana rzeźba terenu, występowanie zbiorników i cieków przydatnych do kąpieli i sportów wodnych, duża lesistość obszaru, walory estetyczne krajobrazu, brak uciążliwych zakładów, obiektów i urządzeń przemysłowych, rolniczych, czy transportowych, oddalenie od dużych ośrodków miejskich.

Agroturystyka – ta forma turystyki ma podobne cechy do tych, które charakteryzują turystykę wypoczynkową. Rdzeń produktu, poza walorami środowiskowymi, tworzy dodatkowo samo gospodarstwo rolne i jego otoczenie.

Turystyka biznesowa (przyjazdy służbowe, związane z wykonywaniem zawodu) – aktywność związana z zawodowym uczestnictwem w konferencjach, seminariach i szkoleniach, także spotkania biznesowe. Do grupy tej zalicza się także wyjazdy po zakupy.

Turystyka tranzytowa – specyficzna forma turystyki, na którą od strony podażowej (produktowej) składa się przede wszystkim obsługa osób podróżujących przez dany obszar. Podstawą rozwoju, a także możliwość ograniczenia negatywnego oddziaływania tej formy turystyki, stanowią właściwie zagospodarowane szlaki komunikacyjne (motele, parkingi, obiekty gastronomiczne, miejsca do wypoczynku osób podróżujących).

System identyfikacji wizualnej (wizualizacja) – jednolita koncepcja wizualna różnych elementów promocyjnych i informacyjnych obejmująca najczęściej: znak graficzny (logo),

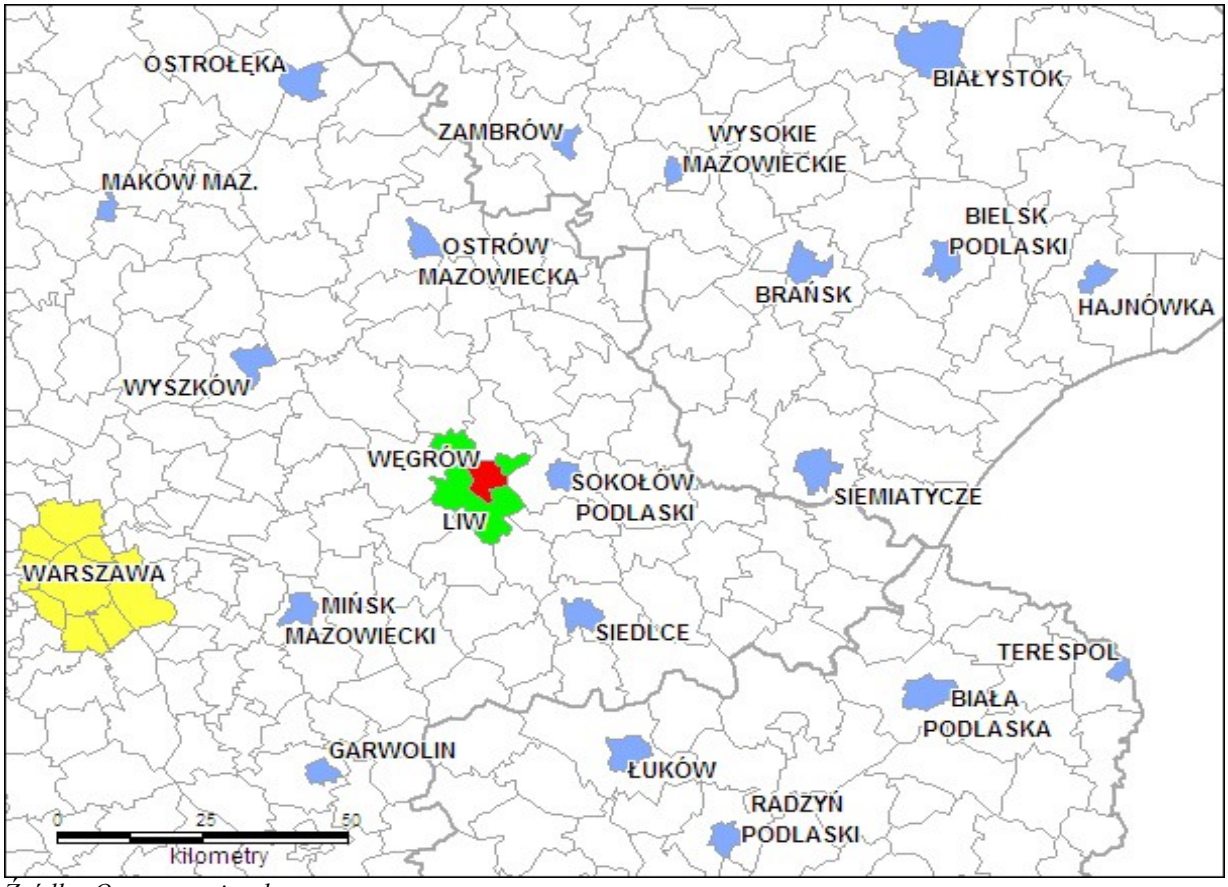
layout publikacji (koncepcję graficzną publikacji, plakatów, map), multimedia (okładki CD, strony www), koncepcje graficzne tablic informacyjnych, gadżety reklamowe, wizytówki itp.

II Diagnoza strategiczna potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw

W tej części opracowania przedstawiono charakterystykę i ocenę potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw. Złożyły się nie następujące analizy cząstkowe: 1) ogólne uwarunkowania środowiskowe i społeczno-gospodarcze, 2) walory turystyczne (antropogeniczne i przyrodnicze), 3) zagospodarowanie turystyczne, 4) dostępność komunikacyjna, 5) ruch turystyczny, 6) otoczenie instytucjonalne, 7 ocena uwarunkowań rozwojowych turystyki wraz z analizą SWOT.

Analiza i ocena potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw stanowiły podstawę do propozycji rozwiązań strategicznych w zakresie działań rozwojowych i marketingowych turystyki.

Rycina 1. Położenie Węgrowa i gminy Liw w stosunku do wybranych miast Polski

Źródło: Opracowanie własne.

1. Uwarunkowania środowiskowe Węgrowa i gminy Liw

Miasto Węgrów oraz otaczająca je gmina Liw położone są we wschodniej części województwa mazowieckiego. Są one oddalone o około 80 km od aglomeracji warszawskiej oraz około 100 km od granicy państwowej z Białorusią. Pozostałymi większymi miastami położonymi w pobliżu omawianych gmin są: Białystok (ok. 120 km), Ostrołęka (ok. 90 km) oraz Biała Podlaska (ok. 100 km).

Miasto Węgrów i gmina Liw z przestrzennego punktu widzenia stanowią zwarty obszar. Gmina Liw otacza gminę miasto Węgrów niemal dookoła. Węgrów graniczy z gminą Liw od południa, zachodu oraz w znaczącym fragmencie od północnego-wschodu. Środek ciężkości tego układu przestrzennego znajduje się na terenie Węgrowa. Dlatego też zasadne jest łączne opisywanie uwarunkowań środowiskowych tych dwóch jednostek (z uwzględnieniem ich cech indywidualnych). Powierzchnia jaką one zajmują jest na tyle niewielka (łącznie 205 km², w tym: Węgrów 36 km², gmina Liw 169 km²), że w przypadku geomorfologii terenu, siedlisk roślinnych czy warunków klimatycznych rozdzielanie opisu obu gmin byłoby powielaniem tych samych treści.

Biorąc pod uwagę powyższe założenie w poniższym rozdziale przedstawiono informacje na temat: ukształtowania terenu, warunków klimatycznych oraz kwestii dotyczących ochrony środowiska w omawianych gminach. Analizie poddano przede wszystkim te elementy, które chociażby w sposób pośredni oddziaływają lub stanowią warunki do rozwoju turystyki.

Ukształtowanie terenu

Według systemu regionalizacji fizycznogeograficznej Jerzego Kondrackiego[8] gminy objęte opracowaniem leżą w granicach Niziny Południowopodlaskiej, która stanowi część podprowincji Nizin Środkowopolskich. Geomorfologiczny charakter regionu (przez to także charakter omawianych gmin) jest szczególnie interesujący, ponieważ przez jego środek przebiega granica zasięgu zlodowacenia warciańskiego. Granica ta stanowi dział wód pomiędzy dopływami środkowej Wisły, a Krzną, która jest dopływem Bugu i płynie na wschód. „Ośrodkowy układ sieci rzecznej akcentuje płynący w kierunku północnym Liwiec, dopływ dolnego Bugu (płynący – przyp. aut.) po wewnętrznej stronie moren warciańskich.

8 Kondracki J., 2000, Geografia regionalna Polski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Nizina Południowopodlaska jest wysoczyzną wznoszącą się od 150 do 200 m n.p.m. i w kilku miejscach przekraczającą 200 m, przy czym na równinnej na ogół powierzchni zachowały się w granicach zlodowacenia warciańskiego ostańce wzgórz morenowych, kemów i ozów" (Kondracki 2000, s. 201-202).

W obrębie omawianych gmin wyróżnić można trzy mezoregiony: Obniżenie Węgrowskie, Wysoczyznę Kałuszyńską i Wysoczyznę Siedlecką. Jest to układ atrakcyjny krajobrazowo, ponieważ Obniżenie Węgrowskie jest z trzech stron otoczone wysoczyznami. Na zachodzie jest to Wysoczyzna Kałuszyńska, od wschodu Wysoczyzna Siedlecka, a na południu Wysoczyzna Żelechowska, która zamyka układ od południa (nie sięga ona jednak na teren gmin Węgrów i Liw).

Wysoczyzna Kałuszyńska – jest to płaska wysoczyzna, przypominająca płaski guz, która w najwyższym punkcie osiąga wysokość 223 m n.p.m. Wzniesienie to powstało najprawdopodobniej na skutek spiętrzeń glacitektonicznych iłów plioceńskich i mioceńskich oraz jest związane z tektoniką blokową. Interesującą cechą wzniesień jest fakt, że od ich kulminacji wody spływają we wszystkich kierunkach, między innymi na wschód, do Liwca (Kondracki 2000, Program Ochrony Środowiska…, 2004[9]);

Obniżenie Węgrowskie – jest to forma o średniej wysokości 120-140 m n.p.m. Obniżenie oddziela od siebie Wysoczyzny, Kałuszyńską i Siedlecką. Jest ono wykorzystywane przez Liwiec i jego lewy dopływ – rzekę Kostrzyń. Obie rzeki płyną w kierunku północnym. Obniżenie porośnięte jest łąkami, a także w części lasami (Kondracki 2000). Warto dodać także, że na tarasie zalewowym Liwca występują wały wydmowe, osiągające wysokość nawet 10 m. Taras jest także porozcinany rowami melioracyjnymi i drobnymi ciekami (Program Ochrony Środowiska, 2004);

Wysoczyzna Siedlecka – omawiane gminy zajmują mały tylko jej fragment. „Wysoczyzna leży w strefie moren czołowych zlodowacenia warciańskiego i jego faz recesyjnych. Wysokości dochodzą do 190-200 m n.p.m. Na glinach morenowych i gliniastych piaskach występują gleby brunatnoziemne i płowe zajęte przez pola uprawne i lasy (…)" (Kondracki 2000, s. 204). Wysoczyzna charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą. W przeważającej części jest ona porozcinana licznymi obniżeniami, które wykorzystują cieki wodne. Ponadto występują tu takie formy jak: plateau kemowe, równiny zastoiskowe i sandrowe.

[9] *Program Ochrony Środowiska dla gminy Liw na lata 2004-2011,* 2004, Przedsiębiorstwo Geologiczne „POLGEOL" S.A., Węgrów.

Dość różnorodna, obfitująca w szereg rozmaitych form budowa geomorfologiczna[10] miasta Węgrów i gminy Liw oraz ich najbliższego otoczenia jest korzystna dla rozwoju turystyki. Występują tu wzniesienia, pagórki, wydmy, równiny, dolinki, obniżenia. Deniwelacja terenu w obrębie omawianych mezoregionów sięga maksymalnie nawet około 100 m, a w granicach gmin Węgrów i Liw wynosi ona 60-65 m (wartości najwyższe). Bardzo atrakcyjny element krajobrazu stanowi także meandrujące, naturalne koryto Liwca.

Warunki klimatyczne

Według regionalizacji klimatycznej Polski Okołowicza (1969[11]), omawiane gminy znajdują się w granicach mazowiecko-podlaskiego regionu klimatycznego. Średnia temperatura na tym obszarze wynosi od 7,1° C do 7,6° C. Przeciętna maksymalna temperatura lipca waha się w przedziale od 23° C do 24° C, natomiast minimalna średnia temperatura stycznia kształtuje się na poziomie od -5,1° C do -6,3° C. W ciągu roku odnotowuje się od 29 do 34 dni, kiedy temperatura maksymalna przekracza 25° C. Dla kontrastu, dni bardzo mroźnych jest od 17 do 25, dni mroźnych 42 do 46, natomiast przymrozki występują od 110 do 124 razy w ciągu roku.

Roczna suma opadów wynosi w rejonie gminy Węgrów i gminy Liw około 552-607 mm rocznie. W ciągu roku obserwuje się tutaj: od 134 do 155 dni pochmurnych, około 104-113 dni z deszczem i od 13 do 17 dni kiedy występują burze. Dodatkowo przez 24 do 33 dni w roku nad okolicznymi terenami zalega mgła. Dni w pełni pogodnych, w porównaniu do dni pochmurnych jest dużo mniej, bo jedynie od 42 do 50.

Pokrywa śnieżna na omawianym terenie zalega mniej więcej od przełomu listopada i grudnia (29.XI do 2.XII) do końca marca (25-28.III). W tym okresie obserwuje się od 62 do 69 dni z pokrywą śnieżną[12].

Według stacji meteorologicznej w Wyszkowie, na omawianym obszarze przeważają wiatry południowo-zachodnie, zachodnie i północno-zachodnie. Wiatr wieje ze średnią prędkością 3 m/s. Cisze występują tu przez prawie 27% czasu (to jest około 98 dni). Okres wegetacyjny trwa tu przez średnio 200-210 dni.

Lokalnie warunki klimatyczne mogą wyglądać nieco inaczej. Odnosi się to szczególnie do obniżeń terenu i dolin rzecznych, gdzie może występować zjawisko inwersji

[10] Rzeźba młodoglacjalna ukształtowana w okresie zlodowacenia środkowopolskiego, przekształcona w wyniku procesów denudacyjnych oraz eolicznych.
[11] Okołowicz W., 1969, Klimatologia ogólna, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.
[12] Powyższe dane są to uśrednione wartości obserwacji ze stacji Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Sinołękach, Wyszkowie i Nurze, za rok 2003.

temperatury. Przejawia się ono tym, że w miejscach tych zalegają masy zimnego powietrza. W dolinach rzecznych oraz w miejscach podmokłych wyższa jest także wilgotność powietrza, która średnio w ciągu roku wynosi około 82%.

Jak widać, na terenie gmin Węgrów i Liw warunki klimatyczne nie różnią się od warunków panujących w pozostałej części regionu. Lokalne nieznaczne odchylenia mogą występować przede wszystkim w dolinie Liwca.

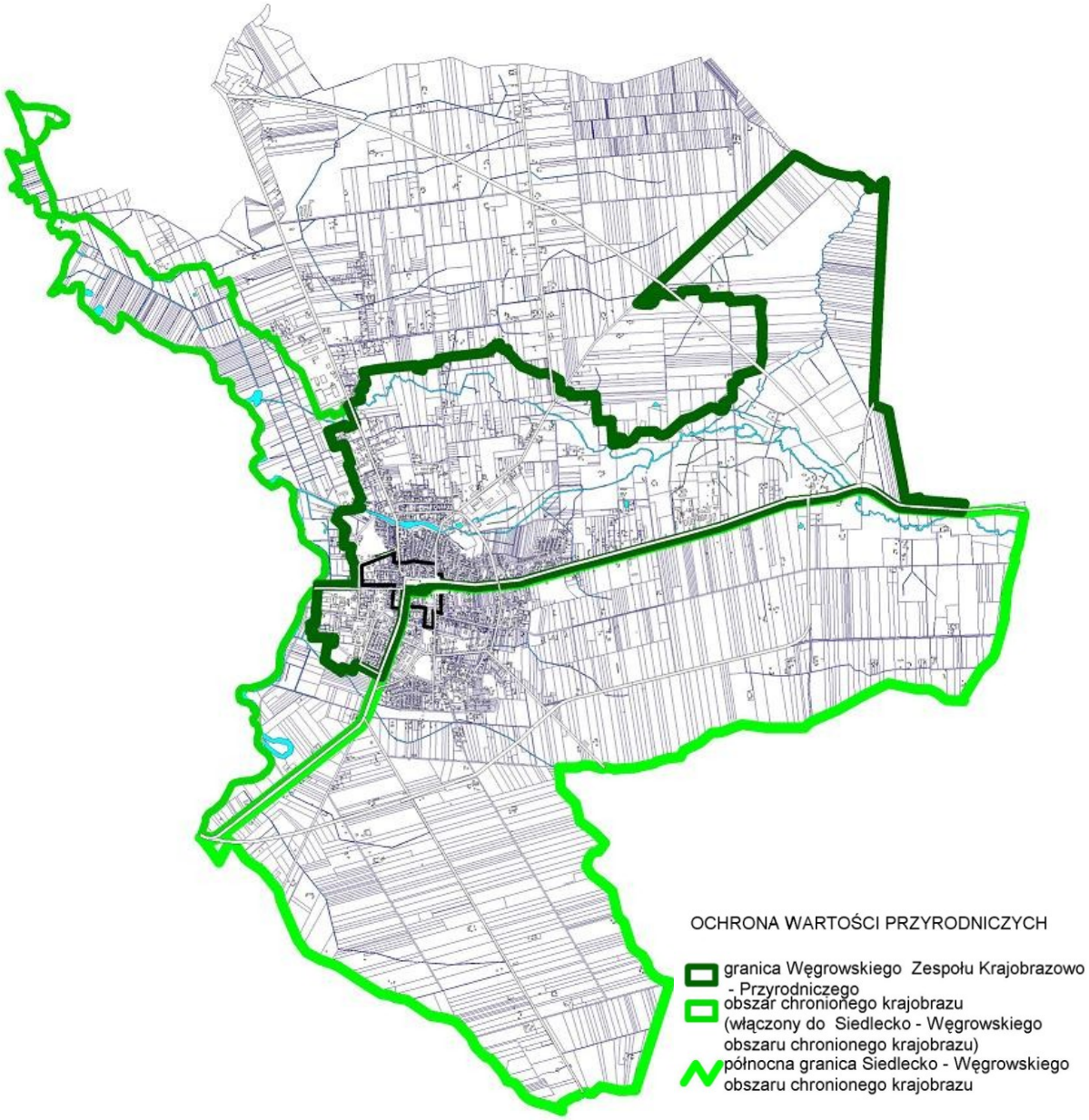
Zaprezentowane powyżej dane mieszczą się w średnich przedziałach wartości warunków klimatycznych województwa mazowieckiego. Dla porównania można dodać, że średnia temperatura powietrza w Warszawie wynosi 7,8° C, czyli jest nieznacznie wyższa od średniej temperatury powietrza na omawianym obszarze. Wynika to jednak z faktu, że Warszawa jest dużym miastem, gdzie lokalnie temperatura jest wyższa niż na terenach ją otaczających (tzw. wyspa ciepła). W związku z tym faktem, krócej zalega tu pokrywa śnieżna – około 60 dni. W Warszawie nieco niższa jest średnia roczna suma opadów, wynosi około 515 mm. Za to obserwuje się więcej dni z burzą – 22.

Należy jednak podkreślić, że przedstawione różnice między omawianym terenem a Warszawą wynikają przede wszystkim z odmienności klimatycznych i pogodowych występujących w wielkim mieście, w którym można obserwować typowy przykład klimatu miejskiego. Wynika z tego wniosek, że w Węgrowie i na obszarze gminy Liw mamy do czynienia z klimatem typowym dla wschodnich części Mazowsza.

Ochrona środowiska

Istotnym z punktu widzenia rozwoju turystyki elementem środowiska przyrodniczego Węgrowa i gminy Liw są obszary prawnie chronione. Na terenie obu gmin, według danych GUS za rok 2006, obszary takie zajmują powierzchnię 10 105 ha. Stanowią one jednocześnie prawie 22% wszystkich obszarów chronionych w powiecie węgrowskim i 49,3% łącznej powierzchni obu jednostek administracyjnych.

Rycina 2. Obszary podlegające prawnej ochronie w Węgrowie

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa, 1999, Węgrów.
**Węgrowski Zespół Krajobrazowo-Przyrodniczy został zaplanowany do utworzenia w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta Węgrowa (1999), (do chwili obecnej nie powstał).*

W Węgrowie ochronie podlega 1 600 ha, to jest 44,4% powierzchni miasta. Cały ten obszar wchodzi w skład Siedlecko-Węgrowskiego Obszar Chronionego Krajobrazu. Ponadto na terenie miasta znajduje się także jeden pomnik przyrody[13]. Jest to głaz narzutowy znajdujący się przy Gościńcu Niepodległości w Węgrowie. Jego obwód w poziomie wynosi 675 cm i 565 cm w pionie. Został on ustawiony w 1917 r. przez społeczeństwo Węgrowa na mogile powstańców poległych w bitwie 3 II 1863 r.

[13] Według danych Urzędu Miasta na październik 2007 roku.

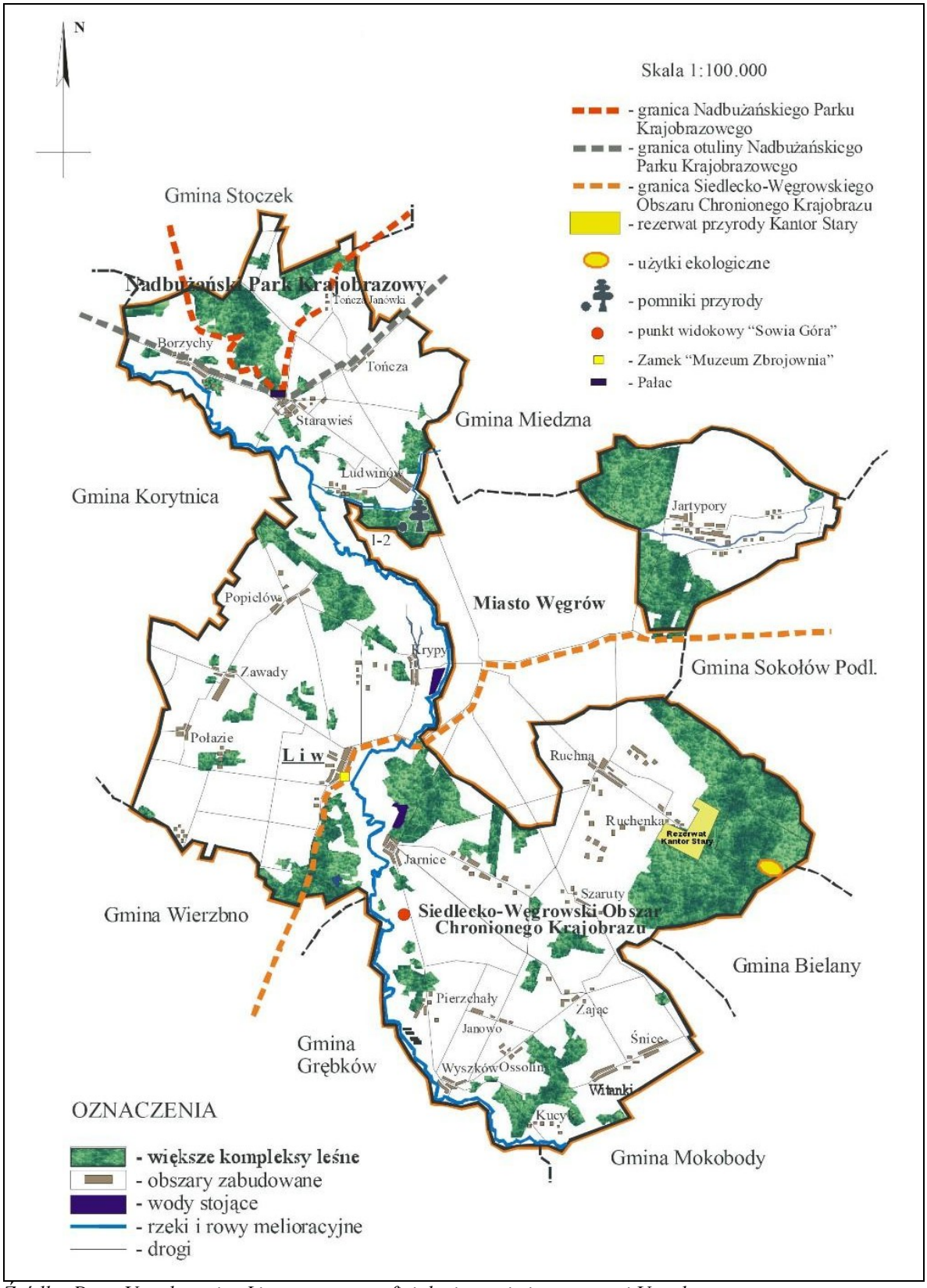
Biorąc pod uwagę miejski charakter gminy Węgrów można stwierdzić, że duża jej część (blisko połowa) podlega określonemu reżimowi ochronnemu[14]. Fakt ten powinien sprzyjać zachowaniu wartości przyrodniczych występujących w mieście.

Analizując całość omawianego obszaru należy jednak zauważyć, że większa część obszarów prawnie chronionych znajduje się w granicach gminy Liw, jest to 8 505 ha, co stanowi 50,3% powierzchni gminy. Do obszarów tych zalicza się:

- rezerwat przyrody Kantor Stary (95,4 ha), zlokalizowany na południe od miejscowości Ruchenka w obrębie Leśnictwa Ruchna. „Jest to rezerwat fitocenotyczny, gdzie ochronie podlegają lasy sosnowo-jesionowe-dębowe tworzące zbiorowiska grądów wysokich, typowych i niskich. Osobliwością rezerwatu jest występowanie kilka gatunków storczyków i wawrzynka wilczełyko oraz licznych gatunków ptaków, m.in. krogulca i brodźca samotnego. Rezerwat, położony w blisko tysiąchektarowym uroczysku jest również ostoją dla jeleni, dzików i saren" (Program Ochrony Środowiska… 2004, s. 89-90);
- Nadburzański Park Krajobrazowy (805 ha), którego część znajduje się w północnej części gminy. W granicach gminy Liw znajduje się także 805 ha otuliny tego parku. Cechą charakterystyczną Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego jest duże zróżnicowanie krajobrazu. Za największy jego walor uznawana jest meandrująca dolina Bugu wraz z licznymi starorzeczami, wyspami, łachami i stromymi skarpami na brzegach;
- Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu (7 700 ha), zajmujący niemal połowę powierzchni gminy, rozciągają się na południe od Węgrowa i miejscowości Liw. Charakteryzuje się on bogactwem gatunków roślinnych, zwłaszcza w zakresie roślin naczyniowych;
- Natura 2000 – obecnie Dolina Liwca na całej swej długości, na podstawie tzw. Dyrektywy Ptasiej, zaliczana jest do europejskiej sieci ochrony przyrody Natura 2000. Na obszarze tym występują zespoły lęgowe ptaków objętych ochroną całkowitą i częściową, a także gatunki zaliczane do rzadkich. Planuje się ustanowienie na tym obszarze parku krajobrazowego (Program Ochrony Środowiska… 2004, s. 91).

[14] Właściwemu dla formy ochrony przyrody jakim jest obszar chronionego krajobrazu.

Rycina 3. Obszary podlegające prawnej ochronie w gminie Liw

Źródło: Dane Urzędu gminy Liw zawarte na oficjalnej stronie internetowej Urzędu.

- użytek ekologiczny (2,7 ha), zlokalizowany jest przy wschodniej granicy gminy na wschód od miejscowości Ruchenka i na wschód od Rezerwatu Kantor Stary[15];
- dwa pomniki przyrody – dęby szypułkowe. Jeden z nich jest zlokalizowany w Uroczysku Miedzanka. Drzewo ma wysokość 28 m, natomiast jego obwód mierzony 1,3 m nad powierzchnią ziemi wynosi 480 cm. Drugi natomiast znajduje się na terenie miejscowości Maciejów (Nadleśnictwo Łochów, Obręb Węgrów) w granicach Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Obwód jego pnia na wysokości 1,3 m nad poziomem gruntu wynosi 330 cm.

Mając na uwadze rozwój i promocję turystyki na terenie gmin Węgrów i Liw, bardzo istotny jest fakt, że Dolina Liwca, od źródeł aż do ujścia rzeki do Bugu, wraz z łąkami i zalewowymi pastwiskami utworzonymi na zmeliorowanych bagnach została objęta ogólnoeuropejską siecią ochrony środowiska – Natura 2000. „Niektóre odcinki rzeki mają charakter naturalny, na innych odcinkach jest ona uregulowana, lokalnie w dolinie występują wtórne zabagnienia. Miejscami brzegi Liwca są płaskie, zajęte przez łąki i wilgotne, zalewane pastwiska, na innych odcinkach brzegi są wysokie. W dolinie przeważają łąki i pastwiska, lokalnie występują łęgi olchowe i olchowo-jesionowe oraz niewielkie kompleksy leśne, z dominującym udziałem sosny. Podłoże stanowią tu gleby mineralne. Na omawianym terenie znajdują się dwa kompleksy stawów rybnych (48 ha i 70 ha) oraz trzeci kompleks stawów rybnych w Mordach. W latach 1992 i 1993 najcenniejsze pod względem ornitologicznym fragmenty doliny zostały zmeliorowane". Dolina Liwca ma rangę ostoi ptasiej o randze europejskiej E50. Na jej obszarze występuje „co najmniej 20 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 5 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Obszar ten jest ważną ostoją ptaków wodno-błotnych, szczególnie w okresie lęgowym. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C3, C6) następujących gatunków ptaków: cyraneczka, cyranka, czerinca, czajka, kulik wielki (PCK), rybitwa białowąsa (PCK), brodziec piskliwy, rycyk; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu (C7) występują perkoz rdzawoszyi, bocian biały, krzyżówka, błotniak stawowy, derkacz, sieweczka rzeczna, kszyk, rybitwa czarna, podróżniczek, strumieniówka, ortolan. W okresie wędrówek występują w stosunkowo dużej liczbie gęsi zbożowa i białoczelna: gęś białoczelna do 4 500 osobników

[15] Suma powierzchni poszczególnych z wymienionych form ochrony na terenie gminy jest wyższa niż podana wcześniej wartość łączna, ponieważ rezerwat i użytek ekologiczny zawierają się w granicach obszaru chronionego krajobrazu.

(C7)" (Dane Ministerstwa Ochrony Środowiska, zamieszczone na oficjalnej stronie poświęconej sieci ochrony przyrody Natura 2000).

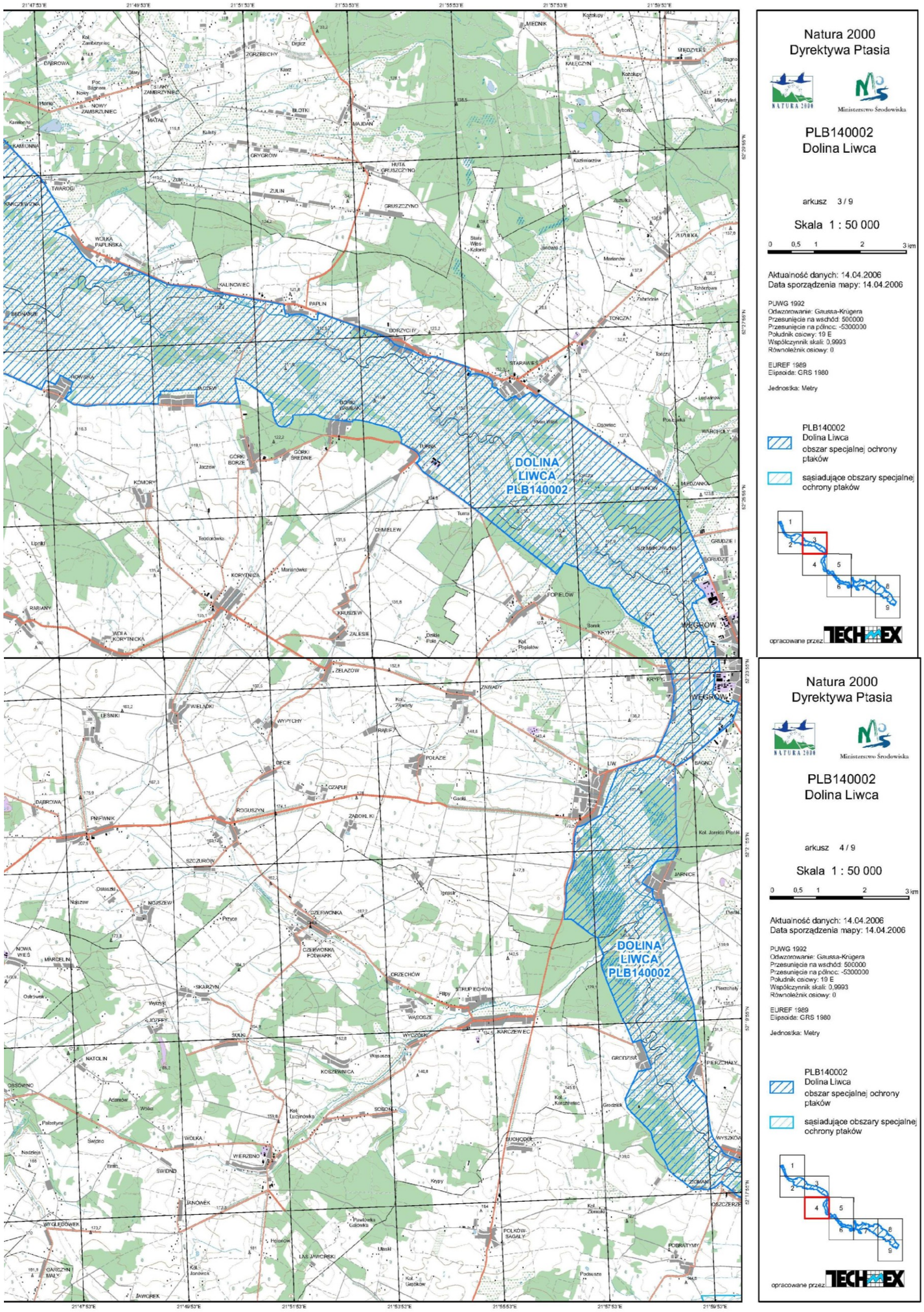
Należy ponadto podkreślić, że walory przyrodnicze i niska degradacja środowiska pozwoliły na zaliczenie całej gminy Liw w poczet funkcjonującego na obszarze województw mazowieckiego, warmińsko-mazurskiego i podlaskiego obszaru „Zielone Płuca Polski". Tereny w dolinie rzeki Liwiec są fenomenem przyrodniczym w skali europejskiej, przede wszystkim pod względem zachowania łąk z niepowtarzalną florą, fauną i pięknym krajobrazem (Program Ochrony Środowiska…, 2004).

Wody powierzchniowe

Podstawą układu hydrologicznego miasta Węgrów i gminy Liw jest rzeka Liwiec, będąca lewobrzeżnym dopływem Bugu. Rzeka płynie na obszarze gminy Liw, wzdłuż jej wschodniej granicy. Przeciętny spadek Liwca wynosi 0,52‰, natomiast wartość średniego przepływu w latach 1951-70 wg wodowskazu Łochów wynosiła 10,2 m^3/s. Ogólny spływ wód powierzchniowych odbywa się w kierunku północno-zachodnim i zachodnim, aż do ujścia w miejscowości Kamieńczyk. Szerokość doliny rzeki Liwiec na obszarze gminy Liw sięga kilkudziesięciu metrów. Wahania głębokości wody w rzece są duże i wynoszą około 3 m. W pobliżu Węgrowa dolina osiąga szerokość kilometra, a później rozszerza się do 2 km (Program Ochrony Środowiska…, 2004).

W krajobrazie Doliny Liwca najczęściej spotkać można pola uprawne, pastwiska i łąki. Obszar ten jest w niewielkim tylko stopniu porośnięty lasami. Powoduje to wzmożony spływ powierzchniowy wód, w wyniku którego intensywnie rozmywane są brzegi rzeki. Sytuację pogarszają jeszcze rolnicy, przejeżdżając przez koryto ciągnikami. Dodatkowym problemem jest wykorzystywanie przez okolicznych mieszkańców koryta rzeki jako darmowego źródła piasku potrzebnego do celów budowlanych.

Rycina 4. Obszary Natura 2000 w Węgrowie i gminie Liw – Dyrektywa Ptasia

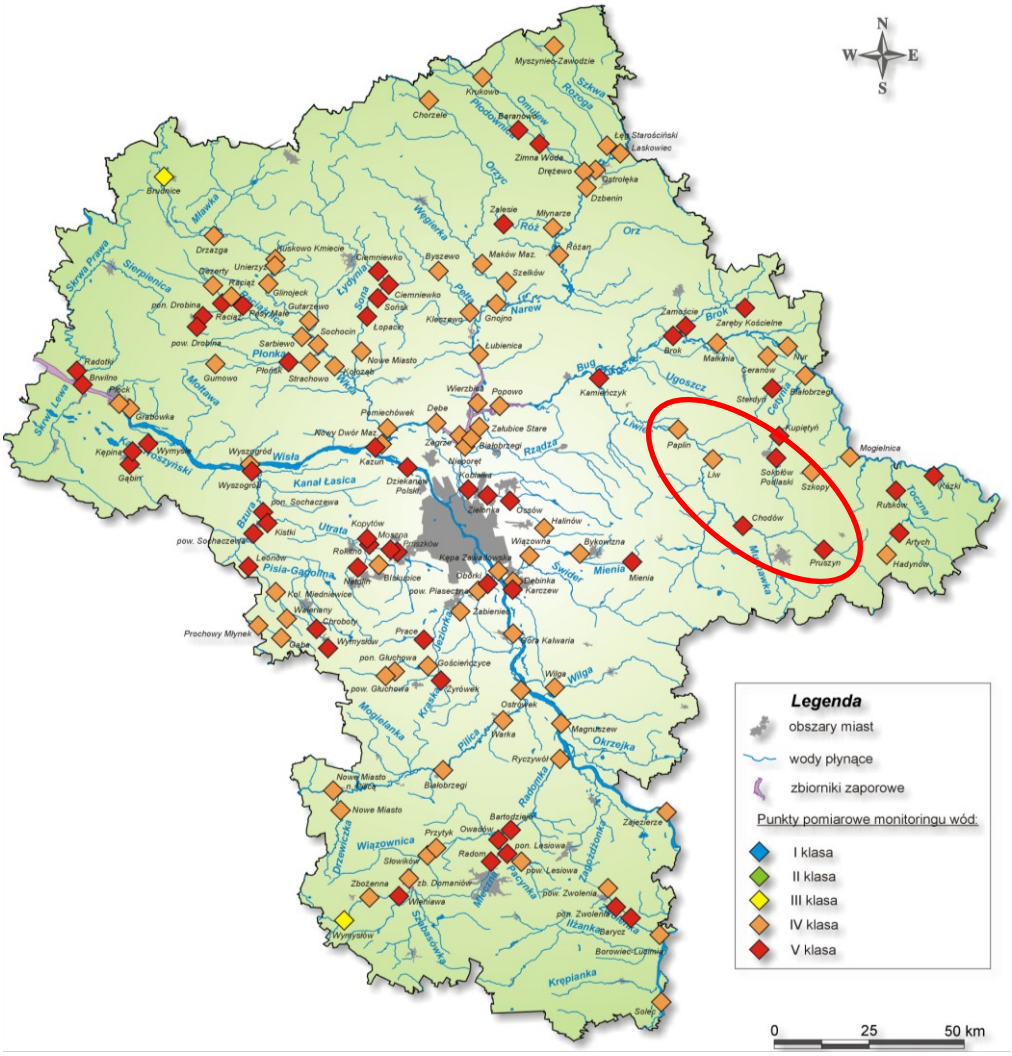
Źródło: Dane Ministerstwa Ochrony Środowiska zamieszczone na oficjalnej stronie poświęconej sieci ochrony przyrody Natura 2000

Według danych zebranych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie w ramach programu badań (edycja z roku 2006) mającego na celu między innymi określenie jakości wód województwa mazowieckiego, wody rzeki Liwiec, w obrębie badanych gmin, zaliczają się do IV klasy czystości[16]. Jest to więc dość istotne utrudnienie w kwestii wykorzystywania rzeki do celów turystyczno-rekreacyjnych.

Uzupełnieniem sieci hydrograficznej gmin Węgrów i Liw są dwa mniejsze cieki: Miedzanka i Zdroje. Pierwszy z nich płynie w północnej części omawianego obszaru i jest prawobrzeżnym dopływem uchodzącym do Liwca w miejscowości Osowiec. Miedzanka ma długość około 19,5 km, a jej średnia głębokość wynosi 1,5 m. Jest ona w znacznej części uregulowana i połączona z bogatą siecią rowów melioracyjnych, które stanowią podstawowe źródło jej wód. Niewielka rzeka – Zdroje – płynie natomiast w południowej części gminy Liw.

[16] Według danych zebranych w punkcie pomiarowo-kontrolnym w miejscowości Liw, na 52,8 km rzeki. Tą samą klasę czystości oznaczono jeszcze w punkcie pomiarowo-kontrolnym w miejscowości Paplin w gminie Korytnica. W pozostałych 3 punktach (Pruszyn, Chodów, Kamieńczyk) wody rzeki Liwiec zaliczono do V klasy czystości.

Rycina 5. Klasyfikacja jakości wód w województwie mazowieckim w przekrojach monitoringowych za rok 2006.[17]

Źródło: *Monitoring rzek w 2006 roku*, 2006, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Warszawa, s. 2.

Istotnym elementem sieci hydrograficznej omawianych gmin są zbiorniki wód stojących. Są to w głównej mierze: starorzecza – występujące licznie w obrębie doliny Liwca; oczka śródbagienne – charakteryzujące się zmiennym poziomem lustra wody; a także wyrobiska potorfowe i zbiorniki przeciwpożarowe.

Zbiorowiska leśne

Lasy gminy Liw i miasta Węgrów, według podziału Polski na krainy i dzielnice przyrodniczo-leśne, położone są w IV Krainie Mazowiecko-Podlaskiej, w Dzielnicy 5 – Niziny Podlaskiej i Wysoczyzny Siedleckiej.

[17] Wewnątrz czerwonej elipsy zaznaczono część rzeki Liwiec.

Ogólna powierzchnia lasów w mieście Węgrów wynosi 574 ha, natomiast w gminie Liw 3 748 ha (dane za rok 2005). Stanowi to odpowiednio 15,94% i 22,18% całkowitej powierzchni Węgrowa i gminy Liw. Na przestrzeni ostatnich 10 lat (w porównaniu z rokiem 1995) wielkości te zmieniły się w bardzo niewielkim stopniu. W Węgrowie we wspomnianym okresie ubyło 13 ha lasu, natomiast w gminie Liw w porównaniu z rokiem 1995 powierzchnia lasów zmniejszyła się o około 20 ha. Pomimo, że wartości te są nieznaczne, jest to jednak zjawisko niekorzystne, które w przypadku jego nasilenia może negatywnie wpłynąć na atrakcyjność turystyczną omawianych jednostek (zwłaszcza gminy Liw). Warto w tym miejscu dodać także, że w Węgrowie, pomiędzy rokiem 2000, a 2005 zalesiono 7,7 ha. Natomiast w gminie Liw w tym samym czasie przybyło 28,1 ha lasów (przedstawione wcześniej spadki zalesienia uwzględniają już dane dotyczące nowych nasadzeń).

Dla porównania, średnia lesistość gmin powiatu węgrowskiego w roku 2005 wynosiła 26,16%, średnia lesistość województwa mazowieckiego wynosiła 22,43%, a średnia lesistość kraju wynosiła 29,33%. Oznacza to, że w obu omawianych gminach powierzchnia lasów była mniejsza niż średnia dla powiatu[18], województwa i kraju. Chociaż trzeba zaznaczyć, że stopień lesistości gminy Liw był bardzo zbliżony do średniego stopnia lesistości województwa. Analizując poziom zalesienia obu gmin należy pamiętać, że w Węgrowie jako gminie miejskiej niemożliwe jest utrzymanie poziomu zalesienia zbliżonego do lesistości obszarów wiejskich. W tym kontekście należy skupić się przede wszystkim na ochronie i powiększaniu obecnych zasobów znajdujących się na obszarze gminy Liw.

Ważnym aspektem dla rozwoju turystyki na obszarach leśnych jest także ich struktura własnościowa. Pod tym względem sytuacja na omawianym terenie nie jest zbyt korzystna[19]. W powiecie węgrowskim 45% ogółu stanowią grunty leśne publiczne, natomiast 55% lasów pozostaje własnością prywatną. Tymczasem w Gminie Miasto Węgrów, prywatne grunty leśne stanowią aż 84,5% ogółu gruntów leśnych. W gminie Liw proporcje są bardziej zbliżone do średniej dla powiatu, choć odwrócone. W jednostce tej, ponad 57% gruntów leśnych stanowi własność publiczną, a niewiele poniżej 43% są to grunty prywatne. Dla dostępności lasów dla turystyki jest to sytuacja bardziej korzystna.

[18] W powiecie węgrowskim, najwyższym wskaźnikiem zalesienia może pochwalić się gmina Stoczek – 38,67%.
[19] Dotyczy to także całego powiatu węgrowskiego.

Elementy krajobrazu

Z punktu widzenia możliwości rozwoju turystyki na danym obszarze istotną rolę odgrywa ukształtowanie terenu oraz sposób jego użytkowania, w tym występująca szata roślinna. Ogólnie rzecz biorąc, można powiedzieć, że o atrakcyjności krajobrazu decydują jego poszczególne elementy i harmonia ich kompozycji. Przyjmuje się, że bardziej wartościowe dla turystyki wypoczynkowej są tereny o zróżnicowanej rzeźbie, z bogatą szatą roślinną i niskim stopniem urbanizacji.

W krajobrazie Węgrowa i gminy Liw przeważają użytki rolne. Stanowią one odpowiednio 65,97% i 70,04% powierzchni omawianych jednostek. Średnia dla powiatu węgrowskiego wynosi 65,3%, dla województwa mazowieckiego 66,8%, a dla kraju 58,23%. Jak więc widać obie jednostki osiągają ponadprzeciętne wyniki w tej kategorii. Jednak szczególnie wart podkreślenia jest fakt, że bardzo wysoki odsetek użytków rolnych obserwuje się także w Węgrowie. Dla porównania można powiedzieć, że w drugim mieście powiatu węgrowskiego, Łochowie, odsetek ten wynosi zaledwie 29,23% (dla całej gminy miejsko-wiejskiej Łochów – 47,05%). Można więc powiedzieć, że Węgrów łączy w sobie elementy krajobrazu miejskiego i wiejskiego.

W tabeli 1. zaprezentowano strukturę użytkowania gruntów w obu omawianych gminach, a dla porównania także w pozostałych gminach powiatu węgrowskiego. Z rzeczy wartych wymienienia, zwraca uwagę bardzo niski odsetek sadów (niższy od średniej wojewódzkiej o ponad dwa punkty procentowe). Powiat węgrowski charakteryzuje się ponadto wyższym od średniej wojewódzkiej odsetkiem łąk i pastwisk, natomiast niższym udziałem gruntów ornych.

Istotna z punktu widzenia jakości krajobrazu, a co za tym idzie jego atrakcyjności dla turystyki, jest także wielkość gospodarstw rolnych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że dla rozwoju agroturystyki cenniejsze są obszary, na których występują mniejsze i średnie gospodarstwa rodzinne. Na omawianym terenie dominują jednak gospodarstwa małe (do 7 ha), przy jednoczesnym braku gospodarstw dużych (powyżej 50 ha). Wydaje się, że pod tym względem jest to sytuacja dość korzystna, choć należy także pamiętać, że zbytnie rozdrobnienie struktury agrarnej może mieć także niekorzystny wpływ na jakość krajobrazu, a w konsekwencji na warunki do rozwoju turystyki.

Tabela 1. Struktura użytkowania ziemi gmin powiatu węgrowskiego, dane za rok 2005

	powierzchnia użytków rolnych	grunty orne	sady	łąki	pastwiska	pozostałe grunty i nieużytki
POLSKA	58,23	44,33	0,91	8,42	4,58	12,43
Województwo mazowieckie	66,80	48,32	2,41	9,99	6,07	10,77
Powiat węgrowski	65,26	44,12	0,29	13,34	7,50	8,96
Węgrów	65,97	42,14	0,47	14,33	9,03	16,69
Grębków	74,95	56,85	0,53	10,95	6,62	8,10
Korytnica	76,27	51,34	0,12	15,93	8,88	8,17
Liw	70,04	51,46	0,37	13,43	4,78	8,08
Łochów (gmina miejsko-wiejska)	47,05	23,45	0,16	17,81	5,63	15,64
Łochów – miasto	29,23	18,54	0,38	8,38	1,92	41,54
Łochów - obszar wiejski	48,31	23,79	0,15	18,48	5,89	13,82
Miedzna	67,08	51,45	0,16	11,97	3,49	4,98
Sadowne	64,44	27,90	0,35	21,35	14,83	9,41
Stoczek	54,82	40,34	0,50	6,82	7,15	6,03
Wierzbno	74,21	63,42	0,10	2,27	8,43	5,41

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

2. Uwarunkowania społeczne i gospodarcze Węgrowa i gminy Liw

Do uwarunkowań społeczno-gospodarczych mających znaczenie dla rozwoju turystyki należy zaliczyć: strukturę demograficzną i zawodową ludności; poziom przedsiębiorczości, w tym liczbę podmiotów gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem sektora usług; poziom bezrobocia; a także dochody i wydatki inwestycyjne gmin oraz funkcje administracyjno-usługowe danego obszaru. Dodatkowo uwzględnić trzeba rozwój podstawowej infrastruktury, w tym sieć drogową i wewnętrzne oraz zewnętrzne połączenia komunikacyjne.

Demografia

Według danych Urzędu Miasta Węgrów na dzień 31 sierpnia 2007 roku gminę zamieszkiwało 12 917 osób. W zbiorowości tej przeważały kobiety. Stanowiły one 52,02% populacji miasta. Współczynnik feminizacji osiągnął więc wartość – 108,43 (liczba kobiet na 100 mężczyzn). Odmienna sytuacja występowała w gminie Liw. W jednostce tej, spośród 7 867 mieszkańców, 50,34% to mężczyźni (3 960 osób). Kobiety stanowiły mniejszość populacji gminy (3 907 osób), w związku z czym na 100 mężczyzn przypadało 98,66 kobiet. Łącznie w Węgrowie i gminie Liw liczba mieszkańców według stanu na sierpień 2007 r. wynosiła 20 784 osób, z czego 51,13% stanowiły kobiety, co oznacza, że na 100 mężczyzn przypadało prawie 105 kobiet.

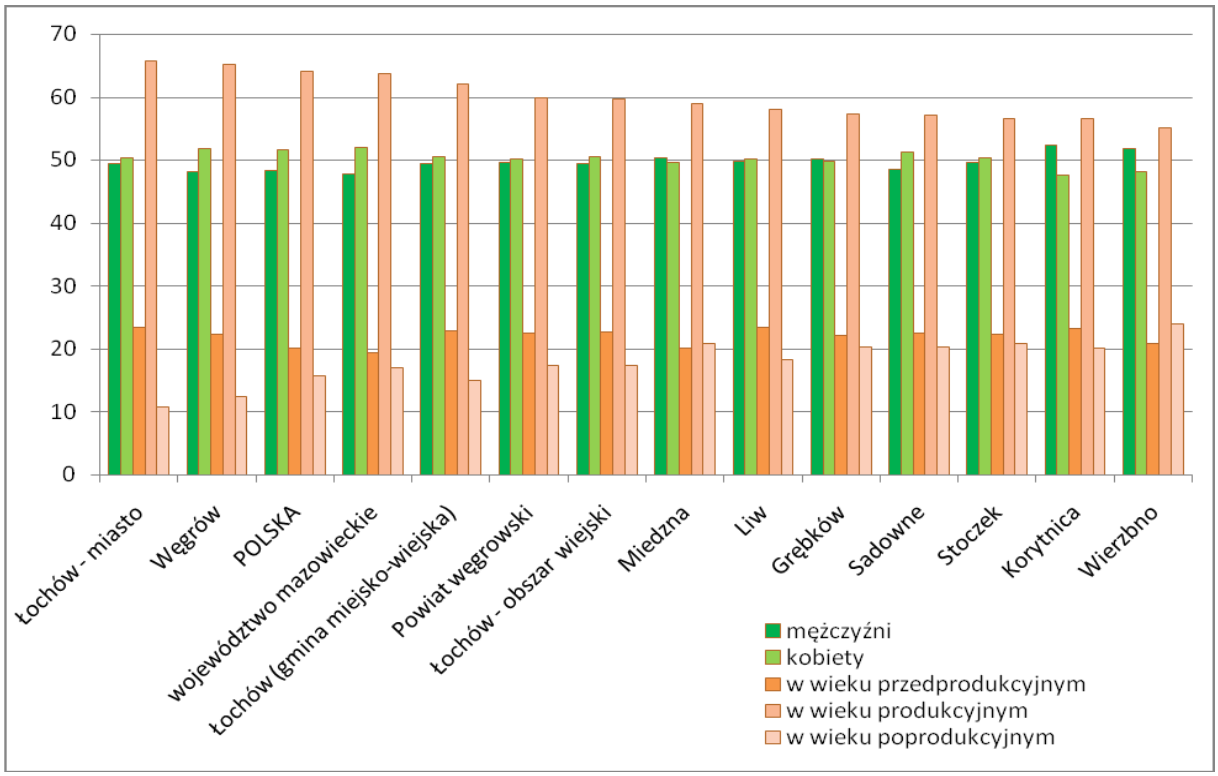
Jeśli chodzi o strukturę wiekową to wśród mieszkańców obu gmin przeważają zdecydowanie osoby w wieku produkcyjnym – 68,03% w Węgrowie i 61,15% w gminie Liw. Średnia dla obu jednostek wynosi 65,43%. W obu gminach mniej więcej co piąty mieszkaniec nie ukończył jeszcze 18 roku życia, to znaczy, że jest w wieku przedprodukcyjnym – 19,79% w Węgrowie i 21,75% w gminie Liw (średnio dla obu gmin – 20,53%). Natomiast w wiek poprodukcyjny weszło już 12,18% mieszkańców Węgrowa i 17,10% mieszkańców gminy Liw (średnio dla obu gmin – 14,04%).

Tabela 2. Struktura demograficzna powiatu węgrowskiego oraz średnie wartości dla województwa mazowieckiego i Polski, dane za rok 2006

jednostka	odsetek osób w ogólnej liczbie mieszkańców				
	mężczyźni	kobiety	w wieku przedprodukcyjnym	w wieku produkcyjnym	w wieku poprodukcyjnym
POLSKA	48,33	51,67	20,09	64,21	15,69
województwo mazowieckie	47,89	52,11	19,34	63,69	16,97
Powiat węgrowski	49,72	50,28	22,53	59,98	17,49
Węgrów	48,17	51,83	22,29	65,27	12,44
Powyżej(▲)/poniżej(▼) średniej dla kraju	▼	▲	▲	▲	▼
Powyżej(▲)/poniżej(▼) średniej dla województwa	▲	▼	▲	▲	▼
Liw	49,84	50,16	23,50	58,12	18,38
Powyżej(▲)/poniżej(▼) średniej dla kraju	▲	▼	▲	▼	▲
Powyżej(▲)/poniżej(▼) średniej dla województwa	▲	▼	▲	▼	▲
Grębków	50,17	49,83	22,16	57,44	20,41
Korytnica	52,44	47,56	23,29	56,61	20,10
Łochów (gmina miejsko-wiejska)	49,50	50,50	22,98	62,03	14,99
Łochów – miasto	49,57	50,43	23,38	65,82	10,81
Łochów - obszar wiejski	49,47	50,53	22,75	59,80	17,45
Miedzna	50,39	49,61	20,09	59,00	20,92
Sadowne	48,60	51,40	22,52	57,23	20,25
Stoczek	49,64	50,36	22,39	56,66	20,96
Wierzbno	51,79	48,21	20,95	55,11	23,94

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rycina 6. Struktura wiekowa i płciowa mieszkańców gmin powiatu węgrowskiego w porównaniu ze średnią dla kraju i województwa mazowieckiego, dane za rok 2006 uszeregowane według malejącego odsetka osób w wieku produkcyjnym (udział procentowy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Kolejnymi dwoma wskaźnikami przedstawiającymi sytuację demograficzną są: przyrost naturalny i saldo migracji. Wartość pierwszego z nich obliczona dla Polski, według danych GUS za rok 2006 wynosiła 0,1‰, dla województwa mazowieckiego także 0,1‰, natomiast dla powiatu węgrowskiego kształtowała się na poziomie -1,1‰. Na tym tle, in plus wyróżnia się Węgrów, gdzie przyrost naturalny osiągnął wartość 2,6‰. Niestety dużo gorzej sytuacja wygląda w gminie Liw, gdzie odnotowano ujemny przyrost naturalny o wartości -3,3‰.

Jeśli chodzi o saldo migracji to w ruchu zewnętrznym osiągnęło ono (według danych GUS za rok 2006) w obu jednostkach minimalne wartości, w Węgrowie -2, w gminie Liw 0. Interesujące są natomiast porównania wartości salda migracji w poszczególnych gminach powiatu węgrowskiego w ruchu wewnętrznym. W przeliczeniu na 10 000 mieszkańców saldo migracji wewnętrznych w gminie Liw wynosi 10,46, a w Węgrowie -65,22 i jest to czwarty najgorszy wynik w powiecie. Dla porównania średnia dla województwa wynosi 31,46. Wskaźniki salda migracji mogą pośrednio świadczyć o warunkach i jakości życia w danym miejscu.

Podsumowując powyższe dane, w roku 2006 z omawianego obszaru (miasto Węgrów i gmina Liw) ubyło 66 osób. Daje to łącznie ubytek ponad trzydziestu trzech osób w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców. Nie jest to wartość bardzo znacząca, ale dla przypomnienia warto dodać, że przyrost rzeczywisty w województwie mazowieckim wyniósł ponad 31 osób na 10 000 mieszkańców.

Rynek pracy

Kolejnym elementem diagnozy uwarunkowań społeczno-gospodarczych Węgrowa i gminy Liw mogących mieć znaczenie dla rozwoju turystyki jest struktura zatrudnienia mieszkańców. Należy przy tym zauważyć, że przejawem rozwoju funkcji turystycznej na danym obszarze jest m.in. odsetek osób zatrudnionych w sektorze usług, zwłaszcza rynkowych. Sektor ten jest bowiem odpowiedzialny m.in. za obsługę ruchu turystycznego, co oznacza, że im więcej osób jest w nim zatrudnionych, tym większą liczbę gości może przyjąć dana miejscowość, czy gmina.

Niestety statystyka publiczna jest w tym względzie uboga w związku z czym, aby przedstawić zestaw danych porównywalnych dla wszystkich gmin powiatu węgrowskiego, województwa mazowieckiego i Polski, należy cofnąć się w analizach do roku 2003. Wówczas, średnio w Polsce w sektorze usługowym jako głównym miejscu pracy zatrudnionych było 61,21%[20]. Na usługi rynkowe przypadało 33,32% pracujących, a na usługi nierynkowe 27,89%. W województwie mazowieckim sytuacja ta wyglądała korzystniej, ponieważ w usługach zatrudnionych było 70,92% osób pracujących w głównym miejscu pracy (45,20% usługi rynkowe; 25,72% usługi nierynkowe). Na tym tle omawiane gminy uplasowały się powyżej średniej krajowej, ale poniżej średniej wojewódzkiej: Węgrów 65,56%; gmina Liw 62,63%. Mniej korzystna była natomiast sytuacja w zakresie usług rynkowych i nierynkowych. Przeważało bowiem zatrudnienie w usługach nierynkowych.

W obu omawianych gminach w porównaniu ze średnią obliczoną dla województwa mazowieckiego w usługach zatrudniony był mniejszy odsetek osób pracujących w głównym miejscu pracy. Przyczyną takiej sytuacji może być fakt, że na obszarze omawianych jednostek wyższe niż przeciętnie w województwie było zatrudnienie w przemyśle. Zatrudnienie pracowników najemnych w rolnictwie miało znikome znaczenie[21].

[20] Dane dotyczą kategorii osób pracujących w głównym miejscu pracy z wyłączeniem rolników indywidualnych.
[21] Dotyczy pracowników najemnych pracujących w rolnictwie. Dane nie uwzględniają rolników pracujących we własnych gospodarstwach.

W porównaniu z pozostałymi gminami powiatu węgrowskiego omawiane jednostki charakteryzują się niższym udziałem zatrudnienia w usługach, a gmina Liw zajmuje w tym względzie ostatnie miejsce. Oznacza to, że Węgrów i gmina Liw na tle swoich sąsiadów mogą mieć trudności w obsłudze ruchu turystycznego. Niewątpliwie powoduje to konieczność rozwijania tego sektora, przede wszystkim w gminie Liw.

Tabela 3. Struktura zatrudnienia mieszkańców powiatu węgrowskiego w odniesieniu do średniej krajowej i wojewódzkiej, z wyłączeniem rolników indywidualnych, dane za rok 2003

	sektor rolniczy	sektor przemysłowy	sektor usługowy razem	sektor usługowy - usługi rynkowe	sektor usługowy - usługi nierynkowe
Polska	1,46	37,33	61,21	33,32	27,89
województwo mazowieckie	0,51	28,57	70,92	45,20	25,72
powiat węgrowski	1,51	27,43	71,05	28,13	42,92
Węgrów	0,63	33,81	65,56	27,20	38,36
Grębków	4,06	2,03	93,91	27,41	66,50
Korytnica	2,01	22,89	75,10	22,09	53,01
Liw	1,27	36,09	62,63	24,84	37,79
Łochów (gmina miejsko-wiejska)	2,86	20,76	76,39	34,29	42,10
Łochów – miasto	3,27	18,26	78,46	39,55	38,92
Łochów - obszar wiejski	2,02	25,76	72,22	23,74	48,48
Miedzna	2,98	32,78	64,24	27,81	36,42
Sadowne	1,82	8,39	89,78	24,09	65,69
Stoczek	2,42	4,83	92,75	31,40	61,35
Wierzbno	2,22	10,56	87,22	25,56	61,67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Warto w tym miejscu jednak zaznaczyć, że zaprezentowane powyżej dane, nie oddają rzeczywistego obrazu struktury zatrudnienia, ponieważ nie obejmują one rolników indywidualnych pracujących we własnych gospodarstwach. Po uwzględnieniu tej kategorii statystyki diametralnie zmieniają się. Okazuje się bowiem, że w powiecie węgrowskim, na koniec 2006 roku, aż 59,9% stanowili pracujący w rolnictwie (przede wszystkim rolnicy indywidualni utrzymujący się z pracy we własnym gospodarstwie). Jest to prawie trzykrotnie

więcej niż wynosiły średnie wartości tego wskaźnika dla województwa, jak również całego kraju (odpowiednio 19,45% i 21,04%). Dla porównania, w przemyśle w powiecie węgrowskim pracowało 12,35% osób, natomiast w usługach 27,75% (11,98% - rynkowe; 15,77% - nierynkowe). Brak jest niestety aktualnej statystyki w tym zakresie na poziomie gminnym. Przypuszczać można jedynie, że różnice pomiędzy średnią dla powiatu, a wartościami osiąganymi potencjalnie przez każdą z dwóch gmin nie są duże. Jak się wydaje w Węgrowie odsetek pracujących w rolnictwie będzie niższy, a w gminie Liw może nawet przekroczyć średnią dla powiatu, ponieważ jest to gmina typowo rolnicza.

W gminie Liw stopa bezrobocia w połowie 2007 r. wynosiła około 19,5%[22]. W Urzędzie Pracy zarejestrowane były 544 osoby. Niestety prawie 40% z tych osób pozostawało bez pracy ponad 24 miesiące. Prawdziwym problemem wśród bezrobotnych jest odsetek osób długotrwale pozostających bez pracy wynoszący 71,3%[23] Co więcej, ponad 66,5% osób bezrobotnych ma wykształcenie zasadnicze zawodowe i podstawowe. Z punktu widzenia rozwoju turystyki korzystne jest (jeśli można użyć takiego stwierdzenia odnośnie bezrobocia), że 56,8% osób bezrobotnych z terenu gminy Liw mieściło się w przedziale wieku od 18 do 34 lat. Osoby takie prawdopodobniej szybciej będą mogły znaleźć pracę przy obsłudze ruchu turystycznego.

Jeśli chodzi o Węgrów, to na koniec czerwca 2007 roku zarejestrowanych tu było 914 osób bezrobotnych. Stopa bezrobocia wynosiła więc 16,9%. Spośród tych osób 36,8% pozostawało bez pracy dłużej niż 24 miesiące, a 65,9% stanowiły osoby długotrwale bezrobotne. Natomiast 59,9% osób bezrobotnych legitymuje się wykształceniem zasadniczym zawodowym, gimnazjalnym i niższym. W porównaniu z gminą Liw jest tu nieco mniej osób w wieku 18-34 lat pozostających bez pracy – 49,8%. Ogólnie rzecz biorąc omawiane gminy charakteryzują się w tym względzie podobną strukturą bezrobocia.

Dla porównania warto dodać, że stopa bezrobocia (dane za czerwiec 2007 roku) w całym powiecie węgrowskim wynosiła 17,1%, średnia dla kraju to 12,4%, a dla województwa mazowieckiego 10,1%. Omawiane gminy plasują się więc ze swoimi wynikami powyżej średniej krajowej, powyżej średniej dla województwa, a gmina Liw także powyżej średniej dla powiatu węgrowskiego.

---

[22] Obliczenia własne na podstawie danych dostarczonych przez Urząd Gminy (ludność w wieku produkcyjnym – 4 811 osób; aktywność zawodowa – 58%; liczba osób bezrobotnych 544).

[23] Według ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (Dz. U. 2003 nr 58 poz. 514, tekst jednolity) długotrwale bezrobotnym jest osoba, która pozostaje w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w ciągu ostatnich 2 lat z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy.

Podmioty gospodarcze

Podstawowe znaczenie dla warunków do rozwoju turystyki ma liczba (udział) podmiotów funkcjonujących w sektorze usługowym – w strukturze lokalnej gospodarki. Podobnie jak w przypadku zatrudnienia, im udział ten jest większy tym lepiej. Większa liczba podmiotów usługowych zapewnia bowiem lepsze możliwości obsługi ruchu turystycznego.

W Węgrowie według danych GUS za rok 2006 w systemie REGON zarejestrowanych było 1 258 jednostek gospodarczych (95,8% z nich były to firmy prywatne). W sektorze usług rynkowych funkcjonowały 826 przedsiębiorstwa, co daje 65,7% wszystkich firm działających w mieście. Najwięcej należało do sekcji: „G" (418 jednostek) – handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego; „K" (163 jednostek) – obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej i „O" (94 jednostek) – Działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała. W sekcji „H" (hotele i restauracje) działały 24 podmioty, czyli prawie połowa takich jednostek zlokalizowanych na terenie powiatu węgrowskiego (53).

W gminie Liw w systemie REGON zarejestrowanych było zdecydowanie mniej podmiotów, bo tylko 314, w tym 300 prywatnych (95,5%). Z sektora usług pochodziło 167 firm, czyli ponad 53%. Podobnie jak w Węgrowie przeważały wśród nich jednostki gospodarcze z sekcji „G" (106 jednostek), „O" (21 jednostki) i „I" (15 jednostek) – Transport, gospodarka magazynowa i łączność. Z rejestru wynika, że na terenie gminy działało także 8 podmiotów z sekcji „H"[24].

Średnio w powiecie węgrowskim przedsiębiorstwa usługowe (sektor usług rynkowych) stanowiły 57,2% ogółu podmiotów gospodarczych, w województwie mazowieckim było to 71,1% natomiast w kraju 69,2%. Obie więc omawiane jednostki plasują się niestety poniżej średniej regionalnej i krajowej. Gmina Liw charakteryzuje się jeszcze mniejszym odsetkiem takich firm niż powiat węgrowski. Jest to spowodowane w znacznym stopniu wiejskim charakterem tej jednostki administracyjnej.

[24] W obu omawianych gminach działały łącznie 32 podmioty z sekcji „H", co stanowiło ponad 60% wszystkich takich jednostek zlokalizowanych na terenie powiatu.

Budżety gmin

Istotne znaczenie dla rozwoju turystyki i marketingu terytorialnego ma poziom zamożności jednostek samorządu terytorialnego. Do miar i wskaźników określających ten element zalicza się m.in. wielkość dochodów i wydatków budżetowych, a także udział dochodów własnych budżetów gmin w strukturze całkowitych dochodów, jak również wysokość dochodu własnego w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Natomiast w celu sprawdzenia jak ważne w budżecie gminy są wydatki inwestycyjne, należy obliczyć ich udział w ogólnej sumie wydatków z budżetów gmin.

Wspomniane wskaźniki finansowe bardzo istotnie wyróżniają Węgrów spośród pozostałych gmin powiatu. Udział procentowy dochodów własnych w ogóle dochodów budżetu Węgrowa wynosi 62,21% i jest niemal dwukrotnie wyższy od średniej powiatowej wynoszącej zaledwie 32,16%. Wartość tego wskaźnika dla tej jednostki jest także wyższa od średniej krajowej (52,99%), ale już niestety niższa od średniej wojewódzkiej wynoszącej 67,65%. Podobnie sytuacja wygląda, kiedy odnieść wysokość dochodów własnych gmin do liczby ich mieszkańców. Przeciętnie w powiecie węgrowskim na jednego mieszkańca przypada 687,74 złotych dochodów własnych budżetów gmin. W stolicy powiatu jest to ponownie niemal dwukrotnie więcej – 1280, 24 zł na osobę. Jedyna różnica polega na tym, że w tej klasyfikacji Węgrów osiągnął wynik słabszy zarówno od średniej krajowej (1288,52 zł na osobę), jak też ponownie od średniej wojewódzkiej (2159,86 zł na osobę), choć w tym przypadku różnica ta była dużo większa.

Jeśli chodzi o gminę Liw, to jej wyniki uplasowały ją w obu kategoriach nawet poniżej średniej powiatowej. Dokładne wartości odpowiednich miar i wskaźników przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Dochody budżetów gmin powiatu węgrowskiego, dane za rok 2006

Jednostka	dochody budżetów gmin ogółem	dochody własne budżetów gmin	udział procentowy dochodów własnych w ogóle dochodów	dochody własne budżetów gmin w przeliczeniu na jednego mieszkańca
Polska	92 710 136 541,82	49 125 237 379,32	52,99	1288,51
województwo mazowieckie	16 511 129 004,40	11 170 164 874,92	67,65	2159,86
powiat węgrowski	144 711 993,52	46 545 493,53	32,16	687,74
Węgrów	25 871 180,28	16 095 220,59	62,21	1280,24
Grębków	8 901 278,65	2 267 733,24	25,48	490,21
Korytnica	13 377 292,27	3 264 435,99	24,40	486,07
Liw	15 350 947,01	4 408 181,62	28,72	576,76
Łochów	36 911 458,34	10 043 010,19	27,21	575,83
Miedzna	8 019 737,99	2 490 092,39	31,05	607,04
Sadowne	12 375 014,62	2 990 444,46	24,17	477,63
Stoczek	17 587 815,77	3 019 007,24	17,17	575,71
Wierzbno	6 317 268,59	1 967 367,81	31,14	640,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zaprezentowane dane świadczą o dużo większej samodzielności finansowej Węgrowa niż gminy Liw. Jest to jednostka zdecydowanie zamożniejsza, która ma większe możliwości przeznaczenia znaczących środków na działania prorozwojowe, w tym na inwestycje podnoszące jej atrakcyjność, także turystyczną.

Jak się jednak okazuje procent wydatków z budżetu jakie Węgrów przeznacza na inwestycje nie jest szczególnie wysoki (19,64%), a przynajmniej nie tak wysoki jak by się wydawało wnioskując po wysokości dochodów własnych. W roku 2006 był on nawet niższy od średniej powiatowej (20,97%), z zaznaczeniem, że średnia ta była wyższa od średnich: krajowej (19,64%) i wojewódzkiej (19,07%). Gmina Liw osiągnęła z kolei w tej kategorii rezultat na poziomie 14,61%. Warto jednak pamiętać, że mimo przeciętnego wskaźnika procentowego, bezwzględne wydatki Węgrowa na inwestycje w 2006 r. przekroczyły 5 mln zł. Większe nakłady inwestycyjne w powiecie węgrowskim zanotowano tylko w Łochowie – około 9,5 mln zł.

Funkcja administracyjna

Pewną przewagą konkurencyjną Węgrowa w stosunku do najbliższego otoczenia (w zakresie różnego rodzaju podróży służbowych odbywanych do tego miasta, zaliczanych do szeroko rozumianej turystyki) jest fakt, że pełni on funkcję miasta powiatowego. W myśl ustawy o samorządzie powiatowym z 1998 r. (Dz. U. Nr 91, poz. 578 ze zm.) powiat jest zobowiązany wykonywać określone ustawami zadania i usługi publiczne o charakterze ponadgminnym. Do najważniejszych z nich należą: administracja ogólna, usługi oświatowe (w tym na poziomie szkolnictwa średniego) i kulturalne; usługi ochrony zdrowia, administracja budowlana, w tym nadzór budowlany, zapewnienie bezpieczeństwa na terenie powiatu. W mieście powiatowym mają siedzibę także sąd rejonowy oraz inne organy wymiaru sprawiedliwości. Wymienione funkcje powodują, że w Węgrowie funkcjonuje wiele instytucji, które muszą utrzymywać różnorodne kontakty ze światem zewnętrznym. Wpływa to korzystnie na ożywienie ruchu przyjazdowego (głównie wewnątrzpowiatowego) do Węgrowa. Ponadto każde miasto powiatowe cieszy się większym zainteresowaniem inwestorów, co wpływa na rozwój funkcji gospodarczej, także stymulującej turystykę służbową[25]. Dodatkowo w Węgrowie działa pewna liczba instytucji pozarządowych, które utrzymują różnorodne kontakty zewnętrzne i generują w ten sposób ruch przyjazdowy do miasta.

3. Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw – zgodność z dokumentami programowymi wyższego rzędu

Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw, będąca dokumentem sektorowym, powinna być w swoich założeniach i celach zgodna z najważniejszymi lokalnymi i regionalnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu, do których zaliczono: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Węgrowa, Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Węgrowa do 2020 r., Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Liw, Strategię Rozwoju Gminy Liw, Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Liw, Strategię Rozwoju Powiatu Węgrowskiego, Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020

[25] O dużym znaczeniu tej funkcji świadczy liczba i rodzaj gości w hotelach w Węgrowie, wśród których największą grupę stanowią pracownicy przedsiębiorstw mających swoje siedziby w mieście, przebywający na kontraktach .

r. oraz Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013. Dodatkowo, tam gdzie to tylko możliwe, strategia branżowa powinna stanowić uzupełnienie dokumentów horyzontalnych.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Węgrowa[26]

Misją Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Węgrowa jest wykreowanie wizerunku miasta, który ma być przyjazny dla mieszkańców, atrakcyjny dla turystów i sprzyjający przedsiębiorcom. W programie zakłada się, że miasto będzie atrakcyjne dla turystów z uwagi na swoją bogatą ofertę rekreacyjno-turystyczną. Ponadto Węgrów ma być miastem słynącym z bogatej oferty kulturalnej i edukacyjnej, dbającym o dziedzictwo kulturowe i skutecznie promującym swoje walory. Dzięki realizacji procesu rewitalizacji w Węgrowie poprawią się warunki życiowe, co przełoży się na zahamowanie emigracji młodych ludzi i zwiększenie liczby mieszkańców. Rozwijany potencjał turystyczno-kulturalny uczyni z miasta ponadlokalny ośrodek wypoczynkowy, a rozbudowana infrastruktura dla przedsiębiorców i inwestorów ożywi gospodarczo tę jednostkę.

Celem strategicznym Lokalnego Programu Rewitalizacji miasta Węgrowa jest ożywienie społeczno-gospodarcze miasta poprzez pobudzenie aktywności mieszkańców oraz wykorzystanie potencjału turystycznego i kulturalnego Węgrowa. Z kolei jeden z celów szczegółowych zakłada wypracowanie nowej wartości nieruchomości poprzez zmianę przypisanych im dotychczas funkcji na nowe o charakterze gospodarczym, społecznym, edukacyjnym i turystycznym. Ponadto o kwestiach związanych z turystyką i mających wpływ na atrakcyjność turystyczną mowa jest na poziomie priorytetów, gdzie zakłada się m.in.: rozwój zaplecza turystycznego oraz stworzenie miejsc rekreacji i wypoczynku dla lokalnej społeczności oraz wypromowanie miasta i jego walorów kulturalnych i turystycznych.

Do projektów zaplanowanych w dokumencie, które będą mogły mieć wpływ na rozwój turystyki w Węgrowie zaliczyć należy:

- budowa i modernizacja chodników miejskich;
- konserwacja drewnianego kościoła ewangelicko-augsburskiego w Węgrowie;
- konserwacja klasycystycznego kościoła ewangelicko-augsburskiego w Węgrowie;
- modernizacja infrastruktury widowiskowo-technicznej Węgrowskiego Ośrodka Kultury;
- modernizacja kompleksu sportowego przy ul. Powstańców;
- modernizacja kręgielni i terenu wokół kręgielni;

[26] Dokument z dnia 14 listopada 2005 r.

- modernizacja placów zabaw;
- modernizacja placu głównego przy Węgrowskiego Ośrodka Kultury;
- modernizacja płyty Rynku Mariackiego oraz ul. Narutowicza;
- odrestaurowanie cmentarza ewangelicko-augsburskiego;
- poprawa estetyki przestrzeni publicznej osiedli przy ul. Nowej, Żeromskiego i Przemysłowej;
- promocja turystyczna miasta;
- remont kapitalny zabytkowego budynku byłego klasztoru księży komunistów przy ul. Kościelnej ETAP II;
- renowacja Bazyliki Mniejszej przy Rynku Mariackim;
- renowacja zespołu klasztornego;
- rozbudowa „Kawiarni nad Liwcem";
- rozbudowa i przebudowa budynku po dawnej Cepelii na usługi hotelarskie i gastronomiczne;
- rozbudowa i przebudowa budynku przy tworzącym się hotelu na usługi rehabilitacji, korektywy, odnowy biologicznej i sportu;
- wykorzystanie doliny Liwca do celów turystycznych – rewitalizacja starorzecza Liwca (etap I);
- wykorzystanie doliny Liwca do celów turystycznych – rewitalizacja starorzecza Liwca (etap II);
- zagospodarowanie parku miejskiego im. Armii Krajowej;
- zagospodarowanie plaży miejskiej;
- zagospodarowanie terenów zielonych;
- zagospodarowanie terenu otaczającego kawiarnię nad Liwcem.

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Węgrowa do 2020 roku, Strategia rozwoju miasta Węgrowa d o 2020 r.[27]

Turystyka w obu dokumentach odgrywa istotną rolę, o czym świadczy zaliczenie jej do jednej z siedmiu sfer funkcjonowania miasta, które zostały wskazane jako obszar zainteresowania Planu i Strategii.

[27] Oba dokumenty zostały omówione łącznie, ponieważ ich główne założenia są niemal identyczne.

W analizie SWOT jako jedną z głównych słabości miasta zidentyfikowano niedorozwój infrastruktury turystycznej. Natomiast jedną z szans rozwojowych miasta jest znaczna atrakcyjność turystyczna regionu.

Misję Węgrowa określono jako: kreowanie miasta przyjaznego mieszkańcom, turystom i przedsiębiorcom, którego mieszkańcy są dumni z bycia węgrowianami, słynącego z bogatej oferty kulturalnej i edukacyjnej, dbającego o dziedzictwo kulturowe, skutecznie promującego swoje walory. Z kolein wizja rozwoju Węgrowa zakłada m.in., że:

- pozostanie kilkadziesiąt specjalistycznych gospodarstw rolnych. Znaczna część gruntów rolnych zostanie przekwalifikowana na tereny turystyczne i inwestycyjne. Znacząco podniesie się poziom obsługi i doradztwa rolniczego. Wiele gospodarstw poszuka swojej szansy w usługach pozarolniczych, w tym w agroturystyce;
- nastąpi poprawa bazy szkolnej w zakresie boisk sportowych – zbudowany zostanie basen kąpielowy. Miasto oferować będzie pełną gamę specjalistycznych usług medycznych. W mieście powstanie Centrum Szkoleniowo-Wypoczynkowe, zagospodarowany turystycznie będzie zalew nad Liwcem (m.in. pole golfowe). Istniejące obiekty zabytkowe, a przede wszystkim rynek miasta będą odrestaurowane. Zaistnieje wiele ofert spędzania czasu wolnego dla młodzieży. Powstanie atrakcyjne Muzeum Regionalne z działam poświęconym tradycji lokalnego rzemiosła. Ciągi komunikacyjne pozbawione będą barier architektonicznych, a ubodzy mieszkańcy korzystać będą ze znacznego wsparcia socjalnego gminy;
- miejsca pracy generowane będą w sferze małej i średniej przedsiębiorczości i usługowo-turystycznej;
- dochody mieszkańców oscylować będą wokół średnich w Unii Europejskiej. Mieszkańcy znajdować będą pracę w sektorze turystyczno-usługowym, małych i średnich przedsiębiorstw;
- powstanie infrastruktura turystyczno-rekreacyjna, szczególnie w centrum miasta i nad Liwcem;
- Węgrów przybierze charakter europejskiego miasta turystyczno-usługowego z dobrze rozwiniętym sektorem małych i średnich przedsiębiorstw.

Jednym z głównych obszarów przyjętych w obu dokumentach jest turystyka. W jego ramach określono cel strategiczny odnoszący się do rozwoju turystycznych i rekreacyjnych funkcji miasta, i dalej wynikające z niego cele średniookresowe (do osiągnięcia w perspektywie 2020 r.), do których zaliczono:

- rozwój systemu informacji turystycznej z wykorzystaniem nowych technologii teleinformatycznych;
- promocja turystyczna miasta a w tym historii i tradycji;
- rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej;
- zagospodarowanie doliny Liwca;
- poprawa stanu i sieci drogowej;
- monitoring miejsc zagrożonych;
- renowacja zabytków Węgrowa;
- wykreowanie produktów turystycznych wspólnych dla powiatu;
- ochrona Obiektów Architektury Drewnianej;
- założenie Muzeum Regionalnego.

Wszystkie cele strategiczne mają być ponadto realizowane poprzez programy operacyjne, które dla celu „rozwój turystycznych i rekreacyjnych funkcji miasta" określono jako:

1) Wykorzystanie doliny Liwca do celów turystycznych, w tym renowacja zbiornika retencyjnego w Krypach;
2) Poprawa stanu obiektów dziedzictwa narodowego;
3) Modernizacja kręgielni, kortów tenisowych i boiska piłkarskiego;
4) Utworzenie parkingów w centrum miasta (nie tylko w Rynku);
5) Modernizacja i rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej;
6) Opracowanie programu promocji turystycznej miasta oraz stworzenie internetowej bazy ofert turystycznych;
7) Opracowanie i wdrożenie programu turystycznego zagospodarowania Liwca;
8) Przystąpienie do Lokalnej Organizacji Turystycznej;
9) Utworzenie Muzeum Miejskiego;
10) Wdrożenie systemu ekspozycji atrakcji Węgrowa;
11) Spływ kajakowy na rzece Liwiec I etap np. z Grodziska do kempingu w Węgrowie;
12) Zatrudnienie i przeszkolenie lokalnych przewodników turystycznych;
13) Wykonanie połączeń komunikacyjnych (ścieżki rowerowe, piesze, konne) pomiędzy atrakcjami turystycznymi na terenie miasta;
14) Promocja produktów regionalnych, np. Lustro Twardowskiego, Niedźwiedź;
15) Usytuowanie terenów pod domki letniskowe (należy stworzyć ofertę dla rolników z terenu miasta, należy wyodrębnić tereny pod domki letniskowe);

16) Oznakowanie obiektów i szlaków turystycznych;
17) Udostępnienie turystom bazy sportowo-rekreacyjnej;
18) Umożliwienie sprzedaży wyrobów rękodzieła ludowego i artystycznego;
19) Organizacja i promocja produktu turystycznego „Szlak Doliny Liwca.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa jest kolejnym dokumentem planistycznym, z którym powinny być zgodne główne założenia *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*. Cele Studium są tożsame z celami strategii rozwoju przedsiębiorczości „Węgrów 2000 plus". Odniesienie do turystyki można odnaleźć tu na poziomie celów operacyjnych, gdzie mowa jest o organizowaniu przedsięwzięć umożliwiających lepsze wykorzystanie szlaków turystycznych przechodzących przez Węgrów oraz jego walorów przyrodniczych i turystycznych oraz turystyczno-wypoczynkowych.

Zaplanowane w Studium działania zakładają m.in. szeroką promocję miasta i jego walorów dla rozwoju turystyki, rekreacji i wypoczynku, łącznie z rozbudową niezbędnej infrastruktury. Wśród dokuczliwych wad funkcjonalnych Węgrowa wymienia się m.in. słabo rozwinięte funkcje turystyczne, szczególnie w zakresie bazy noclegowej i gastronomicznej.

Podstawowym zadaniem Studium jest jednak określenie kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta. Omawiany dokument określa 9 takich kierunków, w ramach których planowane jest m.in.:

- udostępnienie turystyczne terenów objętych ochroną przyrody, takich jak: łęgi i łąki nadrzeczne oraz lasy i zagajniki i połączenie ich ciągami spacerowo-poznawczymi, zintegrowanymi z miejskim układem powiązań pieszych i rowerowych;
- zagospodarowanie terenów wzdłuż brzegu rzeki Liwiec na odcinku od ul. Żeromskiego do ujścia rzeki Czerwonki, wprowadzając w ten rejon obiekty turystyczne typu: hotele, restauracje, kawiarnie, puby, obiekty sportowe i inne aktywizujące tę część miasta;
- poprawienie dostępności komunikacyjnej miasta, ale także obiektów turystycznych.

W Studium zakłada się, że Węgrów stanie się atrakcyjnym miastem na trasach turystycznych Mazowsza i Podlasia z uwagi na swoje zabytki i uroki krajobrazowe, a także będzie rejonem wypoczynku świątecznego i wakacyjnego dla mieszkańców większych miast,

w tym szczególnie dla mieszkańców Warszawy. Zadaniem władz miasta będzie zaś promocja walorów turystycznych i rekreacyjnych Węgrowa.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Liw

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Liw mało jest odniesień do turystyki. W analizie SWOT, stanowiącej część tego dokumentu, wśród szans rozwoju gminy Liw wymienia się m.in.: rozwój agroturystyki i duży wzrost turystyki. Dalej ocenia się, że obszary chronionego krajobrazu winny być wykorzystane turystycznie i służyć człowiekowi do regeneracji sił biologicznych i zdrowia. Natomiast według autorów Studium, „rozwój sieci osadniczej wywoływany jest ulepszonymi powiązaniami drogowymi, trasami infrastruktury technicznej, rozpowszechnianiem się budownictwa letniskowego i wzrostem znaczenia turystycznego obszaru gminy". Stąd też, jak twierdzą autorzy Studium, władze lokalne stawiając sobie za cel rozwój gminy, powinny:

- sprzyjać rozwojowi budownictwa letniskowego, zwłaszcza we wsiach: Borzychy, Krypy, Starawieś, Popielów, Jarnice, Liw, Tończa, Jartypory, Pierzchały i Wyszków;
- wykorzystać walory przyrodnicze i kulturowe doliny rzeki Liwiec do rozwoju różnych form turystyki.

Strategia Rozwoju Gminy Liw

Pierwsze odwołania do turystyki w Strategii Rozwoju Gminy Liw odnaleźć można, podobnie jak w poprzednio omawianych dokumentach, w analizie SWOT, gdzie za szansę tej gminy uznano rozwój turystyki, w tym zwłaszcza agroturystyki. Ocenia się także, że ciekawe zabytki i walory krajobrazowe posiadane przez gminę są dużym kapitałem w sytuacji mody na agroturystykę i turystykę weekendową mieszkańców Warszawy. Z przedstawionych w tym dokumencie analiz wynika, że gmina widzi możliwość posiadania rozwiniętego, dochodowego rolnictwa (ze względu na bliskie rynki zbytu, dobry stan środowiska naturalnego) oraz chce postawić na rozwój turystyki (agroturystyka, tereny rekreacyjne). Jednym ze scenariuszy szans jest wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa historyczno-kulturowego dla rozwoju funkcji turystyki.

W wizji rozwoju gminy wskazuje się cel główny określający gminę Liw jako przyjazną środowisku z rozwiniętą agroturystyką i kwitnącym rolnictwem oraz posiadającą dobrą infrastrukturę techniczną i sieć usług. Rozwinięciem celu głównego są cele strategiczne, z których dla turystyki szczególnie istotny jest cel nr 2: Ochrona środowiska

i tworzenie warunków dla rozwoju turystyki i agroturystyki, który został rozszerzony przez następujące cele operacyjne:

- uporządkowanie gospodarki odpadami komunalnymi;
- realizacja systemów oczyszczania ścieków na terenie gminy;
- ochrona powietrza atmosferycznego;
- opracowanie i wdrożenie programu zalesień na terenie gminy;
- utworzenie ekologicznego systemu obszarów chronionych;
- tworzenie kompleksów indywidualnej zabudowy wypoczynkowej;
- stworzenie wioski wypoczynkowej;
- uatrakcyjnienie zagospodarowania terenu zamku w Liwie i jego otoczenia;
- podjęcie działań informacyjno-organizacyjnych dotyczących rozwoju agroturystyki i promocja agroturystyki jako dodatkowego źródła dochodu rolników.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Liw

W planie ocenia się, że szansą gminy jest rozwój gospodarczy osiągnięty w wyniku rozwoju infrastruktury technicznej, modernizacji gospodarstw rolnych z tendencją wzrostu „upraw ekologicznych" oraz rozwoju rekreacji w ogólnie dostępnych ośrodkach, na własnych działkach rekreacyjnych i w gospodarstwach agroturystycznych. W celu poprawy warunków życia mieszkańców ustalono m.in. następujące cele:

- tworzenie warunków do rozwoju funkcji gospodarczych, przede wszystkim usług, turystyki i drobnej przedsiębiorczości;
- ochrona atrakcyjności środowiska gminnego jako podstawy działalności gospodarczej, w tym wykorzystanie zasobów naturalnych;
- ochrona unikatowych wartości środowiska przyrodniczego i kulturowego;
- utrzymanie i kształtowanie zróżnicowanych terenów zielonych w sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej, eksponowanie wartości krajobrazowych środowiska;
- kształtowanie gminnej struktury zharmonizowanej ze środowiskiem przyrodniczym, kulturowym i krajobrazowym.

Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego

W Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego analiza SWOT została przeprowadzona w 10 podgrupach. Jedną z nich była podgrupa – turystyka i sport. Za mocne strony uznano tu: dużą ilość lasów, naturalnych cieków wodnych, sztuczne zbiorniki wodne oraz walory

krajobrazowo-przyrodnicze, niski stopień zanieczyszczenia środowiska i liczne obiekty zabytkowe. Słabe strony to: brak środków finansowych na renowację zabytków, niski standard bazy turystycznej, zły stan zabytków i brak turystycznych organizacji pozarządowych. Za szansę, autorzy strategii uznali: prywatyzację bazy turystycznej, bliskość aglomeracji warszawskiej i nawiązanie współpracy z powiatem święciańskim na Litwie. Podstawowe zagrożenie stanowi zaś bariera ekonomiczno-finansowa ludności i mała konkurencyjność w stosunku do ofert zagranicznych.

Rozwój i promocja turystyki w powiecie jest jednym z celów operacyjnych strategii. W myśl tego celu turystyka ma być czynnikiem rozwoju gmin w powiecie. W jego ramach zakłada się: stworzenie pełnej informacji o możliwościach wypoczynku na terenie powiatu oraz poprawę warunków pobytu turystów na terenie powiatu. Do realizacji omawianego celu posłużą następujące przedsięwzięcia:

- stosowanie optymalnych form promocji turystycznej;
- opracowanie mapy turystycznej powiatu;
- opracowanie przewodników turystycznych (szlaki piesze, ścieżki rowerowe, szlaki kajakowe i jeździeckie);
- opracowanie katalogu bazy noclegowej i gastronomicznej;
- promocja powiatu w znaczących targach i giełdach turystycznych.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020

Turystyka w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego zajmuje dość istotną pozycję, jest wielokrotnie przywoływana na poziomie działań, kierunków działań i celu pośredniego, w tym m.in.:

Działanie – *tworzenie warunków do aktywności ruchowej, uprawiania sportu i turystyki* – w zakresie kierunku działań 1.4. – Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych;

Działanie – wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy, zwłaszcza samozatrudnienia, poprzez rozwój działalności pozarolniczej na terenach wiejskich (obsługa rolnictwa, agroturystyka, turystyka, konserwacja przyrody, utrzymywanie infrastruktury technicznej, usługi, rzemiosło artystyczne) w celu ograniczenia bezrobocia na wsi – w zakresie kierunku działań 4.3. – Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich;

Działanie – *wykorzystanie walorów i usług turystycznych jako potencjalnego czynnika zrównoważonego rozwoju wsi i małych miast*, poprzez wspieranie na obszarach wiejskich

budowy różnorodnych elementów infrastruktury służącej jako baza dla rozwoju turystyki – w zakresie kierunku działań 4.3. – Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich;

Działanie – dalsze kształtowanie zaplecza instytucjonalnego i bazy materialnej dla rozwoju kultury i turystyki oraz sportu i kultury fizycznej – w zakresie kierunku działań – 4.4. Budowa i rozwój infrastruktury społecznej;

Cel pośredni 5. – *Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu* – Eksponowanie walorów regionu poprzez informację oraz prezentację jego rzeczywistych osiągnięć i możliwości, adresowaną do różnych odbiorców m.in. mieszkańców województwa, turystów, inwestorów krajowych i zagranicznych, instytucji Unii Europejskiej, przyczyni się do wzrostu znaczenia regionu;

Działanie – *tworzenie związków gmin, powiatów lub miast*, powoływanych w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć, inwestycji, koncentrujących swoją działalność wokół cennych obszarów przyrodniczych i turystycznych – w zakresie kierunku działań 5.1. – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej;

Działanie – *organizowanie kursów doskonalących wiedzę w zakresie znajomości regionu*, z myślą o wykorzystaniu jej w rozwoju turystyki – w zakresie kierunku działań 5.1. – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej;

Kierunek działań 5.2. – *Poprawa i promocja atrakcyjności inwestycyjnej w regionie* – zakłada się m.in. eksponowanie walorów regionu poprzez informację oraz prezentację jego rzeczywistych osiągnięć i możliwości, adresowaną do różnych odbiorców;

Działanie – utworzenie pakietu „Turystyka Mazovia" umożliwiającego powstanie nowych warunków promocji regionu w Europie i świecie – w zakresie kierunku działań 5.2. – Poprawa i promocja atrakcyjności inwestycyjnej w regionie;

Kierunek działań 5.3. – Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego;

Kierunek działań 5.4. – *Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu* – Kreowanie i promocja produktu regionalnego, nie tylko przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu;

Działanie – *utworzenie instytucjonalnych ram,* np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów

żywnościowych czy produktów turystycznych) – w zakresie kierunku działań 5.4. – Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu;

Działanie – *ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych*, uwzględniających lokalne tradycje (przykładowo palmy kurpiowskie, wycinanki kołbielskie, czy strój łowicki), związanych z krajobrazem (wierzba, bocian) lub kulturą (Chopin i Żelazowa Wola) – w zakresie kierunku działań 5.4. – Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu;

Działanie – *wspieranie realizacji inicjatywy turystyczno-rekreacyjnej „Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza* w ramach Europejskich szlaków rowerowych EuroVelo i Greenways – w zakresie kierunku działań 5.5. – Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013

Kwestia znaczenia turystyki dla rozwoju jest także podejmowana w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Mazowieckiego. Priorytet VI tego programu mówi o wykorzystaniu walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji. Jego celem głównym jest wzrost znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Cele szczegółowe to: promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu oraz poprawa oferty kulturalnej i wzrost dostępności do kultury.

Wsparcie zostanie także skierowane na rozwój infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej, w tym infrastruktury rowerowej. Możliwa będzie realizacja projektów polegających na tworzeniu produktów turystycznych oraz projektów sieciowych tworzących spójny produkt turystyczny. Wspierane będą działania dotyczące promocji walorów turystycznych regionu, takie jak: imprezy promocyjne, programy rozwoju, centra informacji turystycznej, interaktywna sieć informacji internetowej oraz współpraca międzyregionalna w zakresie promocji regionu. Zaplanowano wykorzystanie walorów przyrodniczych regionu dla rozwoju turystyki i wypoczynku sobotnio-niedzielnego mieszkańców warszawskiego obszaru metropolitalnego. Projekty z zakresu turystyki wspierane w ramach priorytetu powinny wykazywać wyraźny wpływ na rozwój gospodarczy regionu. Priorytetowo traktowane będą przedsięwzięcia skierowane do turystów spoza regionu realizowane w ramach planów rozwoju turystyki w regionie.

4. Walory turystyczne Węgrowa i gminy Liw

Na szeroko rozumianą podaż turystyczną składają się wewnętrzne (endogeniczne) zasoby turystyczne obejmujące wartości kulturowe i przyrodnicze, występujące na danym obszarze recepcji turystycznej. Określane są one walorami turystycznymi (dobrami turystycznymi, atrakcjami turystycznymi), czyli specyficznymi cechami i elementami środowiska naturalnego oraz przejawami historycznej i współczesnej działalności człowieka, które stanowią przedmiot zainteresowania wśród turystów.

Miasto Węgrów oraz gmina Liw charakteryzują się występowaniem walorów (dóbr, atrakcji turystycznych) mających przede wszystkim znaczenie dla turystyki krajoznawczej, jak również dla pewnych form turystyki kwalifikowanej (kajakarstwo, wędkarstwo, obserwacje przyrody, jazda konna) oraz turystyki wypoczynkowej (agroturystyka). Należy przy tym podkreślić, że ranga tych walorów jest, co najwyżej regionalna, a większość z nich ma charakter lokalny. Tylko w sporadycznych wypadkach można mówić o ponadregionalnej, krajowej czy nawet międzynarodowej randze wybranych walorów tego obszaru.

W dalszej części rozdziału przedstawiono główne grupy walorów turystycznych występujących w obu omawianych gminach. Zaliczono do nich przede wszystkim: 1) w grupie walorów kulturowych (antropogenicznych): obiekty sakralne, obiekty kultury ludowej, przykłady architektury świeckiej, a także imprezy sportowe, kulturalne i inne; 2) w grupie walorów przyrodniczych: cieki i zbiorniki wodne, krajobraz naturalny i antropogeniczny oraz świat roślinny i zwierzęcy.

4.1. Walory kulturowe

Do walorów kulturowych (antropogenicznych) zalicza się wszelkie przejawy działalności człowieka (historyczne i współczesne), które mogą stanowić przedmiot zainteresowania wśród turystów. W Węgrowie oraz na obszarze gminy Liw zidentyfikowano kilka grup walorów antropogenicznych. Zaliczono do nich przede wszystkim: 1) obiekty sakralne, takie jak: zabytkowe kościoły i kaplice, cmentarze różnych wyznań, a także kapliczki, figury i krzyże przydrożne; 2) walory kultury ludowej; 3) wybrane obiekty architektury świeckiej; 4) wydarzenia (imprezy) kulturalne, sportowe i inne; 5) pozostałe walory antropogeniczne (współczesne).

4.1.1. Zabytkowe obiekty sakralne

Miasto Węgrów oraz obszar gminy Liw charakteryzują się dość dużym bogactwem obiektów sakralnych różnego typu, z których większość jest wpisana do rejestru zabytków. Są to przede wszystkim: zabytkowe kościoły i kaplice, cmentarze różnych wyznań, a także kapliczki wraz z figurami i krzyżami przydrożnymi. Na stosunkowo małym obszarze obu gmin można odnaleźć historyczne obiekty rzymsko-katolickie, ewangelicko-augsburskie oraz żydowskie, co niewątpliwie podnosi znacznie atrakcyjność turystyczną omawianego terenu.

Bazylika Mniejsza w Węgrowie pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP oraz św. Apostołów Piotra i Pawła

Jednym z najcenniejszych obiektów sakralnych na omawianym terenie, jest kościół – bazylika mniejsza przy Rynku Mariackim w Węgrowie. Charakterystyczne bezpośrednie, regularne i osiowe powiązanie z wnętrzem rynku, sprawia, że bryła kościoła jest dominantą tego założenia urbanistycznego, dzięki czemu stanowi znak rozpoznawalny miasta. Bazylika posiada typową barokową fasadę, ozdobioną figurami świętych apostołów Piotra i Pawła. Urozmaiceniem są elementy pozostałe z dawnego kościoła gotyckiego, jak wieżyczki oraz szkarpy opasujące budowlę. We wnętrzu obiektu znajdują się wartościowe freski z lat 1707-1708 oraz portret J.D. Krasińskiego autorstwa włoskiego malarza Michała Anioła Palloniego. Nie mniej interesującym miejscem jest zakrystia, w której znajduje się zbiór 20 portretów sarmackich oraz dostojników kościelnych z XVIII wieku.

Największą atrakcją tego obiektu jest słynne, pochodzące z XVI wieku, „Zwierciadło Twardowskiego", z którym związane są liczne legendy[28]. Wokół lustra znajdują się grawerowane roślinne arabeski z charakterystycznymi cechami dla zdobnictwa złotniczego dla połowy XVI wieku. Na drewnianej ramie pochodzącej z XVII wieku widnieje napis łaciński: „LVSERAT HOC SPECVLO MAGICAS TWARDOVIVS ARTES LVSVS AT ISTE DEI VERSVS IN OBSEQVIAM EST", co w wolnym tłumaczeniu oznacza: „Zabawiał się tym lustrem Twardowski magiczne sztuki ukazując, lecz na służbę Bożą obrócone to jest". Ze względu na fakt, iż podobnych obiektów zachowało się tylko kilka, zwierciadło jest unikatem na skalę europejską. Zwierciadło trafiło do kościoła na początku XVIII wieku za

[28] Jedna z legend wiąże postać Twardowskiego z królem Zygmuntem Augustem i jego zmarłą żoną Barbarą Radziwiłłówną oraz miastem Węgrów, inna natomiast z Krasińskimi i miejscowością Jartypory, kolejna z okolicami wsi Korytnica.

sprawą rodziny Krasińskich, która przekazała je jako votum na wyposażenie nowego domu zakonnego księży bartoszków.

Zamknięcie kościoła poza godzinami odprawiania mszy, sprawia, że dostępność dla turystów tego obiektu jest ograniczona. Dotyczy to również „Zwierciadła Twardowskiego", które znajduje się w zakrystii. Tę niekorzystną sytuację częściowo poprawia możliwość kontaktu telefonicznego z osobą odpowiedzialną za udostępnianie obiektu dla zwiedzających. Wydaje się, że jest to jednak rozwiązanie prowizoryczne, wymagające zmiany idącej w kierunku łatwiejszego dostępu do kościoła osób przyjezdnych.

Zespół poreformacki w Węgrowie

Pochodzący z XVII-XVIII wieku obiekt złożony jest z kościoła p.w. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego Padewskiego, budynków poklasztornych, w tym dawnego browaru i tkalni. Kościół jest interesujący ze względu na freski Michała Anioła Palloniego oraz ołtarz z rzeźbą Andrzeja Schlütera, przedstawiającą Chrystusa na krzyżu. Na uwagę zasługuje również nagrobek fundatora J. D. Krasińskiego, pochowanego w podziemiach kościoła, których otwarcie mogłoby być jedną z większych atrakcji turystycznych. Wymagałoby to jednak gruntownego remontu podziemi w celu ich zabezpieczenia i udostępnienia turystom, przy jednoczesnym zachowaniu podstawowej funkcji podziemi jako miejsca pochówku.

Budynki poklasztorne, wraz z piwnicami, obecnie są wykorzystywane w bardzo ograniczonym zakresie. Wymagają one także prac remontowych i dostosowawczych. Największym ich atutem jest duża kubatura oraz ciekawa architektura. Duże sale mogą być zaadaptowane z przeznaczeniem na bazę noclegową, a także jako pomieszczenia do organizacji spotkań i seminariów o tematyce uwzględniającej charakter miejsca. Jednym z pomysłów na zagospodarowanie tego obiektu jest utworzenie centrum dialogu.

Znajdujące się w otoczeniu klasztoru budynki dawnej gorzelni oraz tkalni, po oczyszczeniu z samowoli budowlanych oraz nadaniu im nowej funkcji mogłyby się stać wartościowymi obiektami dla rozwoju turystyki krajoznawczej. W dawnym zakładzie tkackim można by utworzyć muzeum tkactwa, wykorzystując kolekcję zgromadzoną w Domu Gdańskim, oraz przenieść znajdujący się tam warsztat tkacki.

Kościół ewangelicko-augsburski w Węgrowie

Jest to klasycystyczny obiekt pochodzący z 1837 r., będący własnością parafii ewangelicko-augsburskiej. Charakteryzuje się on prostotą architektury oraz skromnym wystrojem wnętrza, co odróżnia tę świątynię od węgrowskich kościołów barokowych. Znajdujący się w prezbiterium drewniany ołtarz z obrazem „Chrystus w Ogrójcu" pochodzi z 1860 roku. Mieszczące się na chórze kościelnym organy zaliczane są do najcenniejszych zabytków w tej kategorii w kraju. Pochodzą one z 1843 r., a wykonane zostały przez M. R. Müllera. Obok kościoła znajduje się dawna plebania z 1763 roku, obecnie pełniąca funkcję ewangelickiego domu opieki.

Kaplica ewangelicko-augsburska w Węgrowie (cmentarna)

Obiektem o dużych walorach historycznych jest zlokalizowana na terenie cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Węgrowie modrzewiowa kaplica z 1679 roku, zbudowana na miejscu świątyni z 1634 roku, podpalonej w okresie kontrreformacji (1678 r.) przez zakonników z miejscowego klasztoru reformatów. Według podań kaplica została wybudowana w ciągu jednej doby, aby spełnić warunek postawiony przez biskupa łuckiego, chcącego powstrzymać w ten sposób odrodzenie parafii ewangelickiej. Historia ta dodaje atrakcyjności temu obiektowi i może być z powodzeniem wykorzystywana w działaniach promocyjnych. Sama kaplica jest najstarszym zabytkiem budownictwa drewnianego na terenie byłego województwa siedleckiego. Niestety jest ona zamknięta, a stan techniczny obiektu wymaga szybkiej interwencji. W najbliższej przyszłości sytuacja powinna ulec jednak zmianie ze względu na fakt pozyskania środków finansowych na remont od władz regionalnych. W kościele tym planowane jest utworzenie ekspozycji na temat dziejów parafii ewangelicko-augsburskiej.

Budynek dawnego kolegium księży bartoszków[29] w Węgrowie

Jest to późnobarokowy budynek dawnego kolegium szkoły średniej i seminarium w Węgrowie, będącym własnością parafii rzymskokatolickiej p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Obiekt został częściowo przebudowany, ale zachowała się jedna z wież, zwieńczona hełmem. Dogodne położenie budynku w pobliżu Rynku Mariackiego w Węgrowie sprawia, że może on być intensywnie wykorzystywany także na cele usługowe, w

[29] Innymi nazwami są bartolomici i komuniści.

tym turystyczne. Obecnie znajduje się w nim m.in. Urząd Skarbowy, Biuro „Caritas", biuro poselskie. Reszta pomieszczeń jest w remoncie.

Kościół w Liwie

Dużą wartością dla turystyki charakteryzuje się neogotycki kościół św. Leonarda w Liwie wybudowany w latach 1905-1907 według projektu Józefa Piusa Dziekońskiego. Na wyposażeniu obiektu znajdują się pozostałości z dawnego drewnianego kościoła, jak marmurowa chrzcielnica z 1646 roku, czy XVIII wieczne ołtarze boczne – św. Leonarda Opata i Matki Boskiej Różańcowej. Interesujące jest również otoczenie kościoła wraz kilkunastoma zabytkowymi drzewami, pod którymi umieszczone jest kilkadziesiąt tabliczek, z pierwszej połowy XX wieku, z sentencjami ks. Karola Leszczyńskiego na temat ochrony przyrody (Grodzka i inni 2004).

Kościół w Wyszkowie (gmina Liw)

Ten późnobarokowy kościół w Wyszkowie został wzniesiony w 1788 roku na miejscu wcześniejszej świątyni pochodzącej z 1676 roku. Zbudowany na wzór założenia przestrzennego kościoła farnego w Węgrowie, jest widoczny z odległości kilku kilometrów. Na fasadzie widoczna jest tablica fundacyjna oraz herb Ossolińskich – Topór, a w podziemiach jednej z dzwonnic kościoła znajduje się miejsce pochówku Aleksandra Macieja Ossolińskiego – fundatora obiektu. Wnętrze o charakterze barokowo-klasycystycznym wyposażone jest w XVIII-wieczne kopie włoskich obrazów, a także obrazy znanych malarzy: Szymona Czechowicza, Franciszka Smuglewicza oraz Józefata Łukaszewicza (Grodzka i inni 2004).

Kościół rzymsko-katolicki w Starejwsi (gmina Liw)

Wybudowany w latach 1866-71 w stylu neogotyckim, według projektu Bolesława Podczaszyńskiego, kościół pod wezwaniem św. Michała Archanioła w Starejwsi powstał w miejscu spalonego w 1866 roku drewnianego kościoła, ufundowanego w 1713 roku przez Jana Dobrogosta Krasińskiego. W ołtarzu głównym znajduje się obraz z XVIII wieku, przedstawiający św. Michała Archanioła, prawdopodobnie autorstwa Szymona Czechowicza. Na uwagę zasługuje oryginalne sklepienie kościoła nawiązujące do gotyckich wzorów angielskich.

Kościół w Jarnicach (gmina Liw)

Ciekawym obiektem jest także kościółek drewniany z 1783 roku pod wezwaniem św. Jakuba zlokalizowany na terenie cmentarza w miejscowości Jarnice, przeniesiony tu ze wsi Budzieszyn po 1819 roku.

Cmentarz ewangelicko-augsburski w Węgrowie

Jest miejscem pochówku od drugiej połowy XVI wieku. Do dziś zachowały się na nim nagrobki szkockich rzemieślników z XVII-XVIII wieku z napisami w języku polskim, a także pomnik E. Marskiego – powstańca styczniowego, który zginął w bitwie pod Węgrowem 3 lutego 1863 roku. Cmentarz i nagrobki wymagają jak najszybszych prac renowacyjnych, w celu powstrzymania ich degradacji i uwydatnienia wartości tego obiektu. Wpisuje się on bowiem w bogatą historię parafii ewangelicko-augsburskiej na tym obszarze.

Na terenie cmentarza znajduje się także, wcześniej opisana, modrzewiowa kaplica, pochodząca z XVII. Łącznie z zabytkowym cmentarzem tworzy ona interesujący obiekt krajoznawczy.

Cmentarz rzymsko-katolicki w Węgrowie

Miejscem pochówków dla wiernych wyznania rzymsko-katolickiego w Węgrowie jest założony w 1797 roku cmentarz, na którym zachowały się zabytkowe nagrobki z drugiej połowy XIX wieku, a także neoromańska kaplica grobowa rodziny Łubieńskich z 1893 roku. Historyczne nagrobki zlokalizowane są w kilku miejscach cmentarzach. Niestety są one zaniedbane, a ich zły stan techniczny oraz brak zagospodarowanie terenu wokół utrudniają dostęp.

Lapidarium w Węgrowie

Znajdujące się w miejscu dawnego cmentarza żydowskiego Lapidarium gromadzi macewy wykonane z polnego kamienia ułożone wokół pomnika upamiętniającego Żydów zamordowanych przez hitlerowców w czasie II wojny światowej. Lokalizacja Lapidarium na terenie dawnego cmentarza, obecnie w strefie przemysłowej Węgrowa, sprawia, że obiekt ten jest odizolowany od głównej części miasta. Dodatkowo, sposób zagospodarowania terenu wokół Lapidarium obniża jego atrakcyjność turystyczną. Tę niekorzystną sytuację można dość łatwo poprawić poprzez wprowadzenie odpowiednich (wysokopiennych) nasadzeń

roślinnych oraz wymianę ogrodzenia w części sąsiadującej z terenami przemysłowymi. Powinno to znacznie poprawić obecne zagospodarowanie Lapidarium poprzez oddzielenie go od terenów przemysłowych, z jednoczesnym nadaniem większej kameralności i atmosfery skupienia, potrzebnych dla tego typu obiektów.

Pozostałe cmentarze

Również w innych miejscowościach gminy Liw występują cmentarze rzymskokatolickie, mogące znaleźć się w polu zainteresowania turystów – krajoznawców. Wśród nich należy wymienić cmentarz grzebalny w Jarnicach z najstarszym istniejącym nagrobkiem z 1855 roku (na terenie tego cmentarza znajduje się także kościół omówiony wcześniej); cmentarz parafialny w Liwie z najstarszym nagrobkiem z 1869 roku; cmentarz parafialny w Starejwsi z zabytkową neogotycką kaplicą grobową rodziny Krasińskich z drugiej połowy XIX wieku; oraz dwa cmentarze w Wyszkowie: przykościelny z najstarszym zachowanym nagrobkiem z 1824 roku oraz cmentarz parafialny z najstarszym nagrobkiem z 1842 roku.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne, stanowią kolejną grupę walorów sakralnych występujących w Węgrowie i na obszarze gminy Liw. Część z nich została uwzględniona przy wytyczaniu szlaków turystycznych[30], przebiegających przez omawiany teren. Powszechność występowania tych obiektów na terenie całego kraju sprawia, że rzadko stanowią one obiekty docelowe turystyki krajoznawczej. Jednakże ze względu na fakt, iż często związane są z historią danego obszaru, jak również wykazują cechy regionalnej kultury, w tym przypadku strefy przejściowej Mazowsza i Podlasia, stanowią one istotne uzupełnienie krajobrazu kulturowego omawianego terenu.

Wśród kilkudziesięciu obiektów z tej grupy, występujących przede wszystkim w różnych miejscowościach gminy Liw, na szczególną uwagę zasługują m.in.: kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w Wyszkowie (koniec XVIII wieku); kapliczka z figurą św. Floriana w Wyszkowie (z końca XVIII wieku); kapliczka z figurą św. Notburgi w Wyszkowie (z końca XVIII wieku); kapliczka z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Liwie (I połowa XX wieku); kapliczka z 1868 roku pod dawnym wezwaniem św. Marka, a obecnie świętego

[30] Szlaki turystyczne zostały opisane w rozdziale omawiającym zagospodarowanie turystyczne.

krzyża[31] w Liwie; kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w Liwie z 1901 roku; kapliczka św. Jana Nepomucena w Węgrowie z przełomu XVIII i XIX wieku.

4.1.2. Walory kultury ludowej

Wśród materialnych przejawów kultury ludowej, które stanowią (lub mogą stanowić) walory turystyczne, występujących na omawianym terenie wyróżniono obiekty wiejskiej architektury drewnianej, a także kultywowane tradycje twórczości ludowej.

Wiejska architektura drewniana

Do interesujących obiektów z tej grupy należą wiejskie, drewniane domy oraz zabudowania gospodarcze z XIX i początku XX wieku. Występują one w Liwie (przy ul. Długiej, Kościelnej, Nowomiejskiej, Ogrodowej i Senatorskiej), a także w Jartyporach, Krypach, Połaziu, Popielowie, Ruchnie, Witankach, Wyszkowie oraz w Zającu i Zawadach. Choć liczba tego typu obiektów pozostaje dość znaczna (około 100 obiektów w gminie Liw), to ich zły stan techniczny (kwalifikujący je często do rozbiórki), znacznie obniża wartość poszczególnych budynków jako atrakcji turystycznych. Należy jednocześnie pamiętać, iż tego typu rozproszona zabudowa wiejska występuje również w sąsiednich gminach i często może charakteryzować się lepszym stanem technicznym. Wydaje się, że dobrym rozwiązaniem ukierunkowanym na wykorzystanie potencjału turystycznego zawartego w tradycyjnej zabudowie wiejskiej gminy Liw, byłoby zebranie w jednym miejscu najcenniejszych obiektów tego typu. Umożliwiłoby to ich uchronienie przed całkowitym zniszczeniem, a także pozwoliło na udostępnienie dla turystów. Przyczyniłoby się tym samym do poprawy atrakcyjności turystycznej omawianego obszaru[32].

[31] W 2003 roku, w trakcie przebudowy drogi w pobliżu tej kapliczki, znaleziono skarb złożony z 340 monet. Większość z nich pochodzi z 2. połowy XVII wieku, a kilka z zostało wybitych w czasach Jana III Sobieskiego (Grodzka i inni 2004).

32 Przykładem umiejętnego wykreowania atrakcji turystycznej na bazie wiejskiego budownictwa drewnianego jest zlokalizowane około 25 km od Węgrowa Muzeum Architektury Drewnianej Regionu Siedleckiego w Suchej. Obiekt ten może i powinien być elementem uzupełniającym ofertę turystyczną obszaru objętego Niniejszym opracowaniem. Dzięki zebraniu w jednym miejscu modrzewiowego dworu z 1743 roku z licznymi sprzętami dworskimi, jak również wielu obiektów architektury drewnianej, w tym klasycystycznego dworu, chałup chłopskich oraz wiatraka holenderskiego, a także dzwonnicy, karczmy i kuźni, utworzono walor turystyczny rangi ogólnokrajowej.

Twórczość ludowa

W Węgrowie oraz w kilku miejscowościach gminy Liw działa obecnie 12 twórców ludowych. Reprezentują oni różne rzemiosła, spośród których najczęściej wykonywanymi są tkactwo i haft. Na szczególną uwagę zasługują wycinanki z opłatka oraz tkactwo dwuosnowowe.

Biorąc pod uwagę dość wysoki poziom artystyczny twórczości ludowej wydaje się, że występujący potencjał w tym zakresie nie jest odpowiednio wykorzystywany. Brak jest na przykład stałej galerii, w której przedstawiana byłaby twórczość wszystkich artystów ludowych działających w Węgrowie i okolicy. Jedynie w przypadku tkactwa, funkcję taką pełni Biblioteka w Węgrowie, mieszcząca się w Domu Gdańskim[33]. Zorganizowano tam pracownię jednego z twórców, jak również izbę muzealną tkanin dwuosnowowych. Obiekt ten w obecnej formie nie jest jednak odpowiednio przystosowany do nowej funkcji. Niewystarczająca jest również informacja na temat twórców ludowych na stronach internetowych samorządów lokalnych, które powinny zawierać kompendium wiedzy na temat poszczególnych gmin.

Tabela 5. Artystyczna twórczość ludowa w Węgrowie i gminie Liw

Rodzaj twórczości ludowej	Miejscowość
tkactwo, wyroby z bibuły, wycinanka z opłatka	Ruchna
wyroby z papieru ozdobnego	Węgrów
Haft	Węgrów
Haft	Węgrów
narzuty, firany serwetki, tkactwo	Pierzchały
rzeźba, wyroby z drewna	Węgrów
serwetki, pisanki	Węgrów
wyroby szydełkowe, serwetki, haft krzyżykowy	Borzychy
rzeźba w drewnie	Węgrów
Tkactwo	Węgrów, Szamoty
wyroby z włóczki	Węgrów
wydmuszki jaj strusich, kompozycje	Borzychy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów dostarczonych przez Urząd Gminy Liw i Urząd Miasta Węgrów.

[33] Z początkiem 2008 roku ma zostać udostępniony dla zwiedzających przydomowy warsztat pracy jednej z wytwórczyń tkanin dwuosnowowych zlokalizowany w Ruchnie. Wzbogaci to ofertę turystyczną gminy Liw w zakresie kultury ludowej.

4.1.3. Wybrane obiekty architektury świeckiej

W tej części opracowania przedstawiono kilka najbardziej charakterystycznych obiektów znajdujących się w Węgrowie i Liwie. Część z nich powinna stanowić najważniejsze atrakcje turystyczne obu miejscowości (Rynek Mariacki w Węgrowie, Zamek w Liwie, zespół pałacowo-parkowy w Starejwsi), choć ich obecny stan techniczny, sposób zagospodarowania i udostępnienia pozostawiają niekiedy wiele do życzenia.

Zabudowa miejska Węgrowa

Rynek Mariacki w Węgrowie, trwający w swym kształcie od XVIII wieku, jest jednym z najbardziej charakterystycznych założeń urbanistycznych epoki baroku w Polsce (Studium Wykonalności projektu inwestycyjnego.... 2004). Rynek wraz z otaczającymi ulicami zajmuje powierzchnię 1,6707 ha. Wokół Rynku, a także w ciągach przylegających ulic znajduje się wiele obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Spośród zniszczonej w czasie II wojny światowej zabudowy Rynku ocalała m.in. Bazylika Mniejsza stanowiąca dominantę architektoniczną tego układu urbanistycznego oraz dwa budynki dawnych zajazdów.

Jednym z dawnych zajazdów jest tzw. Dom Gdański. Nazwa tego barokowego budynku z połowy XVIII wieku pochodzi od gdańskich kupców, którzy mieli w nim swoją faktorię handlową. Obecnie w Domu Gdańskim mieści się biblioteka miejska oraz Muzeum Tkactwa Dwuosnowowego, a także sale wystaw czasowych znajdujące się w podziemiach.

Kolejnym obiektem o wartości historycznej jest, zlokalizowany w sąsiedztwie Rynku, budynek dawnej Drukarni Ariańskiej, zwany również Domem Lipki. Jego prosta, niewyróżniająca się bryła nie jest jednak w stanie przyciągnąć wzroku przeciętnego turysty. Obecnie mieści się w nim Węgrowski Oddział Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajobrazowego wraz z Punktem Informacji Turystycznej oraz Urząd Stanu Cywilnego. Na uwagę zasługuje natomiast zabudowa dawnej dzielnicy protestanckiej przy ulicy Narutowicza. Składają się na nią liczne drewniane domy mieszkalne, o zróżnicowanym stanie technicznym.

Niestety obecny stan zagospodarowania Rynku Mariackiego, w tym pełniona przez niego funkcja parkingu miejskiego, jak również zły stan techniczny otaczających budynków, wymagają gruntownej rewitalizacji i przywrócenia pierwotnej funkcji tego obiektu. Niedopuszczalnym jest, aby centrum miasta, które powinno stanowić jego wizytówką, było

tak zdewastowane. W związku z tym za pozytywną tendencję należy uznać plany Urzędu Miasta polegające na rewitalizacji centrum Węgrowa. Wymagania ogłoszonego konkursu na zagospodarowanie strefy centrum Węgrowa zakładają m.in.: usunięcie z Rynku Mariackiego ruchu kołowego, w celu utworzenia rozległej strefy pieszej; rewaloryzację dawnej tzw. dzielnicy protestanckiej, czyli ulicy Narutowicza wraz zabudową drewnianą oraz kościoła ewangelickiego; wyeksponowanie cmentarza ewangelickiego od strony ulicy Narutowicza (Regulamin konkursu... 2007).

Obiektem mogącym się znaleźć w polu zainteresowania turystów jest również dawny dom rabina pochodzący z lat 30' XX wieku. Ten drewniany budynek, będący własnością komunalną, mieszczący obecnie mieszkania socjalne, po przeprowadzeniu planowanych prac remontowych, prawdopodobnie zostanie przekształcony na muzeum społeczności żydowskiej. Powstanie tego obiektu podniosłoby wartość Węgrowa jako miasta wielokulturowego.

Zamek w Liwie

Pozostałości zamku gotyckiego książąt mazowieckich z przełomu XV i XVI wieku, obejmujące część murów obronnych, piwnice i wieżę bramną, a także barokowy dwór kancelarii starostwa z 1782 r. wzniesiony na miejscu zamkowego Domu Mniejszego, w którym mieści się obecnie Muzeum Zbrojownia, stanowią najbardziej rozpoznawalny walor turystyczny występujący na omawianym obszarze. Kolekcja Muzeum obejmuje broń białą i palną, jak również innego rodzaju militaria oraz malarstwo batalistyczne, portrety wodzów, meble i grafikę, tkaniny. Dużą wartością zabytkową charakteryzuje się kolekcja XVII – XX wiecznej broni skałkowej, kapiszonowej i odtylcowo-iglicowej. Muzeum posiada także bogatą kolekcję broni myśliwskiej. Niestety znajdująca się do tej pory zasobach tej instytucji cenna kolekcja portretów sarmackich, została zwrócona spadkobiercom.

Atrakcyjność turystyczną Zamku w Liwie podnosi także legenda o Żółtej Damie, czyli Ludwice z Szujskich Kuczyńskiej, jak również podanie o podziemnym korytarzu łączącym basztę liwskiego zamku z klasztorem w Węgrowie. Legendy te w jeszcze większym stopniu powinny być wykorzystywane przy tworzeniu wizerunku tego obiektu, a także jako kanwa imprez kulturalno-historycznych skierowanych do turystów.

W ofercie Muzeum znajduje się zwiedzanie ekspozycji stałej, jak również wystaw czasowych w galerii „Wieża" zlokalizowanej w wieży bramnej. Za dodatkową opłatą można skorzystać z usług przewodnika w języku polskim lub angielskim. Organizowane są również lekcje muzealne dla dzieci i młodzieży. Muzeum prowadzi również wynajem pomieszczeń, w tym Sali Rycerskiej na imprezy typu konferencje, prezentacje, a pozostałych wnętrz na sesje

fotograficzne. Istnieje także możliwość wynajęcia terenu wokół Zamku na imprezy plenerowe.

Zły stan techniczny obiektu, wynikający z braku środków finansowych na potrzebne remonty, wpływa na obniżenie jego wartości wizualnej. Dlatego też należy uznać, iż ewentualne przejęcie Muzeum, będącego obecnie własnością Starostwa Powiatowego, przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, wpłynęłoby na polepszenie sytuacji materialnej tej instytucji.

Zespoły dworskie i pałacowe

Wśród zabytkowych zespołów dworskich i pałacowych największą wartość dla turystyki posiada zespół pałacowo-parkowy w Starejwsi. Pochodzący z XVI wieku pałac, wielokrotnie przebudowywany, ostatecznie przyjął charakter zamczyska elżbietańskiego. Również wnętrza pałacu mają niezwykle dekoracyjny charakter. Rozciągający się wokół budynku park założony w XVII wieku, przekształcony w drugiej połowie XIX, składa się z barokowej części regularnej oraz XIX-wiecznej części krajobrazowo-leśnej ze stawami.

Wartość historyczna oraz bardzo dobry stan techniczny tego zespołu sprawiają, że jest on jednym z najcenniejszych potencjalnych walorów turystycznych na omawianym obszarze. Niestety rzeczywiste wykorzystanie tego obiektu dla turystyki jest bardzo ograniczone, ze względu na zamknięcie go dla zwiedzających[34]. Pałac udostępniany jest na zasadach komercyjnych jedynie zorganizowanym grupom w celach szkoleniowych. W tym kontekście podstawowym zadaniem dla organów odpowiedzialnych za rozwój turystyki w Węgrowie i gminie Liw jest wynegocjowanie z właścicielem obiektu jego udostępnienia dla jak najszerszej publiczności.

Pozostałe obiekty architektoniczne z tej grupy mają mniejszą wartość dla turystyki, choć mogą one cieszyć się zainteresowaniem wybranych grup zwiedzających. Wśród nich znajdują się takie obiekty, jak: zespół folwarczny z końca XIX wieku w Popielowe, będący własnością prywatną; pozostałości zespołu dworskiego z XIX wieku, z zaprojektowanym przez Waleriana Kronenberga ogrodem w stylu angielskim – w Ruchnej, będące własnością Skarbu Państwa (podmiotami zarządzającymi są Agencja Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy w Warszawie oraz dwie osoby prywatne); zespół dworski z przełomu XIX i XX wieku w Zającu, (będący własnością Skarbu Państwa, pod zarządem tych samych podmiotów), dworek w Jartyporach z XIX w – obecnie szkoła.

[34] W obiekcie znajduje się ośrodek szkoleniowy Narodowego Banku Polskiego.

Warto natomiast zwrócić uwagę na leżący około dwóch kilometrów od granicy gminy Liw odrestaurowany i doskonale utrzymany modrzewiowy dwór w Paplinie z połowy XVIII wieku, otoczony parkiem z początku XIX wieku. Teren posiadłości stanowiący własność prywatną jest udostępniany zwiedzającym po wcześniejszym umówieniu.

4.1.4. Imprezy kulturalne, sportowe, inne

Imprezy odbywające się na omawianym terenie koncentrują się w dwóch miejscowościach – Liwie oraz Węgrowie. Wśród nich wyróżnić można imprezy kulturalne nawiązujące tematycznie do kultury ludowej oraz tradycji rycerskiej, a także imprezy sportowe, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń związanych z kick-boxingiem. Do najważniejszych stałych imprez z ugruntowaną tradycją należą:

1. *Festiwal Obrzędów Weselnych „Biesiada Weselna",* organizowany przez Węgrowski Ośrodek Kultury w Węgrowie, jest trzydniową imprezą o jedenastoletniej tradycji, odbywającą się w czerwcu. Składa się na nią przegląd zespołów oraz kapel ludowych i folklorystycznych, a także teatrów obrzędowych prezentujących zwyczaje weselne z różnych regionów Polski i z zagranicy. W ramach festiwalu odbywa się konkurs w dwóch kategoriach: „zespoły obrzędowe" (w 2007 roku 14 zespołów) oraz „specjalność kuchni" (w 2007 roku 13 uczestników). Dodatkową atrakcją tej imprezy jest Jarmark Ludowy, na którym rękodzielnicy prezentują swoje wyroby (w 2007 roku 23 twórców). Zwiedzający mogą nabyć prezentowane przez twórców wyroby, jak również spróbować własnych sił w ich wytworzeniu. O ile w przypadku kategorii konkursowych „zespoły obrzędowe" i „specjalność kuchni" liczba uczestników co roku rośnie, to w przypadku Jarmarku Ludowego liczba osób wystawiających swe wyroby corocznie maleje. Należy uznać, iż jest to sytuacja niepokojąca, mogąca w znaczny sposób wpłynąć na obniżenie atrakcyjności tej imprezy dla odwiedzających. Czas trwania Festiwalu pozwala na nieco dłuższy pobyt gości w regionie. Jest on jednak uzależniony od zakresu i atrakcyjności oferty, również tej, która jest dostępna w innych obiektach;
2. *Mazowieckie Święto Chleba* jest imprezą organizowaną co roku w połowie września w Węgrowskim Ośrodku Kultury. W jej ramach odbywają się prezentacje tradycyjnych chlebów wiejskich oraz dawnych wypieków, potraw i napojów regionalnych, jak również tradycyjnych i współczesnych wieńców dożynkowych. Uczestnicy mogą degustować i nabyć prezentowane wyroby. W trakcie imprezy odbywa się także

konkurs na najsmaczniejszy chleb wiejski oraz na najpiękniejszy wieniec dożynkowy. Dodatkowymi atrakcjami są występy zespołów regionalnych i kapel ludowych;

3. Organizowany przez Bractwo Rycerskie Ziemi Mazowieckiej i Podlaskiej i Muzeum Zbrojownię *Turniej Rycerski na Zamku w Liwie*, należy do imprez odwołujących się do tradycji rycerskiej. Corocznie skupia on około 10 tysięcy widzów z całego kraju. Ta dwudniowa impreza, o siedmioletniej tradycji, odbywa się w jeden z sierpniowych weekendów. Charakteryzuje się ona rozbudowanym programem, obejmującym rywalizację turniejową w pięciu konkurencjach, w której bierze udział około 300 rycerzy, jak również inscenizację bitwy. Dodatkowymi atrakcjami jest nocne widowisko z efektami świetlnymi i dźwiękowymi, biesiada, gry i zabawy plebejskie oraz występy artystyczne i scenki średniowieczne. Turniej Rycerski na Zamku w Liwie znajduje się w kalendarzu coraz liczniej organizowanych imprez tego typu w Polsce;
4. *Festyn Archeologiczny na Zamku w Liwie* – jest to impreza o nieco mniejszym zasięgu, organizowana przez Muzeum Zbrojownię od 2003 roku. Odbywa się na przełomie maja i czerwca. Festyn skierowany jest głównie do grup młodzieży szkolnej, przybywających do Zamku z okazji Dnia Dziecka. Podejmowanie co roku innego tematu przewodniego pozwala na przyjmowanie tych samych zwiedzających oraz nowych widzów. Festyn obejmuje różnego rodzaju pokazy, w tym pokazy interaktywne, prezentowane przez około 75-100 osób z Polski i z zagranicy. Atrakcjami dodatkowymi są tematyczne wystawy oraz gry i zabawy dla około 10 000 odwiedzających;
5. *Międzynarodowy Zlot Motocyklowy „Gryf Party”* – jest to trzydniowa impreza, odbywająca się od 2006 roku na Zamku w Liwie pod koniec czerwca. Jej organizatorem jest K.M. „Gryf” Siedlce. Na zlot przybywa około 600 motocykli z Polski i zagranicy. Program imprezy wzbogacają koncerty plenerowe i pokazy. Na podkreślenie zasługuje także fakt, że podczas trwania Zlotu organizowana jest parada motocykli w Węgrowie;
6. *Międzynarodowy Puchar Polski – Polish Open* w Węgrowie (IV INTERNATIONAL Polish Cup Kick-Boxing Semi & Light Contact, Musical Forms), zawody w kick-boxingu, zorganizowane w 2007 roku po raz czwarty przez WKS "Sfinks". Impreza ta jest najważniejszym wydarzeniem sportowym w mieście. Od początku istnienia jest w stadium ciągłego rozwoju i podnoszenia rangi sportowej. W 2007 roku Polish Open

skupił 146 zawodników, a w 2008 roku zawody będą zaliczany do punktacji Pucharu Świata w kick-boxingu;

7. *Ogólnopolski Zlot Sympatyków Ziemi Węgrowskiej* – impreza skupiająca kilkadziesiąt osób, przede wszystkim związanych zawodowo z turystyką, organizowana od 2005. Program zlotu, obejmujący zwiedzanie okolicy, pozwala uczestnikom zapoznać się z największymi atrakcjami turystycznymi oraz poznać historię tego obszaru.

Tabela 6. Wybrane imprezy cykliczne organizowane w Węgrowie i Liwie

Nazwa imprezy cyklicznej	Termin	Organizator
Obchody bitwy pod Węgrowem	luty	Urząd Miejski w Węgrowie
Polish Open	kwiecień	WKS "Sfinks"
Międzynarodowy Plener Malarski	kwiecień	Osoby prywatne
„Pan Twardowski na kogucie" – Festiwal baśni słowiańskiej	maj	Urząd Miejski w Węgrowie
Festyn Archeologiczny	maj/czerwiec	Muzeum Zbrojownia w Liwie
Festiwal Obrzędów Weselnych „Biesiada Weselna"	czerwiec	Węgrowski Ośrodek Kultury w Węgrowie
Międzynarodowy Zlot Motocyklowy „Gryf Party"	czerwiec	K.M. „Gryf" Siedlce
Ogólnopolski Turniej Rycerski na Zamku Liwie „O pierścień księżnej Anny"	sierpień	Bractwo Rycerskie Ziemi Mazowieckiej i Podlaskiej Muzeum Zbrojownia
Zwierciadło Mistrza Twardowskiego – letnie spotkania ze sztuką	sierpień	Miejska Biblioteka Publiczna w Węgrowie
Dni Węgrowa	sierpień	Urząd Miejski w Węgrowie
Europejskie Dni Dziedzictwa	wrzesień	Urząd Miejski w Węgrowie i Muzeum Zbrojownia w Liwie
Mazowieckie Święto Chleba	wrzesień	Węgrowski Ośrodek Kultury w Węgrowie
„Mazowsze w Koronie"	wrzesień	Węgrowski Ośrodek Kultury i Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki
Ogólnopolski Zlot Sympatyków Ziemi Węgrowskiej	październik	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Węgrowie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z Urzędu Gminy Liw, Urzędu Miasta Węgrów oraz Muzeum Zbrojownia w Liwie.

4.1.5. Pozostałe walory antropogeniczne

Zaliczono do nich obiekty nie zakwalifikowane do żadnej z czterech omówionych wcześniej grup tematycznych. Ze względu na swoją specyfikę i unikatowość na omawianym obszarze, stanowią one niewątpliwie atrakcje turystyczne, często o randze regionalnej.

1. Ferma Strusi Afrykańskich „Eurostruś", zlokalizowana we wsi Borzychy. Zwiedzanie fermy przez zorganizowane grupy oraz turystów indywidualnych umożliwia bliższy kontakt ze strusiami oraz poznanie ich zwyczajów. Dodatkowymi atrakcjami są przejażdżki bryczką oraz, w przypadku dzieci, również na kucyku a także możliwość nabycia strusich jaj, wydmuszek oraz piór;
2. Wioska Indiańska, położona na terenie wsi Borzychy. Jest to obiekt sezonowy (kwiecień-czerwiec, wrzesień-październik), w którym organizowane są indiańskie festyny, dostosowane do wymogów i potrzeb zamawiających grup. W ramach programu mogą znaleźć się m.in.: nauka tańców indiańskich, a także pokazy tańców w stylu *pow wow*, jak również gry i zabawy. Dodatkowo na terenie Wioski działa sklepik z pamiątkami;
3. Ludwisarnia w Węgrowie – Odlewnia Dzwonów Braci Kruszewskich (tutaj odlewano m.in. dzwon dla Zamku Królewskiego w Warszawie). Obiekt jest udostępniony do zwiedzania grupom zorganizowanym po uprzednim umówieniu;
4. Stanowiska archeologiczne: w Jarnicach (I-III w), w miejscowości Gończa Zabródnie (okres późnolateński), w Kucyku – cmentarzysko kurhanowe z VI wieku oraz w Jartyporach – sensacyjne cmentarzysko Gotów, pochodzące z V-III w p.n.e.

4.2. Walory przyrodnicze

Wśród turystycznych walorów przyrodniczych występujących w Węgrowie i gminie Liw wyróżniono rzekę Liwiec wraz ze zbiornikiem retencyjno-rekreacyjnym Krypy (stanowiącym element zagospodarowania turystycznego[35]), a także wybrane obiekty przyrodnicze prawem chronione, jak również charakterystyczne formy ukształtowania terenu. Oceniając przydatność dla turystyki walorów przyrodniczych występujących na omawianym obszarze należy zauważyć, że mogą one mieć znaczenie dla pewnych wybranych form turystyki krajoznawczej, wypoczynkowej i specjalistycznej. Mają one jednak rangę co

[35] Omówiony zostanie w rozdziale poświęconym zagospodarowaniu turystycznemu

najwyżej regionalną, ale z uwzględnieniem bardzo zasobnego rynku warszawskiego. Spośród nich największe znaczenie ma rzeka Liwiec stanowiąca oś tego obszaru.

Rzeka Liwiec

Rzeka ta, będąca lewobrzeżnym dopływem Bugu, mierzy 126,2 km, z czego około 25,5 km znajduje się w granicach omawianego obszaru. Jest historyczną i geograficzną granicą pomiędzy Mazowszem a Podlasiem. Nieuregulowany przebieg Liwca o silnie meandrującym korycie, sprawia że stanowi ona walor krajoznawczy (krajobrazowy) rangi regionalnej. Występujące nad samą rzeką zabytki architektury, jak zamek w Liwie czy znajdujący się już poza granicami omawianego terenu dwór w Paplinie, oraz ogromne grodzisko z X-XII w we wsi Grodzisk, jak również zabytki usytuowane w pobliżu, jak obiekty w Węgrowie, czy zespół pałacowo-parkowy w Starejwsi, wpływają na podniesienie atrakcyjności Liwca również dla turystyki kulturowej. Szata roślinna wzdłuż rzeki w postaci łąk i lasów, częściowo znajdujących się w granicach Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, charakteryzuje się dużą wartością. Atrakcyjność rzeki podnosi dodatkowo także jej przydatność dla turystyki kwalifikowanej, w tym kajakarstwa, wędkarstwa, a także obserwacji ornitologicznych. Niestety poważnym mankamentem jest niski stan czystości wód Liwca. W przypadku kajakarstwa przydatność tej rzeki obniżają również wahania stanów wód wynoszące nawet 3 m, podkreślenia wymagają tu niskie stany w okresie letnim, co sprawia, że najlepsze warunki dla spływów są wiosną i jesienią, a zatem w porach roku charakteryzujących się mniejszym zainteresowaniem ze strony turystów. Jednak na odcinku Wyszków-Węgrów nie sprawia to trudności.

Unikatowy charakter środowiska przyrodniczego doliny Liwca potwierdza objęcie jej programem Natura 2000. Oprócz gatunków pospolitych w tego rodzaju ekosystemach, jak skowronek polny czy pliszka żółta, występują na tym terenie również gatunki rzadkie, jak bekas, cyranka, derkacz, rycyk, czy bociany białe i czarne. Sprawia to, że dolina rzeki jest dobrym miejscem do obserwacji ornitologicznych.

Sowia Góra

Jest to wniesienie morenowe o wysokości 145 m n.p.m. będące doskonałym punktem widokowym na roztaczającą się u podnóży dolinę meandrującej wśród lasów i łąk rzeki Liwiec. Stromość wzniesienia oraz jego wysokość względem doliny, wynosząca około 20 m wyraźnie wyróżniają ten obiekt z otoczenia. Jednakże brak zagospodarowania Góry Sowiej

dla potrzeb rekreacji, sprzyja jego dewastacji, m.in. poprzez nielegalne składowanie odpadów, czy ruch samochodowy. Koniecznym jest zatem przemyślane zagospodarowanie tego wzniesienia, uwzględniające jego walory widokowe, jak również możliwości wykorzystania dla różnych form rekreacji.

Nadbużański Park Krajobrazowy

Nadbużański Park Krajobrazowy obejmuje swym zasięgiem północno-zachodnią część gminy Liw – tereny na północ od dróg Tończa – Starawieś – Borzychy. Obszar ten zajmuje na omawianym trenie 805 ha, co stanowi 4,7% powierzchni gminy, a jednocześnie zaledwie 1% powierzchni ogólnej Parku. Najcenniejszymi gatunkami zwierząt występującymi na terenie parku są: łosie, wydry, bobry, żurawie, bociany czarne. Zróżnicowana szata roślinna reprezentowana jest przez unikalny borealny bór świerkowy, las bagienny, łęg wiązowo-jesionowy oraz grąd.

Rezerwat przyrody Kantor Stary

Kolejnym obiektem przyrodniczym występującym na omawianym terenie i przedstawiającym znaczną wartość krajoznawczą jest rezerwat Kantor Stary. Zajmuje on powierzchnię 95,43 ha. Rezerwat położony jest w kompleksie lasów w południowo-wschodniej części gminy Liw, w pobliżu miejscowości Ruchna. Na stosunkowo niewielkim obszarze dominuje grąd lipowo-grabowy oraz łęg wiązowo-jesionowy. W rezerwacie stwierdzono 14 gatunków roślin objętych ochroną ścisłą, 8 gatunków chronionych częściowo oraz kilkadziesiąt gatunków zaliczanych do rzadkich. Wśród ptaków lęgowych występują tu gatunki rzadkie, jak bocian czarny, trzmielojad, krogulec, brodziec samotny, dzięcioł czarny i średni. W rezerwacie obserwowano także orliki krzykliwe.

Rezerwaty projektowane

Według informacji uzyskanych ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Liw wynika, że na omawianym obszarze planowane jest utworzenie dwóch kolejnych rezerwatów przyrody: rezerwat florystyczny „Jarnice" między miejscowościami Szaruty i Jarnice (południowa część omawianego obszaru) oraz rezerwat leśny „Mokrzec" koło miejscowości Jartypory (północno-wschodnia część omawianego obszaru).

Pomniki przyrody

Na omawianym obszarze znajdują się 3 pomniki przyrody, w tym 2 przyrody ożywionej i 1 nieożywionej, należą do nich:

Dąb szypułkowy o wysokości 28 m i obwodzie pnia na wysokości 1,3 m 480 cm, usytuowany na terenie byłej gajówki w osadzie leśnej Miedzianka;

Dąb szypułkowy o wysokości 29 m i obwodzie pnia na wysokości 1,3 m 330 cm, usytuowany w miejscowości Maciejów, znajdującej się w granicach Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego;

Głaz narzutowy o obwodzie w poziomie 675 cm i w pionie 565 cm, znajdujący się przy Gościńcu Niepodległości w Węgrowie, pomnikiem ustawionym w 1917 r. przez społeczeństwo Węgrowa na mogile powstańców poległych w bitwie 3 II 1863 r.

Obszary leśne

Mimo zalesienia badanego terenu (Węgrów – 15,94% i gmina Liw – 22,18%) poniżej średniej dla kraju (29,33%) i województwa (22,43%), w jego granicach znajdują się dwa kompleksy leśne mogące być wykorzystywane dla celów turystyczno-wypoczynkowych. Pierwszym z nich jest Las Ruchna o powierzchni około 1000 ha z przeważającym drzewostanem liściastym, ze znacznie zróżnicowaną florą i fauną. Kompleks ten można zaliczyć do jednego z najbogatszych pod względem przyrodniczym lasów na Mazowszu. To właśnie w jego granicach zlokalizowany jest rezerwat Stary Kantor.

Drugim jest kompleks leśny o całkowitej powierzchni 900 ha, w tym 700 ha w granicach gminy Liw. Jest on położony na zachód od wsi Jartypory. Las ten jest mniej zróżnicowany pod względem przyrodniczym, z dominacją drzewostanu sosnowego.

Obwody łowieckie

Tereny będące przedmiotem opracowania stanowią część 6 obwodów łowieckich: nr 18, nr 28, nr 29, nr 30, nr 39 oraz nr 40, które są dzierżawione przez 4 koła łowieckie: „Olszynka" z Warszawy, „Piastun" z Warszawy, „LOT-HAZ" z Warszawy i „Pobudka" z Węgrowa. Zalicza się je do obwodów polno-leśnych, a zatem słabszych niż leśne. Spośród zwierzyny grubej występują tu: sarny oraz dziki, natomiast z ptactwa: kaczki, bażanty, kuropatwy oraz gęsi (przelotnie). Pozyskanie zwierzyny jest jednak niewielkie.

Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu

Obszar ten ma powierzchnię 35 840 ha, z czego 7700 ha jest zlokalizowanych w granicach terenu objętego opracowaniem. Obejmuje swym zasięgiem południowo-wschodnią część omawianego obszaru. W ramach Obszaru chronione są m.in. ekosystemy leśne, zieleń wiejska, śródpolne torfowiska, zabagnienia, podmokłości oraz oczka wodne. Znaczną ochroną objęte są również użytki zielone, których przeorywanie jest niedopuszczalne, a zmiana ich na grunty orne jest ograniczona.

Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu odgrywa istotna rolę w zachowaniu krajobrazu części południowej badanego terenu. Ograniczenia i wymogi obowiązujące na terenach nimi objętych, takie jak: konieczność uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody planów zagospodarowania przestrzennego, w tym turystycznego; stosowanie w budownictwie form architektonicznych, które nawiązują do tradycji regionu; wprowadzenie stref ciszy, szczególnie leśnych, łąkowych i wodnych, czy zakaz niszczenia zakrzewień i zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, sprawia, że walory krajobrazowe i przyrodnicze tego terenu są częściowo zabezpieczone (Rozporządzenie nr 17 Wojewody Mazowieckiego... 2005).

Inne obiekty przyrodnicze

Oprócz wymienionych wcześniej obiektów przyrodniczych, które stanowią najcenniejsze walory dla turystyki, na omawianym obszarze zlokalizowane są także parki podworskie w miejscowościach Ruchna i Starawieś (gmina Liw). Pierwszy z nich, o charakterze krajobrazowym, został założony w 1925 roku według projektu W. Kronenberga. Głównym element kompozycyjnym parku są cztery łączące się ze sobą stawy, połączone z Liwcem rowami melioracyjnymi. Obecnie stawy nie są zagospodarowane. Pośród zachowanego w parku starodrzewu dominują jesiony i kasztanowce, poza tym występują tu, choć w małej ilości, drzewa iglaste oraz miłorząb. Natomiast park w Starejwsi został założony w XVII wieku, a następnie przekształcony w drugiej połowie XIX. Składają się na niego dwie części: barokowa regularna oraz XIX-wieczna krajobrazowo-leśna ze stawami.

Dodatkowo należy podkreślić, że na omawianym obszarze występuje stosunkowo wysokie rozdrobnienie pól oraz duża liczba drobnych zadrzewień (kępy śródpolne, szpalery drzew przy drogach i miedzach). Jest to zjawisko charakterystyczne dla wschodniej części

kraju, co powoduje, że na przykład dla mieszkańców Warszawy może stanowić walor krajobrazowy, osiągalny w bardzo bliskiej odległości od miejsca ich zamieszkania.

5. Zagospodarowanie turystyczne Węgrowa i gminy Liw

Zagospodarowanie turystyczne danego obszaru decyduje, poza walorami turystycznymi i dostępnością komunikacyjną, o jego atrakcyjności turystycznej. Elementy zagospodarowania turystycznego powinny spełniać kilka podstawowych funkcji, do których zalicza się: 1) umożliwienie zaspokojenia potrzeb życiowych turystów (spanie, jedzenie, bezpieczeństwo); 2) udostępnienie i ochrona walorów turystycznych (wytyczenie i utrzymywanie szlaków turystycznych, budowa punktów widokowych, informacja turystyczna, parkingi, itd.).

W rozdziale niniejszym przedstawiono główne elementy zagospodarowania turystycznego występujące na obszarze Węgrowa i gminy Liw. Analiza objęła bazę noclegową oraz obiekty gastronomiczne, jak również elementy bazy towarzyszącej. Do tej ostatniej grupy, najbardziej zróżnicowanej pod względem rodzajowym, zaliczono przede wszystkim: zagospodarowanie doliny Liwca, obiekty sportowe, szlaki turystyczne oraz elementy informacji turystycznej.

5.1. Turystyczna baza noclegowa i gastronomiczna

Przyjmuje się, że turystyczna baza noclegowa stanowi najważniejszy element zagospodarowania turystycznego, pozwalający ocenić możliwości recepcyjne danego obszaru. Analiza bazy noclegowej występującej w omawianych gminach objęła wszystkie rodzaje obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie w Węgrowie i gminie Liw.

Obiekty hotelowe w Węgrowie

W mieście znajdują się dwa hotele, dwu- i trzygwiazdkowy, łącznie liczące 104 miejsca noclegowe (około 50 pokoi). Oferują one pokoje jedno-, dwu-, trzyosobowe, a w przypadku jednego z nich również czteroosobowe. Na wyposażeniu obu obiektów znajdują się także apartamenty o podwyższonym (w stosunku do pokoi) standardzie. W obydwu hotelach znajdują się sale recepcyjne wykorzystywane do organizowania spotkań, szkoleń i prezentacji handlowych, jak również bankietów, wesel, komunii. Jeden z obiektów posiada sale mogące pomieścić łącznie do 300, natomiast drugi salę dla 60 osób. Są one wyposażone

w niezbędne urządzenia (nagłośnienie, dostęp do Internetu, projektory i ekrany). Hotele oferują dodatkowe usługi w postaci organizacji ognisk, grillów, biesiad, a także jazdę konną i spływy kajakowe. W obydwu hotelach prowadzony jest proces inwestycyjny polegający na rozbudowie obiektów dotyczącej części odnowy biologicznej.

Obydwa hotele w zdecydowanej większości wykorzystywane są przez osoby podróżujące w celach służbowych (kontrakty pracowników firm zagranicznych zlokalizowanych w Węgrowie, przedstawiciele handlowi). W mniejszym stopniu są to goście przebywający w Węgrowie i okolicy w celach krajoznawczych, wypoczynkowych i innych. Średni wskaźnik wykorzystania hoteli kształtuje się na poziomie około 35% w skali roku. Stąd też dla zapewnienia rentowności w obiektach istotną rolę odgrywa oferta gastronomiczna, połączona z organizacją imprez rodzinnych typu wesela, komunie, a także wyspecjalizowane pobyty szkoleniowe (sportowe, artystyczne), pokazy handlowe i inne.

Ośrodek konferencyjno-szkoleniowy Narodowego Banku Polskiego w Starejwsi (gmina Liw)

W miejscowości Starawieś znajduje się ośrodek konferencyjno-szkoleniowy, ulokowany w zespole pałacowo-parkowym[36] wpisanym do rejestru zabytków, będący własnością Narodowego Banku Polskiego (NBP). Obiekt przeznaczony jest jedynie dla grup zorganizowanych, przede wszystkim pracowników Banku. Dysponuje on 27 miejscami noclegowymi w pokojach o bardzo wysokim standardzie (klimatyzowane apartamenty oraz pokoje jednoosobowe z łazienkami, w tym jeden dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych). W obiekcie znajduje się sala konferencyjna dla około 30 osób. Na terenie 28 hektarowego parku otaczającego pałac urządzone są korty tenisowe, boisko do siatkówki, stawy ze sprzętem pływającym, jak również wypożyczalnia rowerów. Ośrodek dysponuje własnym zapleczem gastronomicznym oraz gospodarczym.

Ośrodek konferencyjno-szkoleniowy nie jest otwarty dla gości indywidualnych, a jego dostępność dla zorganizowanych grup szkoleniowych spoza NBP jest także ograniczona, w zależności od aktualnych potrzeb tej instytucji.

Kemping w Węgrowie

Obiekt dysponuje 25 miejscami w pawilonie noclegowym oraz 30 sezonowymi miejscami w domkach kempingowych, jak również 100 miejscami na polu namiotowym. Stan techniczny całego obiektu oraz standard jego poszczególnych części jest zły. Wymaga on gruntownych prac modernizacyjnych, obejmujących budowę nowych obiektów noclegowych

[36] Omówienie wartości historycznej tego obiektu znajduje się w rozdziale 4.1.3.

wraz z towarzyszącą infrastrukturą. Kemping stanowi własność Miasta Węgrów, które oddało go w dzierżawę podmiotowi zewnętrznemu.

Pozostałe obiekty noclegowe

Kwatery agroturystyczne (7 obiektów), zlokalizowane są wyłącznie na terenie gminy Liw. Oferują łącznie 61 miejsc noclegowych. Najwięcej kwater (gospodarstw agroturystycznych) znajduje w miejscowości Starawieś (5 kwater, łącznie 50 miejsc noclegowych) oraz Borzychy (2 kwatery, łącznie 11 miejsc). Część z gospodarstw oferuje dodatkowe miejsca do rozbicia namiotów lub ustawienia przyczep kempingowych. Usługami uzupełniającymi dostępnymi w niektórych gospodarstwach agroturystycznych są: jazda konna, przejażdżki bryczkami lub kuligi, łowienie ryb, grzybobrania, ogniska lub grille, a także wypożyczalnia rowerów. Tylko nieliczne gospodarstwa serwują posiłki kuchni regionalnej;

4 pokoje gościnne w budynku remizy strażackiej w Liwie (w budowie), inwestycja prowadzona jest przez Gminę Liw, zlokalizowana jest we wsi Liw, w pobliżu Zamku.

Tabela 7. Turystyczna baza noclegowa w Węgrowie i gminie Liw

Lokalizacja	Rodzaj obiektu	Liczba miejsc noclegowych	Dostępność całoroczny/sezonowy
Węgrów	hotel (**)	60	całoroczny
Węgrów	hotel (***)	44	całoroczny
Węgrów	obiekt noclegowy	25	całoroczny
	domki campingowe	30	sezonowy
	pole namiotowe	100	sezonowy
Starawieś	ośrodek szkoleniowy NBP	27	całoroczny (dostępność ograniczona)
Borzychy	Agroturystyka	7	sezonowy
Borzychy	Agroturystyka	4	całoroczny
Starawieś	Agroturystyka	10	całoroczny
Starawieś	Agroturystyka	6	całoroczny
Starawieś	Agroturystyka	16	całoroczny
Starawieś	Agroturystyka	15	całoroczny
Starawieś	Agroturystyka	3	całoroczny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Węgrów i Urzędu Gminy Liw.

Obiekty gastronomiczne w Węgrowie i gminie Liw

Łącznie w Węgrowie i na terenie gminy Liw działa 12 różnego rodzaju obiektów gastronomicznych[37], ale tylko jeden wśród nich zlokalizowany jest poza miastem. Wskazuje to na znaczny niedorozwój bazy gastronomicznej na terenie gminy Liw. Dotyczy to zwłaszcza samej miejscowości Liw, w której znajduje się Zamek Zbrojownia, jedna z większych atrakcji turystycznych Ziemi Węgrowskiej. Ta niekorzystna sytuacja powinna się częściowo poprawić, po oddaniu w najbliższym czasie do użytku restauracji – karczmy, położonej w bezpośrednim sąsiedztwie Zamku.

Analiza struktury rodzajowej obiektów gastronomicznych funkcjonujących na omawianym terenie wykazuje przewagę restauracji (połowa obiektów), z czego trzy znajdują się w obiektach noclegowych, tj. hotelach i na tzw. kempingu. Pozostałe to: kawiarnia oraz bary i pizzerie.

Bazę gastronomiczną uzupełniają 3 specyficzne obiekty do organizacji wesel, tzw. domy weselne, zlokalizowane również na terenie miasta Węgrowa.

Tabela 8. Obiekty gastronomiczne w Węgrowie i gminie Liw

Rodzaj obiektu	Lokalizacja
Restauracja	Węgrów, ul. Mickiewicza
Restauracja	Węgrów, ul. Rzemieślnicza
Restauracja (hotelowa)	Węgrów, ul. Gdańska
Restauracja (hotelowa)	Węgrów, ul. Żeromskiego
Restauracja (kemping)	Węgrów, ul. Żeromskiego
Kawiarnia	Węgrów, ul. Żeromskiego
Karczma	Węgrów, ul. Szamoty
Bar (przy stacji benzynowej)	Węgrów, ul. Gdańska
Bar (przy stacji benzynowej)	Węgrów, ul. Bagno
Pizzeria	Węgrów, ul. Gdańska
Pizzeria	Węgrów, ul. Rynkowa
Restauracja	Liw, ul. Rynkowa
Restauracja (w budowie)	Liw, okolice Zamku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Węgrów i Urzędu Gminy Liw.

[37] W grupie tej znalazły się także ogólnodostępne restauracje hotelowe.

5.2. Turystyczna baza towarzysząca

Na turystyczną bazę towarzysząca składają się różnorodne obiekty i urządzenia, a także świadczone usługi, które umożliwiają lub ułatwiają uprawianie turystyki. Do elementów tych, występujących na omawianym terenie, zaliczono: zagospodarowanie doliny Liwca (zbiornik retencyjno-rekreacyjny w Krypach), wybrane obiekty sportowe w Węgrowie, szlaki turystyczne przebiegające przez obszar obu gmin, a także oznakowanie i informację turystyczną. Specyficzną formą turystycznego użytkowania terenu, występującą w gminie Liw, są również działki letniskowe.

Zagospodarowanie turystyczne doliny Liwca

Na zagospodarowanie turystyczne doliny Liwca, występujące na omawianym terenie, składają się: zbiornik retencyjno-rekreacyjny w Krypach, kąpielisko w Węgrowie oraz wypożyczalnia kajaków.

Zbiornik retencyjno-rekreacyjny w Krypach

Najważniejszym obiektem, składającym się na zagospodarowanie dla potrzeb wypoczynkowych i rekreacyjnych rzeki Liwiec na omawianym terenie, jest zbiornik retencyjno-rekreacyjny w Krypach (administracyjnie należących do gminy Liw), popularnie nazywany także zalewem, będący własnością i pod zarządem Starostwa Powiatu Węgrowskiego. W jego bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się także 3 stawy, stanowiące starorzecze Liwca (w granicach Węgrowa), będące własnością Miasta Węgrów. Obiekty te są obecnie[38] w końcowej fazie modernizacji. Zgodnie z projektem przebudowy na cele turystyczne i kulturalne ma zostać zagospodarowanych ponad 25 ha. Znajdujący się w ramach tego terenu zalew będzie zajmował 8,64 ha, o średniej głębokości 1,85 m, natomiast łączna powierzchnia stawów wyniesie 1,25 ha, o średniej głębokości od 1,4 m do 1,7 m. Wokół zalewu i stawów ma powstać ścieżka pieszo-rowerowa (o długości 2,36 km), dwa place zabaw, sześć boisk (do siatkówki, koszykówki oraz kometki), dwa miejsca piknikowe, jak również dwa pomosty i dziesięć stanowisk wędkarskich. Zagospodarowanie obiektu będzie uzupełniała wypożyczalnia sprzętu wodnego usytuowana nad zalewem. Pomiędzy zalewem a stawami znajduje się jeden obiekt noclegowy – tzw. kemping (w granicach administracyjnych

[38] Według stanu na październik 2007 r.

Węgrowa). Uzupełnieniem zagospodarowania turystycznego są również dwa obiekty gastronomiczne: kawiarnia oraz restauracja będąca częścią kempingu.

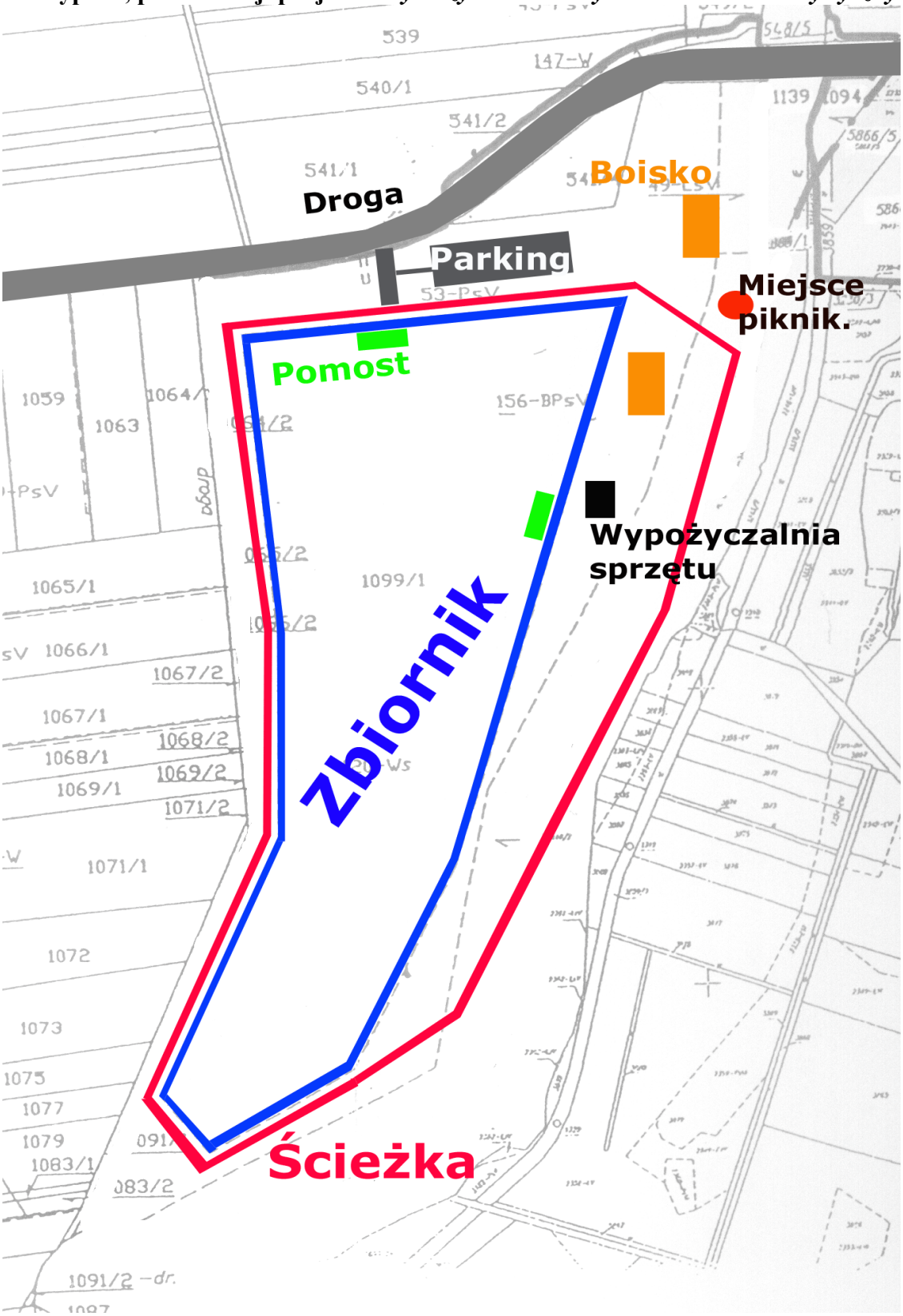
Jednym z problemów mogących wpłynąć na ograniczone wykorzystanie tego kompleksu jest niski stan czystości rzeki Liwiec, będącej osią oraz źródłem zasilania w wodę tego terenu.

Rycina 7. Lokalizacja zbiornika retencyjno-rekreacyjnego w Krypach

Źródło: Studium Wykonalności projektu inwestycyjnego..., 2004, s. 7

Rycina 8. Zagospodarowanie terenu wokół zbiornika retencyjno-rekreacyjnego w Krypach, po realizacji projektu *Wykorzystanie doliny Liwca do celów turystycznych*

Źródło: Studium Wykonalności projektu inwestycyjnego..., 2004, s. 31.

Rycina 9. Zagospodarowanie starorzeczy, po realizacji projektu *Wykorzystanie doliny Liwca do celów turystycznych*

Źródło: Studium Wykonalności projektu inwestycyjnego..., 2004, s. 32.

Kąpielisko w Węgrowie

Drugim obiektem, przeznaczonym do udostępnienia wypoczynkowego rzeki Liwiec, jest kąpielisko strzeżone, zlokalizowane na terenie Węgrowa. Jest ono zarządzane przez Miasto. Obejmuje 0,5 ha piaszczystego terenu oraz 1000 m² samego kąpieliska, o średniej głębokości wody 1m (po spiętrzeniu). Teren wyposażony jest w zjeżdżalnię dla dzieci, boisko do plażowej piłki siatkowej oraz pomost. Obiekt czynny jest teoretycznie w okresie lipiec-sierpień, ale często musi być zamykany ze względu na zanieczyszczenie wód Liwca.

Wypożyczalnia kajaków

Kolejnym obiektem w tej grupie jest wypożyczalnia kajaków, prowadzona przez Węgrowski Oddział Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajobrazowego, zlokalizowana w jego siedzibie. Dysponuje ona 12 kajakami 2-osobowymi. W ofercie znajduje się również przewóz sprzętu i osób.

Obiekty sportowe i rozrywkowe

Elementami zagospodarowania turystycznego, które mogą poprawić ofertę turystyczną Węgrowa i okolic są także obiekty i urządzenia sportowe. Wszystkie one zlokalizowane są w samym mieście. Należą do nich: 2 stadiony (miejski i przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych), cztery hale i sale sportowe (przy szkołach różnego szczebla), wielofunkcyjne boisko sportowe (przy parafii rzymsko-katolickiej, p.w. Wniebowzięcia NMP), strzelnica sportowa (przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych), stajnia oferująca naukę jazdy konnej oraz wypożyczająca konie na przejażdżki. Ponadto w Węgrowie, w kompleksie stadionu miejskiego, znajduje się budynek kręgielni, który jednak ze względu na zły stan techniczny jest zamknięty[39].

W mieście znajduje się także kino, którego widownia pełni również funkcję sali widowiskowej, mogącej pomieścić 296 osób, wykorzystywanej przy organizacji różnych imprez.

[39] Urząd miasta w dalszej perspektywie czasowej przewiduje przywrócenie temu obiektowi pełnionej niegdyś funkcji.

Szlaki turystyczne

Na omawianym terenie znajduje się, w różnym stanie zagospodarowania, kilka odcinków szlaków turystycznych, przeznaczonych dla rowerzystów, kajakarzy, a także turystów pieszych i zmotoryzowanych.

Szlak kajakowy Liwca

Rzeka Liwiec o długości 126,2 km stanowi malowniczy szlak wodny dostępny dla kajakarzy. W granicach omawianego terenu znajduje się odcinek o długości 25,5 km. Spływ można rozpocząć w Wyszkowie nad Liwcem a skończyć w okolicach Kamieńczyka, gdzie Liwiec uchodzi do Bugu. Dolina Liwca, od źródeł do ujścia rzeki, objęta specjalną ochroną ptaków, jest dobrym miejscem do obserwacji ornitologicznych. Szlak prowadzi przez wiele miejscowości, w których usytuowana jest zabudowa zabytkowa, jak Zamek w Liwie, Bazylika Mniejsza Węgrowie, czy zespół pałacowo-parkowy w Starejwsi zlokalizowane w granicach obszaru objętego opracowaniem. Podkreślenia wymaga jednak fakt, iż ze względu na występujące w okresie letnim niskie stany wód, funkcja ta jest czasowo ograniczana.

Szlak rowerowy „Dolina Liwca"

Przez analizowany teren przechodzi szlak rowerowy „Doliną Liwca" o długości 91,7 km, oznaczony w terenie kolorem żółtym. Trasa przebiega przez: Grębków – Kózki – Sucha – Kopcie – Proszew – Wyszków – Ziomaki – Grodzisk – Karczewie – Liw (Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie) – Węgrów (Bazylika Mniejsza oraz Zespół Poreformacki)– Krypy – Popielów – Turna – Górki Borze – Paplin – Starawieś (zespół pałacowo-parkowy) – Paplin – Kalinowie – Wólka Paplińska – Twarogi – Karczewizna – Laski – Julin – Pogorzelec – Gwizdały – Łazy – Nadkole.

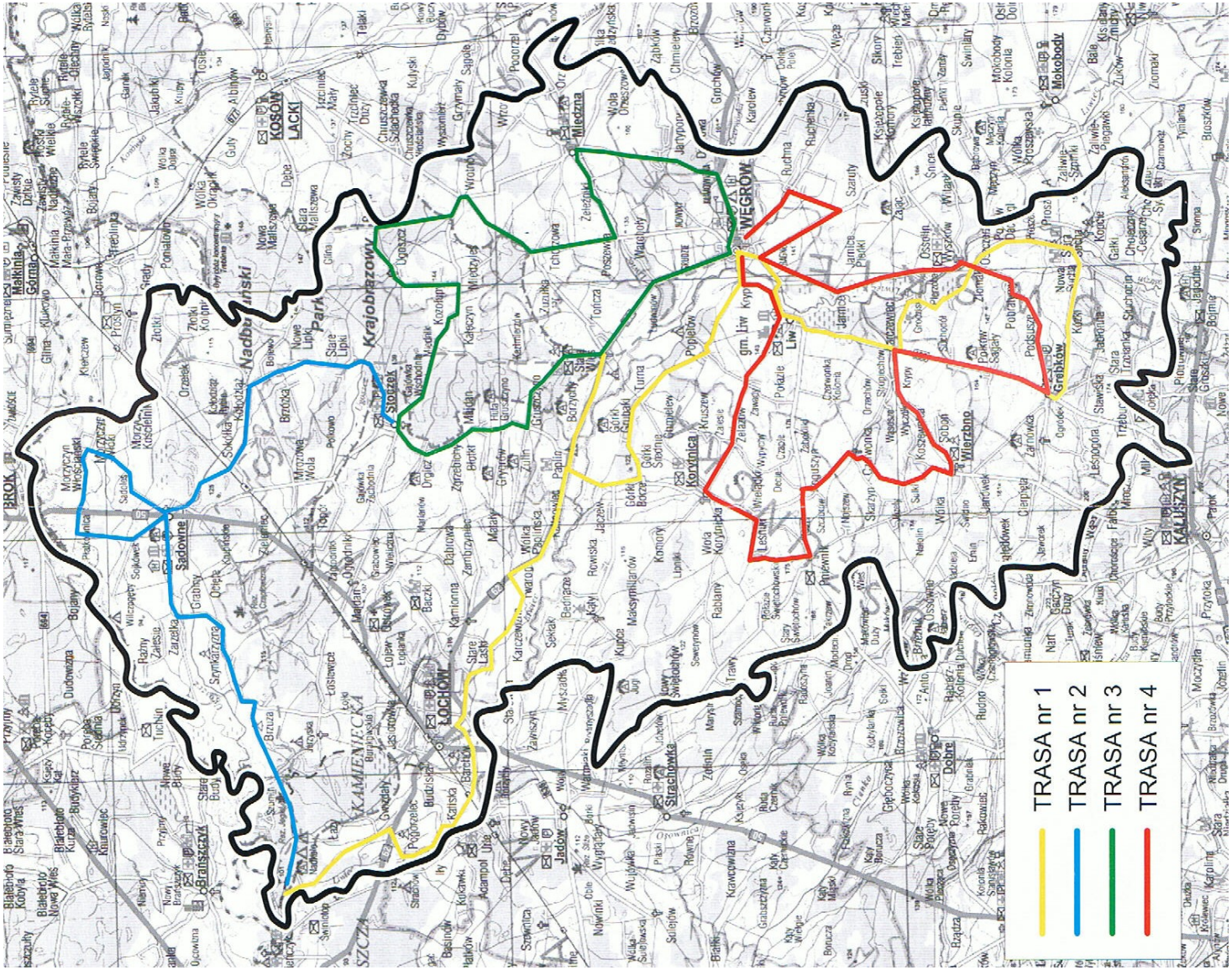
Szlak Doliny Liwca dla turystów zmotoryzowanych i rowerowych:

Sucha (Muzeum Architektury Drewnianej)- Grodzisk – (grodzisko z XI-XIII w).- Sowia Góra - Liw – (Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie) – Węgrów – Starawieś – Borzychy – Paplin - Kamionna – Baczki – Łochów – Gwizdały.

Pozostałe szlaki turystyczne

Na omawianym obszarze znajdują się również odcinki wytyczonych, ale nie oznakowanych, szlaków śladami kapliczek, figur i krzyży przydrożnych. Trasa dla turystów poruszających się samochodami lub rowerami, o długości 59,5 km, prowadzi przez: Węgrów – Jartypory – Miedznę – Poszewkę – Tchórzową – Wrotnów – Rostki – Ugoszcz – Miedzyleś – Kozołupy – Miednik – Stoczek – Drgicz – Majdan – Hutę Gruszczyno – Starąwieś – Węgrów. Następną z wyznaczonych tras w tym zakresie tematycznym jest trasa również dostosowana dla samochodów i rowerów, licząca 62 km. Prowadzi przez: Węgrów – Krypy – Liw – Żelazków – Zalesie – Korytnicę – Wielądki – Leśniki – Pniewnik – Roguszyn – Czerwonkę – Wierzbno – Strupiechów – Krypy – Suchodół – Polsków-Sagały – Grębków – Polków-Pobratymy – Wyszków – Pierzchały – Jarnice – Ruchnę – Węgrów. Kolejna z tras rowerowa i samochodowa o długości 50 km prowadzi przez: Kamieńczyk – Szumin-Brzuza-Morzyczan – Sadoleś – Kołodziąż – Lipki Stare – Stoczek. (Grodzka i inni 2004).

Rycina 10. Przebieg szlaków śladami kapliczek, figur i krzyży przydrożnych

Źródło: Grodzka i inni 2004

Organizatorzy turystyki, oznakowanie i informacja turystyczna

W Węgrowie działa Oddział Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, który jest jedynym organizatorem turystyki na omawianym terenie. Oferuje on organizację imprez turystycznych oraz usługi przewodnickie i pilotażowe, a także wydaje informatory i przewodniki o Ziemi Węgrowskiej. Oddział prowadzi wypożyczalnię kajaków i rowerów oraz ośrodek informacji turystycznej w swojej siedzibie w Węgrowie (budynek Drukarni Ariańskiej), jak również punkt it przy Rynku Mariackim.

Jeśli idzie o oznakowanie głównych walorów turystycznych (obiektów historycznych) na omawianym terenie, to jest ono bardzo ubogie. Brakuje tablic informacyjnych w pobliżu poszczególnych zabytków. Jedynie na Rynku Mariackim w Węgrowie znajduje się plan miasta z zaznaczonymi interesującymi obiektami i ich krótkim opisem. Sytuację na terenie miasta poprawią, przygotowane już do rozmieszczenia, tablice z informacjami o poszczególnych obiektach zabytkowych w języku polskim i angielskim.

W Węgrowie sporadycznie można spotkać oznakowanie kierujące do poszczególnych obiektów. Jest ono jednak ograniczone do centrum miasta. W miejscowości Liw umieszczona jest tablica-drogowskaz, przy zjeździe z drogi głównej do Zamku oraz znak informacyjny na drodze z Węgrowa do Liwa.

Bardzo zły stan techniczny i formę mają również znaki, tzw. „witacze" ustawione przy drogach wjazdowych do Węgrowa. Ich forma architektoniczna oraz stan nie stanowią dobrej wizytówki miasta, wpływając jednocześnie na budowanie negatywnego wizerunku miasta.

Funkcję często odwiedzanego Punktu Informacji Turystycznej pełni Muzeum w Liwie

Działki letniskowe

Według danych Urzędu Gminy Liw, w granicach tej gminy znajduje się około 400 działek letniskowych, o łącznej powierzchni około 40 ha. Największa ich koncentracja występuje w części północno-zachodniej gminy, to jest w okolicach miejscowości Borzychy i Starawieś (ponad połowa wszystkich działek letniskowych w gminie). Większe skupiska działek letniskowych znajdują się także w miejscowości Jarnice, Liw, Krypy i Ludwinów. Ocenia się, że około 70% właścicieli tych działek to mieszkańcy Warszawy, a pozostałą część stanowią mieszkańcy Węgrowa.

Tabela 9. Działki letniskowe w gminie Liw

Lokalizacja	Liczba [szt.]	Powierzchnia [ha]
Borzychy	182	19
Jarnice	70	7
Krypy	33	3
Liw	48	5
Ludwinów	30	3
Starawieś	46	5
Ogółem	409	42

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy Liw.

6. Dostępność komunikacyjna

Gminy stanowiące przedmiot niniejszego opracowania położone są w środkowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, w odległości około 80 km na wschód od Warszawy, około 95 km na zachód od granicy z Białorusią, około 90 km od Ostrołęki, około 35 km od Siedlec, około 17 km od Sokołowa Podlaskiego oraz około 120 km od Białegostoku i Terespola (Brześcia)[40].

Omawiany obszar charakteryzuje się stosunkowo dobrą dostępnością komunikacyjną. Po pierwsze przebiega przezeń droga krajowa nr 62 (Strzelno – Drohiczyn), a ponadto zbiegają się w nim trzy drogi wojewódzkie: nr 637 z Warszawy do Węgrowa, nr 697 prowadząca z Liwa do drogi krajowej nr 2 (E 30) oraz nr 696 z Węgrowa, przez Mokobody do Siedlec. Pozytywnie na stopień dostępności wpływa również sama odległość od drogi krajowej nr 2 (E 30) – drogą wojewódzką nr 697 z Liwa wynosi ona 19 km.

Istniejące na omawianym terenie połączenia autobusowe zapewniają dobre skomunikowanie obu gmin z innymi miejscowościami. Linie autobusowe obsługiwane przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej (PKS) oraz przez przewoźników prywatnych, obejmują połączenia regionalne – głównie do Warszawy oraz połączenia lokalne.

Głównym węzłem komunikacyjnym jest dworzec autobusowy przy ul. Mickiewicza w Węgrowie. Połączenia do Warszawy obejmują trasy do dworców Warszawa Stadion oraz przystanku Warszawa Ochota, podróż trwa 1,5 godziny, przy kursach odbywających się średnio co godzinę.

[40] W związku z założeniem, że obszar obu miejscowości ma swój środek ciężkości na terenie Węgrowa, wskazane odległości mierzone są w stosunku do centrum Węgrowa .

Na terenie badanego terenu nie ma bezpośrednich połączeń kolejowych, a najbliższa stacja kolejowa znajduje się w Sokołowie Podlaskim (17 km od Węgrowa) oraz w Łochowie (30 km od Węgrowa). Najbliżej zlokalizowanym lotniskiem pasażerskim jest Port Lotniczy im. Fryderyka Chopina w Warszawie.

Rycina 11. Dostępność komunikacyjna obszaru opracowania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie podkładu kartograficznego Mapa Europy 2001 z programu Cartall.

7. Analiza ruchu turystycznego w Węgrowie i gminie Liw

Wielkość ruchu turystycznego w Węgrowie i gminie Liw została oszacowana na podstawie trzech badań statystycznych realizowanych w ramach corocznego Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej:

Baza noclegowa turystyki i jej wykorzystanie – badania pełne realizowane przez Główny Urząd Statystyczny zawierające informacje o wielkości i strukturze bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania oraz informacje o liczbie i strukturze gości wraz z określeniem wykorzystania miejsc noclegowych (w diagnozie wykorzystano niepublikowane dane w układzie powiatowym i gminnym);

Aktywność turystyczna Polaków – badania Instytutu Turystyki realizowane w mieszkaniach respondentów zawierające oszacowania liczby krajowych podróży turystycznych w układzie wojewódzkim;

Turystyka zagraniczna – badania Instytutu Turystyki realizowane na przejściach granicznych zawierające oszacowania liczby podróży turystów zagranicznych przyjeżdżających do Polski w układzie wojewódzkim.

Pierwsze badanie jest tzw. badaniem pełnym opartym na obowiązkowej sprawozdawczości obiektów noclegowych, dwa kolejne badania realizowane są na losowych próbach: adresowej mieszkańców Polski i cudzoziemców opuszczających Polskę.

Ponadto korzystano z badań *Zasoby bazy noclegowej indywidualnego zakwaterowania* prowadzonych przez Instytut Turystyki na zlecenie Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki. Są to powtarzalne badania ankietowe prowadzone we wszystkich gminach w Polsce. Główne źródło danych, zawartych w ankietach, stanowią karty z *ewidencji innych obiektów, w których są świadczone usługi hotelarskie* (ewidencja prowadzona przez gminy); czasami są to także inne materiały i informacje będące w posiadaniu urzędów miast i gmin.

7.1. Przyjazdy turystów krajowych i zagranicznych do Węgrowa i gminy Liw

W 2006 roku do Węgrowa i gminy Liw przyjechało około 10 tys. turystów[41]. Porównując z 2005 rokiem był to wzrost liczby przyjazdów o ok. 9%. Liczbę przyjazdów do miejscowości położonych na trenie województwa mazowieckiego oszacowano w 2006 roku na 9,4 mln (wzrost o 2%), a po wyłączeniu przyjazdów do Warszawy – na 3,4 mln (wzrost o 10%). Węgrów i gmina Liw odwiedzane są przede wszystkim przez Polaków. Liczba turystów zagranicznych oscyluje wokół 0,3 tys. (około 3% ogółu gości), z tego około 70% zatrzymuje się w Węgrowie.

W latach 2001-2006 obserwowano wzrost liczby przyjazdów turystów krajowych do Węgrowa i gminy Liw, z wyjątkiem 2002 roku, kiedy nastąpił ponad 10% spadek. Liczba przyjazdów gości zagranicznych nie uległa w tym okresie większej zmianie. W 2006 roku ogólna liczba przyjazdów była o jedną trzecią większa niż w 2001 roku. Inaczej kształtowała się sytuacja w województwie mazowieckim. W latach 2001-2004 liczba przyjazdów turystycznych do miejscowości na terenie województwa z wyłączeniem Warszawy ulegała corocznym wahaniom. Dopiero od 2005 roku wzrasta liczba gości.

Tabela 10. Przyjazdy turystów krajowych i zagranicznych do Węgrowa i gminy Liw w latach 2001-2006 (z co najmniej jednym noclegiem, w tys.)

Przyjazdy	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ogółem	7,5	6,5	7,7	8,4	9,2	10,0
Turystów krajowych	7,2	6,3	7,4	8,1	8,9	9,7
Turystów zagranicznych	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3

Źródło: Badania Instytutu Turystyki.

Rozpatrując ruch krajowy na terenie obu gmin można podzielić go na dwie grupy. Pierwszą stanowią przyjazdy, podczas których turyści korzystają z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania. Druga grupa to przyjazdy, podczas których goście korzystają z innych możliwości noclegów. W tej drugiej grupie dużą część ruchu generują osoby posiadające na tym terenie działki (lub ich goście). Mniejszy już udział mają turyści korzystający z noclegów w kwaterach agroturystycznych. Należy pamiętać, że do tej grupy zaliczane są też osoby korzystające z noclegów u rodziny lub znajomych. W Węgrowie duży udział w przyjazdach ma pierwsza z wyżej wymienionych grup, w gminie Liw – przewagę ma grupa druga.

[41] Osób spędzających przynajmniej jedną noc w miejscowości odwiedzanej (poza miejscem zamieszkania).

7.2. Ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania

Według danych GUS, w 2006 roku z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania w Węgrowie i gminie Liw skorzystało 2796 turystów (z tego 79% w Węgrowie, 21% w gminie Liw), co stanowi 91,5% wszystkich korzystających w powiecie węgrowskim i około 0,5% w województwie mazowieckim z wyłączeniem Warszawy. Liczba turystów rejestrowanych w bazie Węgrowa i gminy Liw wzrosła o 14,6% w stosunku do 2005 roku. Mniejszy wzrost dotyczył turystów w bazie całego powiatu węgrowskiego – wyniósł on 9,6%, w całym zaś województwie mazowieckim bez Warszawy – 5,4%. Rozpatrując osobno Węgrów i gminę Liw, to mniejszy wzrost liczby turystów korzystających z obiektów zbiorowego zakwaterowania dotyczył Węgrowa – wyniósł on 5,4%, w gminie Liw – 70,9%.

Tabela 11. Ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania Węgrowa i gminy Liw na tle województwa mazowieckiego i powiatu węgrowskiego w latach 2001-2006

Ruch turystyczny	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Korzystający ogółem						
Woj. Mazowieckie	1681675	1854894	1749373	1991560	2162082	2320274
Woj. mazowieckie bez Warszawy	460006	479288	478159	510866	529030	557767
Pow. Węgrowski	4136	3475	2692	2649	2786	3055
Węgrów i gmina Liw razem	3288	1918	2386	2358	2439	2796
Węgrów	2745	1261	2053	1903	2095	2208
Gmina Liw	543	657	333	455	344	588
Udzielone noclegi ogółem						
Woj. Mazowieckie	3391876	3523085	3499750	4052356	4280733	4491545
Woj. mazowieckie bez Warszawy	1185722	1188954	1173876	1170054	1174141	1202391
Pow. Węgrowski	14612	16873	9542	13270	10246	8924
Węgrów i gmina Liw razem	5963	5843	6352	10119	6585	7425
Węgrów	4406	2841	3795	3326	4297	3850
Gmina Liw	1557	3002	2557	6793	2288	3575

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Wśród korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania Węgrowa i gminy Liw przeważają Polacy – w 2006 roku stanowili oni 89,8% wszystkich korzystających. Liczba turystów krajowych wzrosła o 18,5% porównując z 2005 rokiem,

turystów zagranicznych – zmniejszyła się o10,9%. Średnia długość pobytu turystów korzystających z obiektów zbiorowego zakwaterowania obu gmin wyniosła 2,7 nocy (Polaków – 2,7, turystów zagranicznych zaś – 1,9), przy tym w gminie Liw była zdecydowanie dłuższa: średni pobyt wynosił 6,1 nocy, gdy w Węgrowie tylko 1,7 nocy.

Tabela 12. Ruch turystyczny rejestrowany w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania Węgrowa i gminy Liw w latach 2001-2006

Przyjazdy	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Korzystający ogółem w Węgrowie i gminie Liw	3288	1918	2386	2358	2439	2796
w tym:						
Polacy	3040	1761	2048	2070	2119	2511
cudzoziemcy	248	157	338	288	320	285
Korzystający ogółem w Węgrowie	2745	1261	2053	1903	2095	2208
w tym:						
Polacy	2499	1128	1769	1637	1818	1984
cudzoziemcy	246	133	284	266	277	224
Korzystający ogółem w gminie Liw	543	657	333	455	344	588
w tym:						
Polacy	541	633	279	433	301	527
cudzoziemcy	2	24	54	22	43	61
Udzielone noclegi ogółem w Węgrowie i gminie Liw	5963	5843	6352	10119	6585	7425
w tym:						
Polakom	5698	5614	5529	9789	5991	6872
cudzoziemcom	265	229	823	330	594	553
Udzielone noclegi ogółem w Węgrowie	4406	2841	3795	3326	4297	3850
w tym:						
Polakom	4143	2648	3162	3032	3770	3487
cudzoziemcom	263	193	633	294	527	363
Udzielone noclegi ogółem w gminie Liw	1557	3075	2557	6793	2288	3575
w tym:						
Polakom	1555	3039	2367	6757	2221	3385
cudzoziemcom	2	36	190	36	67	190

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

W latach 2001-2006 liczba turystów korzystających z bazy noclegowej Węgrowa i gminy Liw po gwałtownym spadku w 2002 roku od 2003 roku systematycznie rosła, z niewielkim zawahaniem w 2004 roku. Na taki rozkład czasowy wielkości ruchu turystycznego rejestrowanego w bazie noclegowej decydujący wpływ ma Węgrów, który dominuje pod względem liczby przyjmowanych turystów. W gminie Liw obserwuje się coroczne znaczne wahania wielkości ruchu rejestrowanego w bazie noclegowej: największy spadek wyniósł w tym okresie 51% (2003/2002 r.), największy wzrost – 70,9% (2006/2005 r.). Porównując rok 2006 z rokiem 2001, spadek liczby turystów korzystających z obiektów noclegowych na terenie obu gmin wyniósł 15%, przy tym w Węgrowie spadek wyniósł 20%, w gminie Liw zaś – nastąpił wzrost o 8,3%. Rzutując to na szersze tło, można powiedzieć, że w powiecie węgrowskim w latach 2001-2004 obserwowano systematyczny spadek liczby turystów rejestrowanych w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania, od 2005 roku obserwuje się przyspieszającą tendencję wzrostową. W województwie mazowieckim z wyłączeniem Warszawy przez cały okres 2001-2006, z lekkim wahnięciem w 2003 roku, obserwuje się systematyczny wzrost ruchu turystycznego rejestrowanego w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania.

Średnia długość pobytu gości korzystających z bazy noclegowej Węgrowa i gminy Liw zwiększyła się tym okresie z 1,8 nocy w 2001 roku do 2,7 nocy w 2006. Wydłużenie średniego pobytu dotyczyło zarówno Polaków (z 1,9 nocy w 2001 r. do 2,7 nocy w 2006 r.), jak i turystów zagranicznych (z 1,1 nocy w 2001 r. do 1,9 nocy w 2006 r.). Wydłużenie pobytu nastąpiło przede wszystkim w gminie Liw: średnio z 2,9 nocy w 2001 roku do 6,1 nocy w 2006 r. (średni pobyt Polaków – z 2,9 do 6,4, a gości zagranicznych – z 1,0 do 3,1). W Węgrowie średni pobyt wydłużył się z 1,6 nocy w 2001 roku do 1,7 nocy w 2006 roku (Polaków – z 1,7 do 1,8, cudzoziemców – 1,1 do 1.6).

Turyści zagraniczni stanowią niewielką grupę wśród gości korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania w Węgrowie i gminie Liw. W latach 2001-2006 udział cudzoziemców wahał się w granicach 7,5-14,2% (najniższy w 2001 r., najwyższy – w 2003 r.). W 2006 roku turyści zagraniczni stanowili 10,2% ogółu korzystających z obiektów zbiorowego zakwaterowania obu gmin, z tego 78,6% przebywało w Węgrowie.

Tabela 13. Turyści zagraniczni rejestrowani w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania Węgrowa i gminy Liw w latach 2004-2006

Kraj	2004		2005		2006	
	Węgrów	Gmina Liw	Węgrów	Gmina Liw	Węgrów	Gmina Liw
Ogółem	266	22	277	43	224	61
Ukraina	67	–	34	–	34	–
Niemcy	60	–	100	6	110	17
Holandia	33	22	36	30	38	32
Białoruś	30	–	23	–	28	–
Francja	15	–	31	4	6	–
Włochy	11	–	12	–	1	–
Wielka Brytania	9	–	1	–	–	–
Słowacja	8	–	2	–	2	–
Finlandia	8	–	–	3	–	–
Hiszpania	5	–	1	–	–	–
Litwa	4	–	13	–	–	–
Belgia	4	–	–	–	–	–
Rosja	2	–	13	–	2	–
Stany Zjednoczone	2	–	2	–	–	–

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Podstawową grupę turystów zagranicznych stanowią Niemcy i Holendrzy (w 2006 r. – odpowiednio 44,6% i 24,6% ogółu gości) i liczba ich w ostatnich latach systematycznie rośnie. Kolejną grupę stanowią turyści z Ukrainy i Białorusi, goszczący tylko w Węgrowie, których udział w ruchu wynosi po około 10%. Do grupy tej, ze względu na wielkość udziału, można było jeszcze w 2005 roku zaliczyć Francję, jednak ubiegły rok przyniósł marginalizację ruchu z tego kraju. Goście z innych krajów wydają się być bardziej przypadkowi. W 2006 roku w tej grupie krajów najwięcej zarejestrowano turystów z Węgier. Omawiając strukturę ruchu turystycznego rejestrowanego w bazie noclegowej zbiorowego zakwaterowania według rodzajów obiektów, Węgrów i gmina Liw będą przedstawione oddzielnie, gdyż na ich terenie występują inne rodzaje bazy.

Tabela 14. Liczba korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania Węgrowa i gminy Liw według rodzajów bazy w 2006 roku

Rodzaj obiektu	Węgrów			Gmina Liw		
	Korzystający			Korzystający		
	Ogółem	w tym		Ogółem	w tym	
		Polacy	cudzoziemcy		Polacy	Cudzoziemcy
Ogółem	2208	1984	224	588	527	61
Hotele	2118	1894	224	–	–	–
Inne obiekty hotelowe	–	–	–	457	457	–
Szkolne schroniska młodzieżowe	90	90	–	–	–	–
Zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych	–	–	–	52	40	12
Kempingi	–	–	–	79	30	49

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

W Węgrowie najwięcej turystów korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania zatrzymało się w hotelu: w 2006 roku skorzystało z niego 95,9% wszystkich gości w tej bazie, w tym wszyscy turyści zagraniczni. Tylko 4,1% gości (sami Polacy) wybrało szkolne schronisko młodzieżowe. W gminie Liw najwięcej gości zarejestrowano w tzw. innym obiekcie hotelowym, czyli obiekcie pełniącym funkcję hotelu, motelu lub pensjonatu, ale nie poddanym kategoryzacji (77,7% wszystkich korzystających w gminie Liw, w tym sami Polacy). Na kempingu nocowało 13,4% gości, przy tym więcej było tu turystów zagranicznych niż Polaków, a 8,8% nocowało w zespole ogólnodostępnych domków turystycznych (tu przeważali Polacy).

Węgrów i gmina Liw różnią się strukturą korzystających z bazy według miesięcy. W Węgrowie jest znacznie mniejsze zróżnicowanie wielkości ruchu w poszczególnych miesiącach. W 2006 roku najwięcej gości zarejestrowano w lipcu (11,8% ogółu turystów korzystających) i w sierpniu (11,3%), najmniej – w czerwcu (5,7%) oraz styczniu i wrześniu (po 6%). Najwięcej gości zagranicznych przyjechało w marcu i listopadzie, najmniej – w lutym i kwietniu. W gminie Liw sezon trwa od marca do sierpnia, a szczyt przypada na maj (17,7% ogółu korzystających) i czerwiec (15,8%). W pozostałych miesiącach liczba gości znacznie się zmniejsza (do poniżej 5% ogółu korzystających w każdym). Turyści zagraniczni goszczą w gminie tylko w dwóch miesiącach letnich: w lipcu i sierpniu.

Tabela 15. Struktura narodowościowa korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania Węgrowa i gminy Liw według miesięcy w 2006 roku (dane w osobach)

Miesiąc	Węgrów			Gmina Liw		
	Struktura korzystających			Struktura korzystających		
	Ogółem	Polaków	Cudzoziemców	Ogółem	Polaków	Cudzoziemców
Styczeń	132	113	19	13	13	–
Luty	169	157	12	16	16	–
Marzec	192	165	27	78	78	–
Kwiecień	183	170	13	48	48	–
Maj	201	182	19	104	104	–
Czerwiec	125	108	17	93	93	–
Lipiec	260	240	20	69	35	34
Sierpień	250	231	19	64	37	27
Wrzesień	132	118	14	28	28	–
Październik	215	195	20	27	27	–
Listopad	144	117	27	24	24	–
Grudzień	205	188	17	24	24	–

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

8. Otoczenie instytucjonalne turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Otoczenie instytucjonalne turystyki w Węgrowie i gminie Liw obejmuje wszelkie organizacje, których działalność w sposób bezpośredni lub pośredni, również potencjalnie, wpływa (może wpływać) na funkcjonowanie szeroko rozumianej sfery turystyki. Można je uporządkować w kilku grupach, ze względu na status prawny oraz zakres działalności przypisany poszczególnym podmiotom.

Administracja publiczna – do grupy tej zaliczono organy administracji publicznej, których zadania związane są bezpośrednio i pośrednio z tworzeniem warunków do rozwoju turystyki. Wśród nich znajdują się przede wszystkim: Burmistrz Miasta Węgrów wraz ze swoim aparatem wykonawczym i podległymi instytucjami, Wójt Gminy Liw wraz ze swoim aparatem wykonawczym i podległymi instytucjami, Zarząd Powiatu Węgrowskiego wraz ze swoim aparatem wykonawczym oraz podległymi mu służbami i instytucjami.

Instytucje publiczne i prywatne o charakterze niekomercyjnym, będące właścicielami lub zarządcami obiektów stanowiących walory turystyczne, a także organizatorami imprez kulturalnych i sportowych. Zaliczono do nich przede wszystkim:

- dwie parafie rzymskokatolickie w Węgrowie, jedna parafia ewangelicko-augsburska w Węgrowie, pięć parafii rzymskokatolickich w gminie Liw, zarządzające historycznymi obiektami sakralnymi (kościołami, kaplicami, cmentarzami);
- Muzeum Zbrojownia w Liwie, mające status muzeum samorządowego, dla którego organem prowadzącym jest starostwo powiatowe w Węgrowie. Muzeum, zlokalizowane na Zamku w Liwie, jest organizatorem kilku stałych, najważniejszych imprez kulturalnych i turystycznych na Ziemi Węgrowskiej;
- Narodowy Bank Polski, będący właścicielem Pałacu Radziwiłłów w Starejwsi, w którym obecnie mieści ośrodek szkoleniowy NBP;
- Węgrowski Ośrodek Kultury, mający status samorządowej instytucji kultury, będący organizatorem wielu imprez kulturalnych i rozrywkowych w Węgrowie;
- organizacje pozarządowe – stowarzyszenia, takie jak: Węgrowski Oddział PTTK, będący najważniejszym organizatorem turystyki w Węgrowie i okolicy, Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna z siedzibą w Siedlcach oraz Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, których członkiem jest Miasto Węgrów; inne, w tym: Towarzystwo Miłośników Ziemi Węgrowskiej, Bractwo Rycerskie Ziemi Mazowieckiej i Podlaskiej z siedzibą w Liwie, Węgrowskie Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości i Agroturystyki, Liwskie Stowarzyszenie Wspierania Przedsiębiorczości, Stowarzyszenie Kupców Powiatu Węgrowskiego, Stowarzyszenie Promocji Dziedzictwa Kulturowego Powiatu Węgrowskiego i Naturalnych Metod leczenia „Wiano”;
- kluby i stowarzyszenia sportowe oraz szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne, zlokalizowane w Węgrowie i na terenie gminy Liw, których działalność może przyczynić się do poszerzenia oferty turystycznej (kulturalnej) obu gmin.

Podmioty komercyjne, w tym przedsiębiorcy turystyczni, którzy są twórcami oferty handlowej dla turystów. Swoją działalność prowadzą oni w zakresie świadczenia usług noclegowych, gastronomicznych, rozrywkowych, transportowych, organizacji imprez turystycznych oraz pośrednictwa w sprzedaży imprez innych organizatorów. Wśród nich oddzielną grupę stanowią rolnicy prowadzący gospodarstwa agroturystyczne[42].

[42] Bardziej szczegółowy opis podmiotów wchodzących w skład tej grupy znajduje się w rozdziale poświęconym elementom zagospodarowania turystycznego.

Wymienione grupy podmiotów organizacyjnych funkcjonują w lokalnym i regionalnym otoczeniu społecznym. Reprezentują one potrzeby, interesy i aspiracje społeczności lokalnych, których postawa ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju turystyki (usług turystycznych) w Węgrowie i gminie Liw[43].

9. Synteza uwarunkowań rozwojowych turystyki z analizą SWOT[44]

W rozdziale przedstawiono uwarunkowania, które stanowiły podstawę do przeprowadzenia w dalszej części pracy analizy SWOT, dotyczącej możliwości rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw. Do uwarunkowań tych zaliczono: (1) grupę czynników środowiskowych, obejmujących także cechy położenia geograficznego; (2) grupę czynników społecznych i gospodarczych, uwzględnionych w kontekście współczesnym i historycznym (spuścizna kulturowa Ziemi Węgrowskiej); (3) grupę czynników organizacyjnych i prawnych, oddziałujących bezpośrednio na możliwości rozwoju turystyki na omawianym terenie.

Zasadniczą część rozdziału stanowi analiza słabych i mocny stron[45] oraz szans i zagrożeń[46] dla turystyki w Węgrowie i gminie Liw, przeprowadzona oddzielnie dla każdej z wymienionych wcześniej grup uwarunkowań (czynników rozwojowych). Na końcu tej części pracy zamieszczono ponadto podsumowanie przeprowadzonych analiz w postaci identyfikacji i oceny głównych problemów, determinant i wyzwań rozwojowych turystyki w Węgrowie i gminie Liw.

Uwarunkowania rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Podstawą do przedstawionej w dalszej części pracy analizy SWOT była identyfikacja głównych uwarunkowań, rozumianych jako czynniki pośrednio lub bezpośrednio kształtujące warunki, w jakich obecnie się rozwija oraz będzie się rozwijała w przyszłości turystyka w Węgrowie i na obszarze gminy Liw. Uwarunkowania te podzielono na trzy zasadnicze grupy obejmujące następujące czynniki:

Czynniki środowiska naturalnego oraz położenia geograficznego, na które złożyły się m. in. walory środowiska przyrodniczego (rozmieszczenie, ranga, stopień degradacji),

[43] Rozszerzenie tematyki organizacyjnych zasad wdrażania strategii oraz kompetencji różnych podmiotów w tym zakresie znajduje się w części III, rozdział 6.
[44] Analiza SWOT (ang.) obejmuje analizę słabych i mocnych stron (SW) oraz szans i zagrożeń (OT).
[45] W świetle aktualnego i historycznego potencjału endogenicznego badanego obszaru.
[46] W kontekście lokalnym, subregionalnym i regionalnym, a także w świetle uwarunkowań ogólnych; a także w ujęciu prospektywnym.

zagrożenia środowiskowe i ich uciążliwość dla turystyki, położenie geograficzne obszaru (w stosunku do głównych rynków: lokalnego, subregionalnego, regionalnego, także w kontekście obszarów konkurencyjnych) jako miejsca docelowego lub tranzytowego turystyki;

Czynniki społeczne i gospodarcze (poddane analizie również w kontekście historycznym i w tym zakresie obejmujące spuściznę kulturalną Ziemi Węgrowskiej), a wśród nich m. in.: poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obu gmin (z uwzględnieniem zróżnicowania wewnętrznego i dominujących sektorów), poziom aktywności i samoorganizacji społeczności lokalnych, tradycje kulturowe regionu, a także znaczenie miasta Węgrów jako ośrodka powiatowego;

Czynniki organizacyjne i prawne oddziałujące bezpośrednio na warunki rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw – do grupy tej zaliczono przede wszystkim funkcjonowanie organizacji, których celem jest wspieranie rozwoju turystyki (zwłaszcza w zakresie tworzenia produktu turystycznego oraz działalności promocyjnej), takich jak: jednostki samorządu terytorialnego (gminne i powiatowe), organizacje pozarządowe (w tym Oddział PTTK), Nadbużańska Organizacja Turystyczna). W grupie tej analizie poddano także przygotowanie zasobów ludzkich do pracy w sektorze turystycznym oraz wpływ planowania przestrzennego na warunki do rozwoju turystyki. Cała grupa czynników była także rozpatrywana z uwzględnieniem zróżnicowań wewnętrznych.

Analiza SWOT – identyfikacja silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dla turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Analizę SWOT przeprowadzono w podziale na trzy omówione wcześniej grupy uwarunkowań. Do słabych i mocnych stron zaliczano czynniki wynikające z analizy potencjału endogenicznego (wewnętrznego), obecnie oddziałujące na możliwości rozwojowe turystyki. Za szanse i zagrożenia uznano natomiast czynniki pochodzące z otoczenia zewnętrznego i/lub takie, które mogą znacząco wpływać w przyszłości na sytuację turystyki na Ziemi Węgrowskiej. Ze względu na stosunkowo duże wewnętrzne zróżnicowania środowiskowe i społeczno-gospodarcze (historyczno-kulturowe), analizę poszczególnych czynników przeprowadzono w ujęciu względnym (pary czynników), ze wskazaniem czynnika dominującego w danej parze (pogrubiona czcionka)[47]. Metodę tę zastosowano w celu uwzględnienia w analizie złożoności (niejednorodności) badanego obszaru, prowadzącej do znacznych trudności z wyznaczeniem czynników bezwzględnych. Uznano, że dzięki

[47] W przypadku braku wyraźnej przewagi jednego z czynników nie wyróżniano żadnego z nich.

zastosowaniu w takiej formie analizy SWOT, uwzględnione w niej czynniki lepiej oddadzą złożoną rzeczywistość społeczno-gospodarczą i środowiskową Ziemi Węgrowskiej (w kontekście warunków do rozwoju turystyki).

Jako materiały wyjściowe do przeprowadzenia analizy SWOT, posłużyły przede wszystkim zweryfikowane informacje zebrane w wyniku analizy dokumentów źródłowych, wizji lokalnych i wywiadów przeprowadzonych z osobami odpowiedzialnymi za rozwój turystyki, a także od uczestników spotkań konsultacyjnych.

Tabela 16. Analiza SWOT – uwarunkowania środowiskowo-geograficzne, mocne i słabe

Mocne strony	Słabe strony
Dolina rzeki Liwiec, największy walor przyrodniczy (krajobrazowy) Ziemi Węgrowskiej, identyfikowany w skali regionalnej. Wpisany do Europejskiego Systemu Obszarów Chronionych „Natura	Degradacja wód rzeki Liwiec – niski stopień czystości, zawalone drzewa, konflikt z funkcja rolniczą.
Występowanie stosunkowo słabo przekształconego (naturalne dominanty w rzeźbie terenu, dolina Liwca) i nie zdegradowanego krajobrazu naturalnego i kulturowego (wiejskiego).	Zagrożenie dla środowiska przyrodniczego oraz krajobrazu kulturowego poprzez niekontrolowany proces inwestycyjny oraz rozwój działalności gospodarczej (przemysł, intensywne, wysokotowarowe rolnictwo.
Dostępność rzeki Liwiec jako ciekawego szlaku wodnego (kajakowego).	Zanieczyszczenie wód Liwca. Wahania stanu wody, zawalone drzewa, brak dostępu do brzegu od strony wody, konflikt z funkcją rolniczą, utrudniające spływy kajakowe.
Oddanie do użytkowania zbiornika rekreacyjnego i retencyjnego Krypy.	Brak innych naturalnych zbiorników wodnych, umożliwiających uprawianie sportów wodnych.
Występowanie przyrodniczych obszarów chronionych, takich jak: Nadbużański Park Krajobrazowy, obszary Natura 2000, rezerwat Kantor Stary, Siedlecko-Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu, 3 pomniki przyrody. Objęcie ochroną prawną prawie połowy obszaru Węgrowa i gminy Liw.	**Niewielka liczba obszarów i obiektów przyrodniczych najwyższej rangi (w skali kraju i międzynarodowej).**
Występowanie dwóch głównych kompleksów leśnych (Las Ruchna, Jartypory) o dogodnych warunkach do rozwoju wybranych form turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej na obszarach leśnych.	**Stosunkowo niski, poniżej średniej dla kraju i województwa mazowieckiego (gmina Liw 22,18%) i nierównomierny stopień zalesienia – czynnik stanowiący barierę dla rozwoju turystyki wypoczynkowej i niektórych form turystyki kwalifikowanej.**
Wykorzystanie zasobów przyrodniczych (krajobrazowych) Ziemi Węgrowskiej do rozwoju wybranych form turystyki kwalifikowanej również w okresie zimowym (narciarstwo śladowe, jazda konna, inne).	Niezbyt korzystne warunki klimatyczno-środowiskowe stwarzające barierę dla rozwoju turystyki w okresie zimowym.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 17. Analiza SWOT – uwarunkowania środowiskowo-geograficzne, szanse i zagrożenia

Szanse	Zagrożenia
Korzystne położenie geograficzne i dobra dostępność komunikacyjna w stosunku do aglomeracji warszawskiej jako głównego rynku emisyjnego dla turystyki w Węgrowie i gminie Liw.	Duża konkurencja obszarów turystycznych w Polsce Wschodniej i Północno-Wschodniej. Wyjazdy turystyczne mieszkańców Warszawy (jako głównego rynku emisyjnego) na obszary konkurencyjne, choć bardziej oddalone (Podlasie, Kurpie).
Stały wzrost zainteresowania wyjazdami wypoczynkowymi i uprawianiem turystyki kwalifikowanej na obszarach nie zdegradowanych pod względem przyrodniczym i kulturowym, do których ma szanse zaliczać się również w przyszłości Ziemia Węgrowska.	Degradacja czynników wpływających na rozwój turystyki przyjazdowej do Węgrowa i okolic, takich jak: walory przyrodnicze, oferta agroturystyczna, konkurencyjne ceny.
Poprawa stanu czystości wód Liwca związana z oddawaniem do użytku odpowiedniej infrastruktury oraz zmianą świadomości proekologicznej społeczności lokalnej.	Utrzymywanie się niskiego stanu czystości wód Liwca, degradacja rzeki spowodowana działalnością gospodarczą (intensywne rolnictwo).

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 18. Analiza SWOT – uwarunkowania społeczne i gospodarcze oraz spuścizna kulturowa, mocne i słabe strony

Mocne strony	Słabe strony
Podnoszenie inicjatyw gospodarczych (niestety stosunkowo nielicznych) dotyczących rozwoju bazy i oferty turystycznej na Ziemi Węgrowskiej.	**Niska świadomość społeczności lokalnych (zwłaszcza na obszarach wiejskich) dotycząca korzyści, jakie mogą one odnieść z rozwoju turystyki.**
	Słaba aktywność gospodarcza ludności.
Funkcjonowanie komercyjnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej.	**Niski wskaźnik wykorzystania miejsc noclegowych w funkcjonujących obecnie obiektach.**
Spore zainteresowanie inwestorów krajowych i zagranicznych uruchamianiem działalności gospodarczej w Węgrowie.	**Niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Duże zróżnicowanie poziomu rozwoju między Węgrowem i gminą Liw.**
Dobra zewnętrzna dostępność komunikacyjna Węgrowa i gminy Liw środkami transportu drogowego (drogi krajowe i wojewódzkie). Stosunkowo dobra dostępność komunikacyjna wewnętrzna.	Występowanie obszarów o słabszej wewnętrznej dostępności komunikacyjnej spowodowanej zdecydowanie gorszym stanem infrastruktury transportowej.
	Brak dostępności środkami transportu kolejowego

Mocne strony	Słabe strony
Bogata spuścizna historyczna Ziemi Węgrowskiej. Występowanie dość licznych kulturowych walorów turystycznych, w większości rangi regionalnej i lokalnej (zwłaszcza o charakterze historycznym).	Brak walorów kulturowych najwyższej (ogólnokrajowej i międzynarodowej) rangi
	Ograniczona dostępność lub całkowity brak dostępności niektórych obiektów historycznych.
Funkcjonowanie kilku obiektów hotelowych w Węgrowie i gminie Liw, które dysponują urządzeniami i programem również na sezon zimowy.	**Słaby rozwój infrastruktury turystycznej oraz brak imprez kulturalnych, sportowych i promocyjnych, które mogłyby stanowić podstawę do rozwoju turystyki w okresie zimowym (poza głównym sezonem turystycznym).**

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 19. Analiza SWOT – uwarunkowania społeczne i gospodarcze oraz spuścizna historyczna, kulturalna i cywilizacyjna, szanse i zagrożenia

Szanse	Zagrożenia
Poprawa wizerunku Ziemi Węgrowskiej, prowadząca do jej postrzegania jako dynamicznego regionu z bogatą i różnorodną ofertą turystyczną.	Utrzymywanie się stereotypowego obrazu Ziemi Węgrowskiej, należącej do Wschodniego Mazowsza, jako zaniedbanego obszaru rolniczego, mało atrakcyjnego turystycznie.
Wzrost popytu na usługi turystyczne, rekreacyjne, wypoczynkowe i sportowe na rynku wewnątrzregionalnym i lokalnym – związany ze wzrostem stopy życiowej oraz zmianami zachowań konsumpcyjnych ludności.	Utrzymywanie się niekorzystnych tendencji w rozwoju społeczno-gospodarczym subregionu węgrowskiego, wpływające na słabnący popyt wewnętrzny.
Poprawa stanu technicznego i zagospodarowanie dla potrzeb turystyki świeckich i sakralnych obiektów zabytkowych (punktowych i przestrzennych), pełne udostępnianie ich na potrzeby rozwoju turystyki.	Utrzymywanie się złego stanu technicznego walorów kulturowych, prowadzące do ich trwałej degradacji.
	Utrzymywanie się negatywnych postaw wśród właścicieli i gestorów obiektów historycznych, polegających na ograniczaniu lub uniemożliwianiu dostępu do tych obiektów przez turystów.
Rozwój agroturystyki na obszarach wiejskich gminy Liw (charakteryzujących się wysokimi walorami krajobrazowymi) jako jednej z głównych form turystyki na tych terenach.	**Utrzymywanie się pasywnych i niechętnych postaw miejscowej ludności wobec nowych form działalności w gospodarstwach rolnych.**
Lepszy dostęp do środków finansowych (fundusze strukturalne i inne UE) – większe nakłady inwestycyjne na rozwój infrastruktury ogólnej, a także na inwestycje turystyczne.	Nieumiejętność właściwego wykorzystania większych środków finansowych na cele prorozwojowe, w tym sprzyjające rozwojowi turystyki.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 20. Analiza SWOT – uwarunkowania organizacyjne i prawne wpływające bezpośrednio na warunki do rozwoju sektora turystycznego, mocne i słabe strony

Mocne strony	Słabe strony
Aktywna postawa lokalnych (gminnych) samorządów terytorialnych dostrzegających potrzebę rozwoju nowych funkcji, w tym turystycznych w Węgrowie i gminie Liw.	Brak zrozumienia dla postaw proturystycznych w pewnych lokalnych środowiskach opiniotwórczych.
	Ograniczone możliwości finansowania rozwoju turystyki (w tym działań inwestycyjnych i promocyjnych) przez lokalny samorząd i inne instytucje publiczne. Dotyczy przede wszystkim gminy Liw.
Działalność Węgrowskiego Oddziału PTTK, uczestnictwo w pracach Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej, zaangażowanie innych organizacji i instytucji, mające na celu wsparcie rozwoju i promocji turystyki na Ziemi Węgrowskiej.	Zbyt małe zaangażowanie innych podmiotów (instytucji, organizacji pozarządowych, osób prywatnych) na rzecz rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw.
Wdrażanie, choć jeszcze w niewystarczającej skali, wspólnych działań w zakresie rozwoju turystyki (zagospodarowanie turystyczne, produkty turystyczne).	**Brak spójności i rozproszenie ponadlokalnych (powiatowych) i regionalnych działań rozwojowych i promocyjnych w zakresie turystyki.**
Działania promocyjne lokalnych władz i wybrane podmioty organizacyjne (Oddział PTTK w Węgrowie).	**Rozproszenie działań promocyjnych realizowanych przez różne podmioty, prowadzące do niedostatecznych efektów w stosunku do zaangażowanych środków.**
Oferta turystyczna Oddziału PTTK w Węgrowie. Działalność kulturalne i promocyjna innych, wybranych podmiotów.	**Słabe przygotowanie kadr do pracy w usługach turystycznych.**

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 21. Analiza SWOT – uwarunkowania organizacyjne i prawne wpływające bezpośrednio na warunki do rozwoju sektora turystycznego, szanse i zagrożenia

Szanse	Zagrożenia
Uwzględnianie w planowaniu lokalnym ochrony i właściwego zagospodarowania istniejących zasobów turystycznych.	Utrzymywanie się niekorzystnych tendencji w planowaniu przestrzennym, utrudniających rozwój turystyki (dominacja innych funkcji).
Prowadzenie przez samorządy terytorialne działań mających na celu wspieranie rozwoju turystyki na obszarach do tego predestynowanych (zachęty inwestycyjne, promocja obszaru).	Krótkookresowa polityka lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego, nastawiona na doraźne i szybkie korzyści, realizowana często ze szkodą dla zasobów turystycznych.
Rozwój inwestycji komercyjnych w sektorze turystycznym jako efekt rozwoju gospodarczego (wzrost popytu turystycznego oraz lokowanie wolnych kapitałów w usługi turystyczne).	Utrzymujący się niski poziom wykorzystania miejsc w obiektach noclegowych, powodujący długotrwałe obniżenie rentowności, a w konsekwencji brak środków na działania rozwojowe.

Szanse	Zagrożenia
Poprawa skuteczności działań promocyjnych osiągnięta przez stopniową integrację działań prowadzonych przez różne podmioty (publiczne oraz publiczno-prywatne) zgodnie z ich kompetencjami – w odniesieniu do jasno określonych celów promocyjnych.	Prowadzenie w najbliższych latach rozproszonych i chaotycznych działań promocyjnych, powodujące marnotrawienie środków finansowych oraz zaprzepaszczenie społecznego zaangażowania.
Dostosowanie i egzekwowanie przepisów prawnych regulujących funkcjonowanie sektora turystycznego.	Anarchia prawna – rozwój szarej strefy, pogarszający warunki działalności dla podmiotów funkcjonujących zgodnie z prawem

Źródło: Opracowanie własne

Identyfikacja i ocena głównych problemów i wyzwań rozwojowych dla turystyki w Węgrowie i na obszarze gminy Liw

Po zidentyfikowaniu głównych uwarunkowań oddziałujących bezpośrednio lub pośrednio na warunki do rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw oraz po ich uporządkowaniu w formie analizy SWOT, dokonano oceny głównych szans rozwojowych oraz problemów, przed którymi stoi turystyka na Ziemi Węgrowskiej. Biorąc pod uwagę wyniki przeprowadzonej analizy uznano, że na terenie tym występują dwa podstawowe czynniki determinujące warunki do rozwoju turystyki. Zaliczono do nich: 1) korzystne uwarunkowania środowiskowe w zakresie krajobrazu przyrodniczego i tradycyjnego krajobrazu kulturowego, występujące na Ziemi Węgrowskiej; oraz 2) poziom, charakter i specyfikę rozwoju społeczno-gospodarczego omawianego terenu.

Ad 1) Uwarunkowania środowiska przyrodniczego, stanowiące naturalne walory turystyczne Ziemi Węgrowskiej, pozostają głównym czynnikiem przyciągającym turystów na ten teren. Szczególne znaczenie ma w tym zakresie rzeka Liwiec i jej bezpośrednie otoczenie, na które składają się obszary prawnie chronione. Elementy te w sposób decydujący określają przydatność tego obszaru dla turystyki – przynajmniej w aspekcie regionalnym.

Z drugiej strony cały czas występują zagrożenia dla utrzymania wymienionych wartości przyrodniczych. Polegają one na presji innych funkcji, głównie gospodarczych, których rozwój może wpłynąć degradująco na walory naturalne omawianego obszaru. Przykładami takich niekorzystnych zjawisk jest chociażby niezadawalający stan czystości wód Liwca.

Ad 2) Poziom i specyficzny charakter rozwoju społeczno-gospodarczego Ziemi Węgrowskiej, przy uwzględnieniu jego kontekstu historycznego w zakresie spuścizny i tradycji kulturowej, stanowi dużą szansę, a zarazem może stanowić poważną barierą rozwojową dla turystyki na tym obszarze. Dzięki zachowaniu, zwłaszcza na terenach

rolniczych, tradycyjnych form gospodarowania, nie uległ zbytniemu przekształceniu, ani degradacji wiejski krajobraz kulturowy. Jego wartość podnoszona jest dodatkowo przez atrakcyjne środowisko przyrodnicze, którego najlepszym przykładem jest dolina rzeki Liwiec. Czynniki te mogą stanowić podstawę dla rozwoju określonych form turystyki na Ziemi Węgrowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem aglomeracji warszawskiej jako głównego rynku emisyjnego. Sytuację tę dodatkowo poprawia korzystne położenie geograficzne oraz dobra dostępność komunikacyjna omawianego obszaru.

Z drugiej strony trzeba sobie uświadomić, że utrzymanie korzystnego dla turystyki tradycyjnego krajobrazu kulturowego będzie bardzo trudne biorąc pod uwagę konieczność modernizacji lokalnego rolnictwa. W tym kontekście należy oczekiwać w najbliższych latach działań mających na celu intensyfikację gospodarki rolnej, która może wpłynąć niekorzystnie na warunki do rozwoju turystyki. Dodatkowo, barierę dla rozwoju usług turystycznych mogą stanowić pewne specyficzne postawy niektórych grup społeczności lokalnych, przejawiające się w nieufności i braku akceptacji dla nowych inicjatyw, w tym działań proturystycznych.

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, zarówno w grupie uwarunkowań środowiskowych, jak i społeczno-gospodarczych, należy podkreślić, że szczególna rola w zakresie ograniczenia wymienionych zagrożeń będzie spoczywała na lokalnych władzach, a także w pewnym stopniu na innych instytucjach (m.in. organizacje pozarządowe, parafie). W tym kontekście, jako zadanie podstawowe jawi się przyjęcie takich rozwiązań prawnych i finansowych, które zabezpieczą i stworzą warunki do rozwoju potencjału turystycznego Ziemi Węgrowskiej. Zaliczyć do nich należy przede wszystkim lokalne plany zagospodarowania przestrzennego oraz strategiczne dokumenty programowe, jak również decyzje w zakresie niezbędnych działań inwestycyjnych (bieżące i wieloletnie planowanie budżetowe).

III Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Ta część opracowania obejmuje właściwą strategię rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw. Składają się na nią takie elementy cząstkowe, jak: 1) wizja i misja rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw; 2) cele rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw; 3) określenie produktów turystycznych wraz z rynkami docelowymi; 4) kierunki promocji turystycznej Węgrowa i gminy Liw; 5) strategia marketingowa wobec lokalnego i regionalnego otoczenia konkurencyjnego; 6) instytucjonalny system wdrażania strategii; 7) zadania operacyjne i projekty wykonawcze; 8) źródła finansowania wdrażania strategii.

1. Wizja i misja rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Wizja i misja rozwoju turystyki, określone dla Węgrowa i gminy Liw, powinny być zbieżne z podstawowymi celami rozwoju tych jednostek administracyjnych, zakładającymi wykorzystanie turystyki jako jednego z czynników wzrostu.

Misja turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Misja turystyki w Węgrowie i gminie Liw określa długofalową i perspektywiczną funkcję tej dziedziny, prowadzącą do osiągnięcia pożądanego stanu docelowego, określonego w wizji turystyki na tym obszarze. Sformułowana misja turystyki ma ujęcie kilkuaspektowe. Z jednej strony zawiera ona dążenie do stworzenia na Ziemi Węgrowskiej atrakcyjnych warunków do pobytów turystycznych. Drugi aspekt misji turystyki dotyczy konieczności przestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju w celu zachowania potencjału przyrodniczego i kulturowego tego obszaru. Oba te elementy powinny zaś w konsekwencji prowadzić do poprawy jakości życia oraz zaspokojenia potrzeb i aspiracji społeczności lokalnej.

Założenia powyższe można ująć w syntetyczną formułę misji turystyki w Węgrowie i gminie Liw w brzmieniu:

Misją turystyki w Węgrowie i gminie Liw jest utworzenie dla turystów atrakcyjnych możliwości rekreacji w środowisku wyróżniającym się zasobami przyrodniczymi i kulturowymi, przy uwzględnieniu zasad zrównoważonego rozwoju oraz dążeń społeczności lokalnej do poprawy jakości życia.

Wizja turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Wizja rozwoju turystyki w Węgrowie i gminie Liw jest pożądanym wyobrażeniem jej perspektywicznego kształtu. Stanowi ona projekcję stanu docelowego tej dziedziny i wzorzec, do którego należy dążyć w przyszłości. Wizja turystyki wpisuje się w zamierzenia, oczekiwania i aspiracje wynikające z posiadanego potencjału i możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego Ziemi Węgrowskiej. Zostanie ona osiągnięta w wyniku spełnienia określonej wcześniej misji turystyki w Węgrowie i gminie Liw.

Formułując wizję rozwoju turystyki założono, że w przyszłości dziedzina ta powinna przynosić korzyści społeczne i gospodarcze, przede wszystkim dla społeczności lokalnych Węgrowa i gminy Liw. Jej rozwój nastąpi przy znaczącym zaangażowaniu i akceptacji mieszkańców i władz samorządowych oraz przestrzeganiu zasad zrównoważonego rozwoju. Turystyka będzie generować dodatkowe dochody dla miejscowej ludności, zwiększy zyski lokalnych podmiotów gospodarczych (zwłaszcza ze sfery usługowej) oraz przyczyni się do poprawy sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego. Dzięki niej powstaną nowe miejsca pracy związane głównie z bezpośrednią i pośrednią obsługą ruchu turystycznego. Dziedzina ta przyczyni się w ten sposób do aktywizacji gospodarczej społeczności lokalnych m.in. poprzez rozwój usług agroturystycznych.

Pożądany stan docelowy turystyki na Ziemi Węgrowskiej będzie się przejawiał w rozwoju jej wybranych form oraz we wzroście liczby turystów w określonych segmentach rynkowych. Procesowi temu będzie towarzyszyło ukształtowanie się wizerunku Węgrowa i gminy Liw jako obszarów szczególnie przyjaznych turystom. Największe znaczenie dla turystyki na tym terenie będzie miał rynek regionalny i lokalny, przy czym szczególna rola przypadnie aglomeracji warszawskiej, stanowiącej główny rynek emisyjny. Najważniejszymi formami turystyki (produktami) rozwijanymi w skali regionalnej i lokalnej będą: agroturystyka (w tym pobyty krótko i średniookresowe), turystyka krajoznawcza, wybrane

formy turystyki kwalifikowanej (kajakarstwo, turystyka rowerowa, obserwacje przyrody), a także turystyka dzieci i młodzieży. Ważne znaczenie w ofercie turystycznej uzyskają również pobyty na działkach rekreacyjnych i w drugich domach. W Węgrowie oraz w wybranych miejscowościach gminy Liw będą organizowane liczne imprezy kulturalne i sportowe, z których część uzyska rangę krajową, a nawet międzynarodową. Produkty turystyczne, tworzone na podstawie miejscowego potencjału (przyrodniczego i kulturowego) będą się charakteryzowały jakością i innowacyjnością oraz konkurencyjnością rynkową. Staną się one nośnikami marki turystycznej Ziemi Węgrowskiej. W wyniku rozwoju turystyki w obu gminach wzrośnie zatrudnienie w gospodarce turystycznej. Znaczącej poprawie ulegnie także poziom przygotowania kadr do obsługi ruchu turystycznego. Zmienią się również negatywne postawy niektórych grup społeczności lokalnej w stosunku do rozwoju turystyki.

Przestrzeń turystyczna omawianego obszaru będzie kształtowana poprzez racjonalne planowanie przestrzenne na poziomie lokalnym i regionalnym. W jego wyniku zachowane zostaną walory przyrodnicze, ze szczególną rolą doliny rzeki Liwiec, oraz atrakcje kulturowe, zlokalizowane w Węgrowie, jak i w wybranych miejscowościach gminy Liw. Walory turystyczne Ziemi Węgrowskiej będą właściwie chronione, przy jednoczesnym ich udostępnieniu szerokiej publiczności. Funkcje te spełni odpowiednie zagospodarowanie turystyczne obu gmin (m.in. szlaki turystyczne, punkty widokowe, informacja turystyczna) oraz rozwinięta infrastruktura ogólna (drogi, kanalizacja, utylizacja odpadów). W Węgrowie i gminie Liw będą funkcjonowały obiekty noclegowe i gastronomiczne, spełniające odpowiednie standardy i dostosowane do oczekiwań gości. Przygotowanie atrakcyjnej oferty turystycznej oraz właściwa promocja obszaru doprowadzi do wzrostu ruchu turystycznego oraz przyczyni się do poprawy rentowności obiektów noclegowych, jak również innych rynkowych elementów infrastruktury turystycznej.

Turystyka w Węgrowie i gminie Liw zostanie oparta na nowoczesnym marketingu obejmującym tzw. marketing terytorialny połączony z metodami i technikami handlowo-promocyjnymi. W jego ramach będzie prowadzona spójna promocja turystyczna Ziemi Węgrowskiej, realizowana z innymi wyspecjalizowanymi organizacjami (m.in. Lokalna i Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna). Zarządzanie turystyką oparte będzie na powiązaniach funkcjonalnych i instytucjonalno-formalnych występujących na szczeblu lokalnym i regionalnym. Stworzone zostaną mechanizmy, dzięki którym do procesu zarządzania i podejmowania decyzji dopuszczone będą różne podmioty zewnętrzne zaangażowane w sferę rozwoju lokalnej turystyki.

Biorąc pod uwagę przedstawione założenia przyjmuje się, że turystyka w Węgrowie i gminie Liw (według stanu docelowego) powinna być dziedziną:

- **wspomagającą rozwój lokalnej społeczności i zrównoważony wzrost gospodarki;**
- **oferującą produkty turystyczne, o wysokiej konkurencyjności, tworzące znaną markę lokalną i regionalną;**
- **wykorzystującą w pełni swoje zasoby dla rozwoju ruchu przyjazdowego, zwłaszcza w turystyce krajoznawczej, agroturystyce, turystyce weekendowej (w tym na działki letniskowe) oraz w wybranych formach turystyki kwalifikowanej;**
- **dysponującą dobrze rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, dostosowaną do popytu (warunek rentowności);**
- **ukierunkowaną na rynek regionalny i lokalny, jak również na wybrane segmenty niszowe; ze szczególnym uwzględnieniem aglomeracji warszawskiej;**
- **opierającą się na sprawnej strukturze organizacyjnej i zarządzaniu marketingowym, wykorzystujących zasadę partnerstwa i pomocniczości.**

2. Cele rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw

Na podstawie znajomości mechanizmów rozwojowych funkcjonujących w gospodarce turystycznej, przy uwzględnieniu uwarunkowań wynikających z diagnozy i oceny potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw, określono cel nadrzędny oraz wskazano główne obszary priorytetowe strategii wraz z jej celami szczegółowymi. Ich realizacja (w ramach poszczególnych obszarów priorytetowych) powinna doprowadzić do osiągnięcia pożądanego stanu docelowego lokalnej turystyki, określonego w wizji. Cele te są adresowane głównie do organów samorządu terytorialnego, ale również do innych podmiotów funkcjonujących i oddziaływujących na lokalną turystykę (zgodnie z zasadą pomocniczości i partnerstwa). Logicznym uzupełnieniem celów szczegółowych są przedstawione w rozdziale 6. zadania (cele) operacyjne i projekty wykonawcze.

Cel nadrzędny: Wzrost ruchu turystycznego w Węgrowie i gminie Liw, charakteryzującego się pożądanymi cechami jakościowymi i ilościowymi, prowadzący do wzrostu wydatków turystycznych.

Charakterystyka i uzasadnienie celu: Miasto Węgrów i gmina Liw dysponują walorami turystycznymi dającymi podstawę do rozwoju turystyki na ich terenie. Specyfika potencjału turystycznego tego obszaru predestynuje go jednak do rozwijania określonych rodzajów turystyki, dostosowanych do miejscowych walorów przyrodniczych i kulturowych. Te z kolei powinny stanowić podstawę do tworzenia produktów turystycznych przeznaczonych dla konkretnych segmentów rynkowych. To właśnie w ramach tych segmentów, charakteryzujących się określonymi cechami, oczekiwany będzie wzrost liczby turystów. Nastąpi on w obrębie następujących głównych grup (segmentów rynkowych): rodziny z dziećmi, osoby starsze (w wieku emerytalnym), dzieci i młodzież szkolna, osoby uprawiające wybrane formy turystyki kwalifikowanej, uczestnicy imprez kulturalnych i sportowych. Podstawowymi rynkami emisyjnymi będą: rynek regionalny, ze szczególnym uwzględnieniem aglomeracji warszawskiej, rynek lokalny, rynki niszowe (lokalny, regionalny, krajowy i międzynarodowy). Osiągnięcie celu nadrzędnego będzie możliwe w wyniku realizacji opisanych dalej celów szczegółowych ramach określonych obszarów priorytetowych.

Obszar priorytetowy: produkt turystyczny;

Cel szczegółowy: Tworzenie i rozwój konkurencyjnych produktów turystycznych, dostosowanych do określonych rynków (segmentów rynkowych);
Charakterystyka i uzasadnienie celu: Na podstawie analizy potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw uznano, że warunkiem rozwoju turystyki na tym terenie jest stworzenie i rozwój oryginalnej oferty turystycznej, wykorzystującej miejscowe walory. Powinny one stanowić rdzeń konkurencyjnych produktów turystycznych dostosowanych do wybranych segmentów rynkowych. Do głównych kategorii produktów turystycznych zaliczono: krótkookresową turystykę krajoznawczą, uczestnictwo w imprezach kulturalnych i sportowych, turystykę szkolną dzieci, turystykę młodzieżową, krótkookresową i średniookresową turystykę wypoczynkową na wsi (agroturystyka) oraz wybrane formy turystyki kwalifikowanej (kajakarstwo, wędkarstwo, turystyka rowerowa, obserwacje przyrody).

Obszar priorytetowy: walory turystyczne (kulturowe i przyrodnicze);

Cel szczegółowy: Zachowanie istniejących oraz tworzenie i rozwój nowych walorów turystycznych, stanowiących podstawę produktów turystycznych;
Charakterystyka i uzasadnienie celu: Podstawę (rdzeń) produktów turystycznych stanowią kulturowe i przyrodnicze walory turystyczne. W Węgrowie i gminie Liw zidentyfikowano kilka grup walorów, charakteryzujących się zróżnicowaną wartością dla turystyki. Powinny one być wykorzystane jako podstawowy element budowania oferty turystycznej dla różnych grup odbiorców (segmentów rynkowych), przede wszystkim w obrębie rynku regionalnego i lokalnego, a w wybranych przypadkach także na runku krajowym i międzynarodowym. Do głównych grup walorów turystycznych występujących w Węgrowie i gminie Liw zaliczono[48]: 1) zabytkowe obiekty sakralne, walory kultury ludowej, historyczne i współczesne obiekty architektury świeckiej, imprezy kulturalne i sportowe; 2) nie zdegradowany krajobraz przyrodniczy i kulturowy (wiejski), ze szczególną rolą rzeki Liwiec, wybrane obszary przyrodnicze prawem chronione.

Obszar priorytetowy: turystyczne zagospodarowanie przestrzeni;

Cel szczegółowy: Budowa infrastruktury turystycznej i ogólnej warunkującej rozwój turystyki;
Charakterystyka i uzasadnienie celu: Oferta turystyczna danego obszaru (produkt turystyczny) obejmuje poza walorami, również zagospodarowanie turystyczne, którego zadaniem jest ochrona i udostępnienie walorów, a także zapewnienie turystom odpowiednich warunków bytowania. Na tak rozumiane zagospodarowanie turystyczne składają się: baza noclegowa, żywieniowa i transportowa oraz tzw. baza towarzysząca (szlaki turystyczne, wypożyczalnie sprzętu, informacja turystyczna itp.). W Węgrowie i gminie Liw, na wybranych obszarach, zaobserwowano dość duży niedorozwój wybranych elementów zagospodarowania, pogarszający warunki dla turystyki. Zmiana tego niekorzystnego stanu rzeczy powinna stanowić jeden z celów strategii. Ponadto istotne znaczenie dla lokalnej turystyki ma także poziom rozwoju infrastruktury technicznej i ogólnej, wpływający m.in. na stopień degradacji środowiska przyrodniczego, bezpieczeństwo (w tym na drogach), czy estetykę krajobrazu. Na omawianym obszarze stwierdzono konieczność rozwoju różnych

[48] Szczegółowy opis walorów turystycznych Węgrowa znajduje się w części diagnostycznej niniejszego opracowania.

elementów infrastruktury, które w sposób pośredni, ale zasadniczy, powinny przyczynić się do poprawy warunków dla lokalnej turystyki.

Obszar priorytetowy: marketing i promocja;

Cel szczegółowy: Stworzenie nowego, pozytywnego wizerunku gmin jako regionu atrakcyjnego turystycznie i sprzyjającego inwestycjom turystycznym

Charakterystyka i uzasadnienie celu: Poza omówionymi w części diagnostycznej wybranymi walorami turystycznymi obie gminy nie mają spójnego, ukształtowanego wizerunku regionu turystycznego. Brak jest też produktów turystycznych zachęcających turystów do przyjazdów, a osób przybywających do odwiedzin ciekawych miejsc. Ta ostatnia uwaga dotyczy zarówno osób przebywających w domkach letniskowych i na działkach rekreacyjnych, uczestników wydarzeń kulturalnych i sportowych, jak i turystów przebywających w sąsiednich gminach, przejeżdżających tranzytem, czy uczestniczących w imprezach organizowanych w Ośrodku NBP w Starejwsi. Stworzenie nowego wizerunku regionu jest koniecznym warunkiem podejmowania decyzji o zainwestowaniu w infrastrukturę turystyczną i paraturystyczną. Promocja inwestycji jest jednym z kluczowych czynników decydujących o sukcesie strategii rozwoju turystyki w regionie.

W działaniach promocyjnych szczególną rolę powinny odgrywać wybrane projekty rozwoju infrastruktury, a w szczególności wydarzenia i imprezy sportowe, rekreacyjne i kulturalne. Podstawą wykorzystania narzędzi do prowadzenia promocji na rynkach zewnętrznych powinny być: opracowane elementy wizualne, współpraca z sąsiednimi gminami i powiatami (wspólne wydawnictwa i udział w imprezach promocyjnych) oraz współdziałanie z Mazowiecką Regionalną Organizacją Turystyczna, w zakresie informacji turystycznej, udziału w targach, ogólnopolskiej prasie i mediach oraz informacji w wojewódzkich materiałach promocyjnych. Aby zrealizować powyższe zamierzenia niezbędne jest przygotowanie odpowiednich narzędzi promocyjnych (logo, zdjęcia, mapy).

Obszar priorytetowy: zasoby ludzkie;

Cel szczegółowy: Zmiana negatywnych (pasywnych) postaw społecznych (indywidualnych i instytucjonalnych) dotyczących rozwoju turystyki;
Charakterystyka i uzasadnienie celu: Podstawę rozwoju turystyki, oprócz właściwie przygotowanej i wypromowanej oferty, stanowią kadry zaangażowane do obsługi ruchu turystycznego, jak również przyjazna postawa społeczności lokalnej. Sytuacja pod tym względem w Węgrowie i gminie Liw jest zróżnicowana. Z jednej strony widać znaczące zaangażowanie władz lokalnych i niektórych organizacji (instytucji), z drugiej jednak zaobserwowano pasywne, a niekiedy wręcz negatywne, postawy części społeczności lokalnej, a także wybranych instytucji. Poprawy wymaga także poziom przygotowania kadr bezpośrednio zaangażowanych do obsługi turystów, co wydaje się jednak nieco łatwiejszym zadaniem niż zmiana mentalności niektórych ludzi i grup społecznych.

Obszar priorytetowy: struktury organizacyjne;

Cel szczegółowy: Stworzenie sprawnego systemu organizacyjnego lokalnej turystyki, pozwalającego na wdrożenie strategii i osiągnięcie założonych celów;
Charakterystyka i uzasadnienie celu: Stworzenie efektywnego systemu organizacyjnego lokalnej turystyki jest koniecznym warunkiem wdrożenia strategii oraz osiągnięcia założonych w niej celów. Jak widać ma on więc charakter usługowy w stosunku do wcześniej określonych celów. Jego znaczenie jest jednak duże, biorąc pod uwagę, różnorodność podmiotów zaangażowanych do realizacji strategii oraz rolę regulacyjną, koordynacyjną oraz wykonawczą, jaką mają do odegrania w tym zakresie władze lokalne. Dlatego też proponuje się, aby system wdrażania strategii, stanowiący część systemu organizacyjnego turystyki w Węgrowie i gminie Liw, przynajmniej w pierwszym etapie, oparty był na strukturach samorządowych, przy udziale zaangażowanych podmiotów zewnętrznych.

3. Produkty turystyczne oraz rynki docelowe

Identyfikacja dominujących rodzajów turystyki w Węgrowie i gminie Liw została dokonana na podstawie analizy potencjału turystycznego tego obszaru, przeprowadzonej według stanu obecnego, ale z uwzględnieniem perspektywicznych szans rozwoju. Wyniki analizy umożliwiły wyróżnienie najważniejszych rodzajów (form) turystyki predestynowanych do rozwoju na Ziemi Węgrowskiej oraz związanych z nimi głównych grup produktów turystycznych. Dla produktów tych określono także cechy rynków docelowych, na których powinny być one komercjalizowane, biorąc pod uwagę analizę otoczenia konkurencyjnego oraz rentowność ich sprzedaży. Dodatkowo analizę uzupełniono o rekomendacje zadaniowe dla administracji lokalnej oraz innych podmiotów w zakresie tworzenia poszczególnych grup produktów turystycznych[49].

Turystyka krajoznawcza

Uznano, że dla tego rodzaju turystyki podstawowe znaczenie mają przyrodnicze i antropogeniczne walory krajoznawcze występujące na omawianym obszarze w formie:

- ***walorów przyrodniczych***, takich jak: nie zdegradowany krajobraz naturalny i kulturowy z dominującą doliną Liwca jako walorem głównym terenu, a także obszary przyrodnicze prawnie chronione (fragment Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, Obszary Natura 2000, rezerwat przyrody Kantor Stary, 3 pomniki przyrody) oraz obszary leśne;
- ***historycznych walorów kulturowych***, do których zaliczono: sakralne i świeckie zabytki budownictwa, architektury, rzemiosła, jak również przejawy tradycyjnej kultury ludowej (kościoły w Węgrowie i wybranych miejscowościach gminy Liw, cmentarze wyznaniowe, obiekty historyczne w Liwie i Starejwsi, tradycyjna zabudowa wiejska, rękodzieło ludowe) ;
- ***przejawów współczesnej działalności człowieka*** (imprezy kulturalne, w tym inscenizacje historyczne, imprezy sportowe, imprezy specjalistyczne; wykorzystujące potencjał turystyczny Ziemi Węgrowskiej).

[49] Szczegółowy opis produktów turystycznych wraz z cechami rynków docelowych oraz zadaniami dla administracji lokalnej i innych podmiotów został zamieszczony w ujęciu tabelarycznym, w dalszej części rozdziału.

Wyniki analizy krajoznawczego potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw dają podstawę do uznania, że turystyka o charakterze poznawczym ma dość korzystne warunki do rozwoju na Ziemi Węgrowskiej. Ogólnie można stwierdzić, że występujące na tym obszarze walory krajoznawcze mają rangę regionalną i lokalną. W grupie tej występują także pojedyncze walory o randze krajowej, do których zaliczono wybrane imprezy organizowane na Zamku w Liwie.

Walory krajoznawcze powinny stanowić podstawę do budowy kilku grup produktów turystycznych, takich jak: **1) zorganizowane wycieczki krajoznawcze dzieci i młodzieży z województwa mazowieckiego i województw ościennych; 2) krajoznawcze wycieczki indywidualne osób dorosłych oraz rodzin ze starszymi dziećmi z województwa mazowieckiego i województw ościennych; 3) masowe imprezy kulturalne, w tym inscenizacje historyczne, sportowe, inne dla uczestników z województwa mazowieckiego i całego kraju**. **Program wycieczek zorganizowanych może obejmować wybrane elementy turystyki kwalifikowanej, np. spływ kajakowy Liwcem, rajd rowerowy itp.; 4) oferta dla indywidualnych przyjazdów w celu obserwacji przyrodniczych (tzw. „bezkrwawe łowy)**.

Wybrane formy turystyki kwalifikowanej

Poszczególne rodzaje turystyki kwalifikowanej mogą rozwijać się na obszarach, na których występują specjalistyczne walory, a także wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę. Dla tych form aktywności turystycznej podstawowe znaczenie na Ziemi Węgrowskiej mają walory umożliwiające uprawianie kajakarstwa, wędkarstwa, turystyki rowerowej, turystyki pieszej, turystyki konnej oraz turystyki łowieckiej. Jako specyficzną formę turystyki kwalifikowanej wyróżniono także uczestnictwo w plenerach artystycznych (malarskich, fotograficznych, rzeźbiarskich). Wyniki analizy potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw według odpowiednich grup walorów oraz niezbędnych elementów infrastruktury, dały podstawę do uznania, że na tym terenie mogą rozwijać się następujące formy turystyki kwalifikowanej (produktów turystycznych)[50]:

- ***turystyka kajakowa*** – podstawę rozwoju tej formy turystyki (czyli tzw. rdzeń produktu) stanowi rzeka Liwiec, która powinna: mieć odpowiedni poziom czystości wody, być spławna na całym odcinku oraz zagospodarowana dla potrzeb kajakarzy (dostępność

[50] Dla każdej z wymienionych form istnieje możliwość budowy grup produktów turystycznych, których rdzeń powinny tworzyć przedstawione zasoby.

sprzętu, miejsca biwakowania, serwis). Produkty dla turystyki kajakowej powinny być budowane z myślą o rynku regionalnym i lokalnym, zarówno indywidualnymi, jak i grupowym, dla osób dorosłych, grup młodzieżowych, a także rodzin ze starszymi dziećmi;

- ***turystyka rowerowa*** – rdzeń produktu stanowią walory środowiskowe i krajoznawcze (dające podstawy do tworzenia tematycznych tras rowerowych) oraz odpowiednia infrastruktura (wytyczone i oznakowane trasy, również na drogach publicznych, miejsca odpoczynku, parkingi, wypożyczalnia sprzętu rowerowego, serwis itp.). Produkty dla turystyki rowerowej powinny być budowane z myślą o rynku regionalnym i lokalnym, zarówno indywidualnymi, jak i grupowym, dla osób dorosłych, grup młodzieżowych, a także rodzin ze starszymi dziećmi;
- ***turystyka jeździecka*** – rdzeń produktu stanowią stajnie i ośrodki konne, a także oferta jeździecka w gospodarstwach agroturystycznych. Istotnym czynnikiem jest również występowanie terenów słabo zurbanizowanych, zalesionych, z dala od dróg, linii kolejowych oraz obiektów przemysłowych. Duże znaczenie dla rozwoju turystyki jeździeckiej ma również liczba i jakość koni, którymi dysponują organizatorzy tej formy turystyki, jak również przygotowanie kadry instruktorskiej. Ponadto ważnym elementem wspomagającym jeździectwo turystyczne mogą być tradycje hodowli koni na danym terenie. Biorąc pod uwagę powyższe czynniki uznano, że Ziemia Węgrowska ma dobre potencjalne warunki do rozwoju turystyki jeździeckiej, które wymagają jednak wielu działań ukierunkowanych na tworzenie i wyposażenie stajni, przygotowanie szlaków konnych oraz szkolenie kadr. Dopiero po spełnieniu tych warunków powstaną szansę na stworzenie ofert turystyki jeździeckiej, dla których wielkim atutem będzie bliskość Warszawy, stanowiącej wielki rynek dla tej formy turystyki. Produkty dla turystyki jeździeckiej powinny być budowane z myślą o rynku regionalnym, przyjazdy indywidualne i grupowe, osoby dorosłe, młodzież;
- ***turystyka łowiecka*** – rozwija się na terenach zalesionych i słabo zurbanizowanych. Rdzeń produktu stanowią zwarte obszary leśne (leśno-polne) obfitujące w zwierzynę oraz wyposażone w podstawową infrastrukturę. Na obszarze gminy Liw występuje parę kompleksów leśnych i funkcjonuje tam kilka obwodów łowieckich, dzierżawionych przez koła z Warszawy i Węgrowa. Biorąc pod uwagę uwarunkowania środowiskowe należy jednak stwierdzić, że na omawianym obszarze warunki dla szerszego rozwoju turystyki łowieckiej są dość ograniczone. Nie należy więc oczekiwać znaczącego wzrostu w tym zakresie;

- ***turystyka wędkarska*** – rdzeń produktu dla tej formy turystyki kwalifikowanej na Ziemi Węgrowskiej stanowi rzeka Liwiec. Rozwój wędkarstwa na szerszą skalę, umożliwiającą przyciągnięcie turystów wędkarzy, wymaga jednak szeregu działań. Zaliczono do nich przede wszystkim: poprawę stanu czystości rzeki, jej systematyczne zarybianie oraz organizowanie imprez wędkarskich, stanowiących dodatkową zachętę do przyjazdu. Produkty dla turystyki wędkarskiej powinny być budowane z myślą o rynku regionalnym i lokalnym, przyjazdy indywidualne, osoby dorosłe, w tym uczestnictwo w zawodach wędkarskich;
- ***plenery artystyczne*** (fotograficzne, malarskie, rzeźbiarskie, inne) – rdzeniem produktu dla tej specyficznej grupy przyjazdów jest nie zdegradowany krajobraz przyrodniczy i antropogeniczny, a także kultywowane tradycje rękodzieła ludowego, występujące w szerokim zakresie na omawianym terenie. Warunkiem do rozwoju produktów turystycznych z tej grupy jest jednak systematyczna organizacja imprez, skupiających także znanych twórców, prowadząca po pewnym czasie do wyrobienia tradycji miejsca. Uczestnikami plenerów artystycznych będą przede wszystkim mieszkańcy regionu (województwo mazowieckie i województwa ościenne).

Turystyka wypoczynkowa – agroturystyka i działki letniskowe

Turystyka wypoczynkowa może obejmować długookresowe (urlopowe), średniookresowe i krótkookresowe (weekendowe) podróże turystyczne, przybierające zróżnicowane formy organizacyjne i charakteryzujące się różnymi cechami. Wspólną cechą tych podróży jest główny motyw, jakim jest dążenie do regeneracji sił fizycznych i psychicznych. W ramach turystyki wypoczynkowej bardzo często zaspokaja się także potrzeby krajoznawcze oraz uprawiane są kwalifikowane formy turystyki. Jednakże biorąc pod uwagę podstawowy motyw podróży wypoczynkowych, przyjęto, że głównymi walorami warunkującymi rozwój turystyki wypoczynkowej są określone cechy środowiska, takie jak: wolne od zanieczyszczeń powietrze, cisza (komfort akustyczny), niski stopień urbanizacji, zróżnicowana rzeźba terenu, występowanie zbiorników i cieków przydatnych do kąpieli i sportów wodnych, duża lesistość obszaru, walory estetyczne krajobrazu, brak uciążliwych zakładów, obiektów i urządzeń przemysłowych, rolniczych czy transportowych, oddalenie od dużych ośrodków miejskich.

Uwzględniając powyższe przesłanki, uznano, że na omawianym terenie (w praktyce w gminie Liw) preferowanymi formami turystyki wypoczynkowej powinny być pobyty w gospodarstwach agroturystycznych oraz na działkach letniskowych (drugich domach).

W przypadku agroturystyki rdzeń produktu, poza omówionymi wcześniej walorami środowiskowymi, tworzy dodatkowo samo gospodarstwo rolne, jego oferta i otoczenie. Na obszarach wiejskich Ziemi Węgrowskiej (w tym w gminie Liw), charakteryzujących się niskotowarowym, tradycyjnym rolnictwem, agroturystyka może spełniać rolę: 1) ważnego czynnika rozwoju obszarów wiejskich; 2) istotnego elementu składowego oferty turystycznej tego terenu. Niestety, mimo korzystnych, potencjalnych warunków środowiskowych do rozwoju tej formy turystyki, na omawianym obszarze funkcjonuje zaledwie kilka gospodarstw agroturystycznych, co świadczy o jej rzeczywistej słabości. Przyczyny takiego stanu rzeczy mogą być różnorodne, obejmujące słabość ekonomiczną gospodarstw, ale także bariery mentalne ludności wiejskiej. Nie zmienia to jednak podstawowego wniosku, że na Ziemi Węgrowskiej agroturystyka powinna być rozwijana w większym stopniu, niż ma to miejsce obecnie. Głównym rynkiem dla tej formy będzie aglomeracja warszawska, przede wszystkim osoby starsze oraz rodziny z mniejszymi dziećmi.

Drugą formą turystyki wypoczynkowej, mającą warunki do rozwoju na wybranych obszarach gminy Liw, są przyjazdy do „drugich domów" i na działki letniskowe. Szacuje się, że w gminie już teraz istnieje przeszło 400 takich działek, zajmujących łączną powierzchnię

przekraczającą 40 ha. Rozwój działek letniskowych i drugich domów stanowi czynnik korzystny. W jego wyniku zagospodarowywane są opuszczane obszary wiejskie, przez co poprawia się estetyka przestrzeni. Ponadto zmiana funkcji terenu powoduje wzrost wpływów do budżetu gminy. Zadaniem władz gminy w tym zakresie jest odpowiednie planowanie miejscowe, rezerwujące odpowiednie tereny pod kątem rozwoju tej funkcji. Głównym rynkiem dla tej formy aktywności turystycznej będzie aglomeracja warszawska, której mieszkańcy będą właścicielami nieruchomości użytkowanych na cele wypoczynkowe.

Specjalne formy turystyki

Do grupy tej zaliczono specyficzną formę przyjazdów, które mają szanse rozwinąć się w Węgrowie, w oparcie o zaplecze lokalowe zespołu poklasztornego (poreformackiego). Obiekt ten, po przeprowadzeniu odpowiednich prac dostosowawczych, będzie dysponował infrastrukturą noclegową, gastronomiczną oraz salami do spotkań i seminariów, umożliwiającymi organizację różnego rodzaju spotkań religijnych i innych dla dorosłych i młodzieży. Duży potencjał materialny ośrodka pozwoli mu pełnić funkcję regionalną – przyjazdy z województwa mazowieckiego i województw ościennych.

Przyjazdy służbowe (turystyka biznesowa)

Przyjazdy z tej grupy związane są z funkcjami, które pełni dany ośrodek miejski w stosunku do bliższego i dalszego otoczenia. W przypadku omawianego terenu dotyczą one tylko Węgrowa jako lokalnego ośrodka usługowego, administracyjnego, gospodarczego i kulturalnego. Wymienione funkcje oddziaływują korzystnie na rozwój pewnej grupy przyjazdów, określanej mianem turystyki biznesowej (służbowej). W praktyce dotyczy to takich przyjazdów, generujących popyt na wybrane usługi turystyczne (noclegowe, żywieniowe, inne), jak: uczestnictwo w spotkaniach służbowych, seminariach i szkoleniach, spotkania biznesowe, przyjazdy w celu zakupu towarów i usług.

Rdzeń produktu dla tych form turystyki biznesowej stanowi potencjał gospodarczy, usługowy, handlowy i administracyjny Węgrowa, który powinien być jednak uzupełniony przez odpowiednią infrastrukturę ogólną i specjalistyczną (hotele, sale konferencyjne, centra handlowo-usługowe i kulturalne, sale widowiskowe, infrastruktura transportowa). Czynniki te decydują o przewadze konkurencyjnej danego ośrodka nad innymi miastami (w danej grupie ośrodków miejskich).

Przejazdy tranzytowe

Stanowią specyficzną formą ruchu turystycznego, na którą od strony podażowej (produktowej) składa się przede wszystkim obsługa osób przejeżdżających przez dany obszar. W Węgrowie i gminie Liw zjawisko to dotyczy wyłącznie tranzytu samochodowego (pasażerskiego i ciężarowego). Przejazdy samochodów ciężarowych, przy niedostosowaniu sieci transportowej, mogą stanowić poważny problem dla miejscowej ludności. Wpływają one także degradująco na atrakcyjność turystyczną danego obszaru, co jest już także obserwowane na pewnych obszarach gminy Liw (droga krajowa nr 62). W celu ograniczenia tych niekorzystnych zjawisk podejmuje się działania mające na celu zagospodarowane drogowych szlaków komunikacyjnych, obejmujące właściwy standard i odpowiedni stan techniczny poszczególnych rodzajów dróg, jak również infrastrukturę przydrożną. Zwłaszcza ten drugi element, na który składają się m.in. motele, parkingi, obiekty gastronomiczne, stacje benzynowe, może mieć korzystny wpływ na rozwój gospodarczy przyległych terenów. W tym kontekście zaleca się przygotowanie takiego programu usługowego, który umożliwi zatrzymanie podróżnych na jak najdłuższy czas.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki oraz uwzględniając położenie Węgrowa i gminy Liw na mapie drogowej województwa mazowieckiego uznano, że rozwój tej formy turystyki na omawianym terenie powinien następować w ograniczonym zakresie. Działania inwestycyjne podejmowane przez różne podmioty, w tym odpowiedzialne za budowę dróg krajowych i wojewódzkich, powinny uwzględniać konieczność minimalizowania niekorzystnego wpływu intensywnego transportu ciężarowego na walory przyrodnicze i krajobrazowe terenu.

Tabela 22. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw, rdzeń produktu: historyczne obiekty sakralne i architektura świecka

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji lokalnej	Zadania dla właścicieli i gestorów obiektów
Turystyka krajoznawcza – walory kulturowe	Historyczne obiekty sakralne i architektura świecka	Oferta krajoznawcza: Szlak historycznych kościołów, cmentarzy, zamków, dworów i pałaców, zabudowy wiejskiej Ziemi Węgrowskiej (produkty liniowe, sieciowe, obszarowe, zintegrowane). Oferta krajoznawcza zbudowana na podstawie walorów antropogenicznych może być uzupełniona o elementy przyrodnicze, z wykorzystaniem kwalifikowanych form turystyki, np. spływy kajakowe Liwcem (produkty zintegrowane).	Rynek regionalny; Poznawcze motywy przyjazdów; Turystyka indywidualna i grupowa: osoby dorosłe, rodziny ze starszymi dziećmi, wycieczki szkolne; Pobyty krótkookresowe (bez noclegu lub z jednym noclegiem); Rynek lokalny i ponadlokalny; Poznawcze motywy przyjazdów; Turystyka grupowa:– wycieczki szkolne; Pobyty krótkookresowe (bez noclegu)	utrzymanie własnych obiektów; bezpośrednie i pośrednie wsparcie tworzenia produktów turystycznych; promocja turystyczna całego obszaru i poszczególnych produktów; utrzymanie i rozwój infrastruktury oraz ogólne zagospodarowanie turystyczne; system zachęt i pomocy dla gestorów i właścicieli obiektów;	udostępnienie i zagospodarowanie obiektów dla potrzeb turystyki; tworzenie (na bazie poszczególnych obiektów) produktów turystycznych; marketing utworzonych produktów turystycznych (tworzenie ofert handlowych);

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 23. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw, rdzeń produktu: imprezy i wydarzenia kulturalne, sportowe, inne

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Główne segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji lokalnej	Zadania dla organizatorów imprez
Turystyka krajoznawcza: kultura, rozrywka, sport, zabawa.	Imprezy i wydarzenia kulturalne, sportowe, inne.	Imprezy kulturalne i rozrywkowe, w tym inscenizacje historyczne.	Rynek lokalny; Motywy przyjazdów: poznawcze, rozrywkowe; Turystyka indywidualna; Pobyty krótkotrwałe (bez noclegu).	organizowanie (wsparcie organizacji) różnorodnych imprez przyciągających turystów na Ziemię Węgrowską; system zachęt dla organizatorów imprez; promocja turystyczna obszaru i produktu; aktywna współpraca z mediami; przygotowanie, utrzymanie i udostępnianie obiektów, urządzeń i infrastruktury.	organizacja imprez, stanowiących samoistne produkty turystyczne; działalność marketingowa na rzecz organizowanych imprez; tworzenie ofert handlowych na bazie organizowanych imprez.
			Rynek regionalny; Motywy przyjazdów: poznawcze, rozrywkowe; Turystyka indywidualna i grupowa (zorganizowana); Pobyty krótkookresowe (1-2 noclegi).		
			Rynki niszowe (lokalny, regionalny, krajowy, międzynarodowy); Motywy przyjazdów: poznawcze, rozrywkowe; Turystyka indywidualna i grupowa (zorganizowana); Pobyty krótkookresowe (do 3 noclegów).		
		Imprezy sportowe.	Rynek lokalny; Motywy przyjazdów: rozrywkowe; Turystyka indywidualna; Pobyty krótkotrwałe (bez noclegu).		
			Rynek regionalny; Motywy przyjazdów: rozrywkowe; Turystyka indywidualna; Pobyty krótkotrwałe (bez noclegu).		
			Rynki niszowe (lokalny, regionalny, krajowy, międzynarodowy); Motywy przyjazdów: rozrywkowe; Turystyka indywidualna i grupowa (zorganizowana); Pobyty krótkookresowe (do kilku dni).		

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 24. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw, rdzeń produktu: walory środowiska naturalnego dla turystyki krajoznawczej

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Główne segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji lokalnej	Zadania dla właścicieli i zarządców walorów oraz organizatorów imprez
Turystyka krajoznawcza – walory przyrodnicze.	Walory środowiska naturalnego dla turystyki krajoznawczej (obszary prawnie chronione, w tym dolina Liwca, obszary leśne, walory krajobrazowe).	Oferta krajoznawcza: Oferta dla grup szkolnych, w tym wycieczki krajoznawcze, realizowane również jako formy turystyki kwalifikowanej (kajakowej, rowerowej, pieszej). Oferta krajoznawcza o charakterze przyrodniczym może być uzupełniona o walory kulturowe.	Rynek lokalny i ponadlokalny; Motywy przyjazdów: poznawcze; Turystyka grupowa (szkolna); Pobyty krótkotrwałe.	działania samodzielne oraz współpraca z innymi podmiotami publicznymi i prywatnymi w zakresie ochrony środowiska; zagospodarowanie walorów przyrodniczych na potrzeby turystyki krajoznawczej (oznakowane szlaki turystyczne, tablice informacyjne, punkty widokowe, miejsca schronienia, itp.); promocja turystyczna obszaru; utrzymanie i rozwój infrastruktury ogólnej.	przygotowanie i utrzymanie obiektów i urządzeń, będących w dyspozycji poszczególnych podmiotów; tworzenie produktów turystycznych, wykorzystujących walory przyrodnicze i elementy zagospodarowania, w tym oferty specjalistycznej dla rynków niszowych; marketing produktów (tworzenie ofert handlowych).
		Oferta krajoznawcza: Obserwacje i fotografia przyrody (tzw. bezkrwawe łowy), połączone ze zwiedzaniem walorów kulturowych. Produkty z tej grupy mogą również obejmować wybrane rodzaje turystyki kwalifikowanej (spływy Liwcem, turystyka rowerowa, piesza).	Rynek regionalny; Motywy przyjazdów: poznawcze; Turystyka indywidualna: osoby dorosłe, rodziny ze starszymi dziećmi; Pobyty krótkotrwałe (bez noclegu) i krótkookresowe (do kilku dni).		

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 25. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw, rdzeń produktu: walory środowiska naturalnego dla turystyki kwalifikowanej

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Główne segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji lokalnej	Zadania dla właścicieli i zarządców walorów oraz organizatorów imprez
Turystyka kajakowa	Rzeka Liwiec	Produkty turystyki kajakowej (spływy grupowe i indywidualne).	Rynek lokalny i regionalny; Motywy przyjazdów: hobby; Turystyka grupowa i indywidualna (dorośli, młodzież, dzieci).	działania samodzielne oraz współpraca z innymi podmiotami publicznymi i prywatnymi w zakresie ochrony środowiska i krajobrazu kulturowego; przygotowanie i utrzymanie szlaku kajakowego Liwca wraz z niekomercyjną infrastrukturą brzegową; przygotowanie i utrzymanie szlaków i dróg dla rowerów; utworzenie szlaków i terenów do jazdy konnej; zagospodarowanie Liwca dla potrzeb wędkarzy; utworzenie i utrzymanie punktów widokowych; promocja turystyczna obszaru; utrzymanie i rozwój infrastruktury ogólnej (m.in. parkingi) ; pomoc i zachęty dla inwestorów prywatnych.	tworzenie produktów turystycznych (organizacja imprez, spływów, rajdów, obozów, plenerów artystycznych); wypożyczalnie sprzętu niezbędnego do uprawiania różnych form turystyki kwalifikowanej; dbanie o stan walorów będących podstawą do rozwoju poszczególnych form turystyki, np. zarybianie rzeki, utrzymywanie stajni do jazdy konnej wraz z instruktorami, utrzymanie ambon myśliwskich; marketing produktów i tworzenie ofert handlowych; inwestycje komercyjne dotyczące rozwoju infrastruktury niezbędnej do uprawiania wybranych form turystyki kwalifikowanej.
Turystyka rowerowa i piesza	Szlaki rowerowe i piesze Węgrowa i gminy Liw	Produkty turystyki rowerowej i pieszej (rajdy, wycieczki indywidualne i grupowe).			
Turystyka konna	Stajnie i szlaki do jazdy konnej	Produkty dla turystyki konnej (nauka jazdy konnej, imprezy konne, jazdy terenowe, obozy konne).			
Wędkarstwo	Rzeka Liwiec	Imprezy wędkarskie			
Turystyka łowiecka	Obszary leśne i polno-łąkowe (obwody łowieckie)	Polowania			
Plenery fotograficzne, malarskie, rzeźbiarskie	Walory przyrodnicze i krajobrazowe, w tym krajobraz antropogeniczny	Plenery fotograficzne, malarskie, rzeźbiarskie Oferta dla przyjazdów indywidualnych i grupowych.			

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 26. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw, rdzeń produktu: zasoby turystyczne wsi Ziemi Węgrowskiej

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Główne segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji publicznej	Zadania dla właścicieli gospodarstw agroturystycznych
Turystyka wypoczynkowa – agroturystyka	Zasoby turystyczne wsi Ziemi Węgrowskiej.	Oferta agroturystyczna gospodarstw wiejskich.	Rynek regionalny (aglomeracja warszawska); Motywy przyjazdów: wypoczynek; Turystyka indywidualna (osoby starsze, rodziny z małymi dziećmi).	utrzymanie i rozwój infrastruktury; dbałość o środowisko naturalne, w tym walory krajobrazowe; promocja turystyczna obszarów dysponujących walorami dla rozwoju agroturystyki; organizacja, we współpracy z innymi podmiotami, szkoleń dla usługodawców agroturystycznych.	tworzenie oferty agroturystycznej dla pobytów krótkookresowych i średniookresowych); poprawa standardu i jakości oferowanych usług; promocja i komercjalizacja własnej oferty; inwestycje w gospodarstwach rolnych na potrzeby agroturystyki.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 27. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw – rdzeń produktu: programy pobytów religijnych, kształceniowych, terapeutycznych

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Główne segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji lokalnej	Zadania dla zarządców obiektów oraz organizatorów programów pobytowych
Turystyka religijna, szkoleniowa, terapeutyczna	Oferta lokalnych i regionalnych organizacji, przede wszystkim kościelnych, dotycząca programów pobytowych w Węgrowie, przy wykorzystaniu potencjału recepcyjnego znajdującego się w mieście (obiekty poklasztorne).	Tematyczne programy pobytowe o charakterze religijnym, kształceniowym i innym (spotkania młodych, rekolekcje, dni skupienia, szkolenia tematyczne, inne).	Rynek ponadlokalny, regionalny i krajowy; Motywy przyjazdów: religijne, szkoleniowe, terapeutyczne, inne; Pobyty krótkookresowe (do 3 dni) i średniookresowe (tygodniowe).	wsparcie działań mających na celu dostosowanie istniejącej infrastruktury, przede wszystkim obiektów poklasztornych w Węgrowie, do nowych funkcji; utrzymanie i rozwój infrastruktury ogólnej.	przygotowanie i utrzymanie infrastruktury recepcyjnej; stworzenie atrakcyjnego programu różnego rodzaju pobytów tematycznych.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 28. Produkty turystyczne Węgrowa i gminy Liw, rdzeń produktu: działki letniskowe i drugie domy

Rodzaj turystyki	Rdzeń produktu (główny walor)	Produkty turystyczne	Główne segmenty rynkowe i ich cechy	Zadania dla administracji publicznej
Turystyka wypoczynkowa: pobyty na działkach letniskowych i w drugich domach.	Walory środowiska naturalnego, cechy krajobrazu przyrodniczego i antropogenicznego.	Oferta atrakcyjnych terenów przeznaczonych na działki rekreacyjne.	Rynek regionalny (aglomeracja warszawska) i lokalny (ponadlokalny); Motywy przyjazdów: wypoczynek; Turystyka indywidualna (dorośli rodziny z dziećmi) krótkookresowa i średniookresowa.	miejscowe planowanie przestrzenne z uwzględnieniem funkcji wypoczynkowej terenów; rozwój infrastruktury ogólnej i technicznej; dbałość o środowisko naturalne, w tym walory krajobrazowe; promocja turystyczna obszaru.

Źródło: Opracowanie własne

3.1. Możliwości wsparcia inwestycji turystycznych przez Miasto Węgrów i Gminę Liw

Miasto Węgrów i gmina Liw, jako jednostki samorządu terytorialnego szczebla podstawowego, dysponują dwoma grupami instrumentów, tworzących system zachęt dla potencjalnych inwestorów, w tym inwestorów turystycznych.

Do pierwszej grupy zaliczono tzw. instrumenty dochodowe, czyli wszelkiego rodzaju ulgi podatkowe, związane z podatkami lokalnymi. Rady obu gmin mają możliwość obniżenia stawek podatkowych w stosunku do ich maksymalnych wartości, ustalonych przez Ministerstwo Finansów. W sytuacji wykorzystania tego instrumentu powinna wzrosnąć atrakcyjność inwestycyjna danej gminy, przy jednoczesnym zmniejszeniu jej dochodów budżetowych (w danym okresie). W przypadku Miasta Węgrów i gminy Liw praktyczną zachętą inwestycyjną w tej grupie może być obniżenie wysokości podatku od nieruchomości przeznaczonych na działalność gospodarczą w turystyce. Przy czym wysokość ulgi powinna być uzależniona od liczby utworzonych miejsc pracy lub wartości nakładu inwestycyjnego przedsiębiorcy. Należy jednak pamiętać, że skuteczność tego instrumentu jest większa, jeśli potencjalni inwestorzy, już na etapie wstępnych rozmów, mogą zapoznać się z wysokością ulgi.

Drugą grupę instrumentów, które mogą być wykorzystane przez Miasto Węgrów i Gminę Liw dla wsparcia inwestycji turystycznych, stanowią działania informacyjno-promocyjne. Są one podejmowane w celu przekazania jak największej liczby informacji na temat korzyści związanych z lokalizacją inwestycji w danym miejscu. Działania te powinny tym samym przyczynić się do podjęcia decyzji inwestycyjnej związanej z działalnością gospodarczą w turystyce. Technicznym narzędziem działań informacyjno-promocyjnych realizowanych przez samorząd gminny Węgrowa i Liwu powinna być turystyczna oferta terenów inwestycyjnych, zawierająca następujące informacje: 1) dokładna lokalizacja działki (nieruchomości); 2) właściciel działki; 3) tytuł prawny do wykorzystania działki (własność, dzierżawa, współwłasność); 4) powierzchnia działki; 5) cena działki; 6) warunki techniczne przeprowadzenia inwestycji (czy jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego); 7) sposób obecnego użytkowania; 8) opis warunków topograficznych; 9) opis warunków środowiskowych i ograniczeń w tym zakresie (występowanie obszarów przyrodniczych i obiektów zabytkowych prawnie chronionych, procent dopuszczalnej zabudowy, wysokość zabudowy); 10) położenie w stosunku do głównych dróg; 11) wyposażenie w podstawową infrastrukturę techniczną.

4. Kierunki promocji turystycznej Węgrowa i gminy Liw

W rozdziale przedstawiono podstawowe rekomendacje dotyczące działań marketingowych, które powinny przyczynić się do realizacji celu nadrzędnego strategii (*wzrost ruchu turystycznego w Węgrowie i gminie Liw, charakteryzującego się pożądanymi cechami jakościowymi i ilościowymi, prowadzący do wzrostu wydatków turystycznych*) oraz jej celu szczegółowego, związanego z koniecznością wykreowania wizerunku turystycznego Ziemi Węgrowskiej.

4.1. Do kogo kierujemy naszą ofertę ?

Analiza potencjalnych możliwości zwiększenia ruchu turystycznego na terenie Ziemi Węgrowskiej wskazuje na potrzebę skierowania działań promocyjnych na następujące segmenty popytu turystycznego:

- ***rodziny z dziećmi z Warszawy i pobliskich miast Mazowsza***, zainteresowane podmiejskimi wyjazdami weekendowymi (uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych, spływach kajakowych i innych formach aktywnego wypoczynku);
- ***młodzi mieszkańcy Warszawy i pobliskich miast Mazowsza*** zainteresowani uczestnictwem w różnego typu wydarzeniach kulturalnych i sportowych;
- ***właściciele działek rekreacyjnych i domków letniskowych*** na terenie gminy Liw i gmin ościennych, ich rodziny i znajomi pragnący atrakcyjnie spędzić czas w pobliżu miejsca pobytu;
- ***osoby w różnym wieku uprawiające turystykę kajakową i rowerową*** (członkowie klubów, bądź licznie odwiedzający specjalistyczne strony internetowe);
- ***tranzytowi podróżni samochodowi*** gotowi zatrzymać się na pewien czas w miejscach atrakcyjnych (zabytki, gastronomia, kiermasze, bazary, sklepy z lokalnymi produktami);
- ***młodzież szkolna z okolicznych miejscowości*** uczestnicząca w szkolnych wycieczkach;
- ***osoby uczestniczące w szkoleniach i pobytach wypoczynkowych*** w Ośrodku NBP w Starejwsi.

4.2. Co chcemy osiągnąć ?

Przeprowadzona diagnoza stanu istniejącego i możliwości rozwoju turystyki Węgrowa i gminy Liw wskazuje na dwa podstawowe kierunki działań promocyjnych administracji publicznej oraz instytucji i podmiotów gospodarczych. Zaliczono do nich:

1) wykreowanie marki Ziemi Węgrowskiej poprzez stworzenie nowego, atrakcyjnego turystycznie wizerunku Węgrowa i gminy Liw w aglomeracji warszawskiej oraz innych większych miastach Mazowsza i Podlasia, jak również w ich najbliższym otoczeniu (kilka sąsiednich powiatów);
2) promocję inwestycji turystycznych w wybranych miejscowościach (lokalizacjach) poprzez stworzenie zachęt dla lokalnych i zewnętrznych inwestorów.

Działania promocyjne władz Miasta Węgrów i Gminy Liw, a także organizacji społecznych oraz usługodawców turystycznych powinny doprowadzić do:

1) stworzenia czytelnej symboliki kojarzącej się jednoznacznie z Ziemią Węgrowską, Węgrowem i Doliną Liwca, stosowanej we wszystkich instrumentach promocyjnych i dla różnych rodzajów pobytów turystycznych. Doświadczenia wskazują, że dobry i systematycznie stosowany wizerunek regionu (subregionu) wyróżniający go wśród sąsiednich gmin i miejscowości w dużym stopniu decyduje i sukcesie promocji;
2) wykreowania kilku marek regionalnych, które byłyby ważnym elementem promocji województwa mazowieckiego i pozwoliłyby miastu i gminie zaistnieć w materiałach promocyjnych, na stoiskach targowych i imprezach promocyjnych Mazowsza;
3) pozyskania grupy organizatorów turystyki (szczególnie z Warszawy), którzy własną ofertą imprez turystycznych, materiałami promocyjnymi i innymi działaniami zapewniliby stałą promocję i reklamę pobytów na Ziemi Węgrowskiej i krótkich odwiedzin w wybranych miejscowościach subregionu;
4) pozyskania kilku (kilkunastu) przedstawicieli różnych mediów zainteresowanych tematyką krajoznawczą i turystyczną, którzy mogliby systematycznie zamieszczać informacje o regionie, a także relacje z imprez odbywających się w Węgrowie i gminie Liw;
5) zainteresowania istniejących i potencjalnych usługodawców rozszerzeniem swej oferty w kierunku umożliwiającym wykorzystanie jej w promocji Ziemi Węgrowskiej;
6) rozbudowy bazy usług turystycznych i sportowo-rekreacyjnych (szczególnie bazy noclegowej, atrakcyjnych lokali gastronomicznych, przystani i wypożyczalni sprzętu

turystycznego) poprzez pozyskanie inwestorów i wsparcie ich działań w pozyskiwaniu środków finansowych;

7) dalszego zwiększenia liczby działek rekreacyjnych i obiektów letniskowych (także pod wynajem);
8) znacznego zwiększenia zainteresowania mieszkańców wsi uruchomieniem działalności agroturystycznej i rozbudową usług towarzyszących.

4.3. Trzy programy kreujące wizerunek Ziemi Węgrowskiej

Dla kreacji wizerunku turystycznego Ziemi Węgrowskiej niezbędne jest wytypowanie kilku wybranych działań (programów) podnoszących atrakcyjność turystyczną tego obszaru. Proponuje się, aby wizerunek Ziemi Węgrowskiej, oparty był na trzech wybranych programach:

1) ***Liw - Powrót do przeszłości*** – program wykorzystania zabytkowych obiektów Liwu jako podstawowych elementów wizerunku gminy Liw, zdecydowane rozszerzenie oferty i możliwości organizacji cyklicznych imprez i wydarzeń opartych o rozbudowaną infrastrukturę Muzeum w Liwie. Muzeum w Liwie powinno być postrzegane bardziej jako miejsce spotkań z przeszłością niż jako typowe muzeum. W materiałach informacyjnych regionu i województwa mazowieckiego powinny znaleźć stałe miejsce informacje dotyczące zrealizowanych i planowanych wydarzeń i imprez kulturalnych w Liwie. W przyszłości ważną rolę w promocji Liwu może odegrać baza gastronomiczna (głównie realizowana obecnie inwestycja) oraz baza noclegowa (po jej rozbudowie).
2) ***W dolinie Liwca – wypoczynek nad wodą i na wodzie*** – program promujący różne formy wypoczynku przywodnego i turystyki wodnej, z wykorzystaniem rzeki Liwiec wraz z infrastrukturą zalewu w Węgrowie. Możliwość spokojnego wypoczynku nad rzeką jest ważnym motywem wyjazdu turystycznego i istotnym czynnikiem podjęcia decyzji o zakupie działki rekreacyjnej, bądź domku letniskowego. Przygotowanie oferty i jej promocja jest jednym z istotnych działań zmierzających do wzrostu liczby turystów w regionie i wydłużenia ich pobytów w gminie Liw. Rozbudowa infrastruktury szlaku kajakowego rzeki Liwiec powinna uatrakcyjnić zarówno sam szlak, jak i wizerunek rzeki. Informacje o szlaku i usługach na szlaku (parking, możliwości wypożyczenia i przewozy sprzętu, przystanie i miejsca postojowe) zamieszczane na specjalistycznych stronach internetowych, w wojewódzkich informatorach turystycznych i innych mediach powinny stanowić istotny element promocji regionu. Szlak kajakowy doliny Liwca powinien też

stanowić oś współpracy dla gmin położonych wzdłuż rzeki. Ważnym elementem kształtowania wizerunku Węgrowa i gminy Liw szczególnie wśród ludzi młodych może być promocja pobytów rekreacyjnych nad nowym zalewem w Krypach. Promocja ta powinna być intensyfikowana wraz z rozbudową infrastruktury rekreacyjnej i towarzyszącej nad zalewem.

3) ***Na Rynku w Węgrowie*** **–** program promocji odwiedzin Węgrowa, połączony z programem rewitalizacji Rynku Mariackiego i okolicznej historycznej zabudowy. Powinien on objąć zachętę do zapoznania się z zabytkami Węgrowa, wraz z promocją spędzenia czasu na Rynku i skorzystania z miejscowej oferty usług gastronomicznych, handlowych, kulturalnych. Dla sukcesu przedsięwzięcia niezbędne jest zainteresowanie samych mieszkańców spacerami, pobytami w lokalach gastronomicznych i zakupami. Zwiększony ruch mieszkańców o charakterze wypoczynkowo-rekreacyjnym powinien przyczynić się do wzrostu zainteresowania przyjazdem i pobytem na Rynku, zarówno podróżnych tranzytowych, jak i turystów przebywających w sąsiednich miejscowościach.

Wszystkie te trzy proponowane programy marketingowe wymagają działań dostosowawczych o charakterze modernizacyjnym i/lub rewitalizacyjnym, promocyjnym oraz informacyjnym. Aby promocja Ziemi Węgrowskiej odniosła należyty skutek trzeba w pierwszym rzędzie przeprowadzić działania zwiększające atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną wymienionych wyżej miejscowości (atrakcji turystycznych). I tak:

A. W miejscowości Liw istnieje konieczność:

1) przygotowania programu i pozyskanie środków na remont i przystosowanie oraz wyposażenie pomieszczeń muzealnych do systematycznej organizacji wydarzeń i imprez kulturalnych, szkoleniowych itp.;
2) przygotowania i uruchomienia programu weekendowych wydarzeń promocyjnych – cyklu cotygodniowych imprez i wydarzeń kulturalnych, odbywających się od kwietnia/maja do końca października), a po wybudowaniu obiektów noclegowych, przez cały rok, obejmującego:
    - cykl niewielkich turystycznych imprez z programem w Muzeum (możliwie z wykorzystaniem środków multimedialnych), w 2008 roku głównie o charakterze promocyjnym;

- przynajmniej trzy duże imprezy na wzór odbywających się w 2007 roku dla nawet kilku (kilkunastu) tysięcy osób połączonych ze spływem kajakowym, trasami rowerowymi, walkami rycerskimi itp.;
- cykl spotkań/wykładów połączonych z multimedialnymi prezentacjami obejmującymi tradycje rycerskie połączone z biesiadą przygotowaną przez restaurację bądź Muzeum.

3) podjęcia działań marketingowych na rzecz zagospodarowania otoczenia Zamku (budowa podzamcza), a także powstania bazy noclegowej i gastronomicznej w Liwie (o charakterze regionalnym lub nawiązującym do charakteru zabytku) dla grup realizujących program na Zamku;
4) budowy infrastruktury przywodnej (przystani), bezpośrednim sąsiedztwie Zamku, umożliwiającej rozwój turystyki kajakowej i zwiększenie wydatków osób przybywających do Muzeum Zbrojowni;

B. W dolinie rzeki Liwiec istnieje konieczność:

1) wykreowania produktu pod hasłem: ***Kajakiem w Dolinie Liwca*** lub ***Liwiec – kajakowy zawrót głowy*** (we współpracy z innymi gminami i starostwem powiatowym);
2) rozbudowa prostej infrastruktury dla spływów kajakowych i pobytów nadwodnych;
3) pozyskanie inwestorów dla infrastruktury turystycznej i paraturystycznej;
4) zaoferowania działek rekreacyjnych w dolinie rzeki lub jej pobliżu.

C. W Węgrowie działania promocyjne należy skoncentrować na wykorzystaniu dla celów turystycznych Rynku Mariackiego wraz z okoliczną historyczną zabudową. Niezbędna w tym zakresie będzie rewitalizacja samego rynku połączona z jego dostosowywaniem go do potrzeb wypoczynku mieszkańców i wizyt turystów, w tym szczególnie gości przebywających w okolicznych gminach i miejscowościach. Do podstawowych działań należy tu stworzenie warunków sprzyjających inwestycjom w bazę gastronomiczną oraz w sprzedaż lokalnych produktów. Ważnym elementem niezbędnym dla promocji Węgrowa jest wykorzystanie legendy o Zwierciadle Twardowskiego, popartej obecnością samego zwierciadła w Bazylice Mniejszej. Działania te mogą być realizowane pod hasłami: ***Węgrów – daj się oczarować, Pokochaj Węgrów – Miasto Mistrza Twardowskiego, Węgrów – z wizytą u Mistrza Twardowskiego***.

Zestaw powyższych działań, uzupełnionych o inne bardziej szczegółowe opisane w rozdziale dotyczącym działań operacyjnych, powinien umożliwić uruchomienie kampanii promocyjnej. ***„Na Rynku w Węgrowie”***. Proponuje się, aby kampania ta, została oparta na kilku wybranych elementach. Należałyby do nich:

1) podjęcie zespołu działań medialnych (przygotowanie i przeprowadzenie imprez promocyjnych i materiałów dla prasy);
2) podjęcie działań w środowiskach turystycznych sprzyjające tworzeniu pozytywnego wizerunku wśród animatorów wyjazdów turystycznych poprzez wsparcie wybranych imprez turystycznych;
3) stworzenie systemu oznakowań zewnętrznych (informacyjne znaki drogowe, tablice informacyjne itp.);
4) opracowanie wspólnych działań promocyjnych dla najważniejszych wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych.

5. Strategia marketingowa wobec lokalnego i regionalnego otoczenia konkurencyjnego

Strategia rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw dotyczy stosunkowo małego pod względem terytorialnym obszaru, dysponującego ograniczonym potencjałem turystycznym. Walory turystyczne (przyrodnicze i kulturowe), znajdujące się na terenach sąsiadujących z Węgrowem i gminą Liw charakteryzują się podobną specyfiką i rangą. Wśród zasobów naturalnych na szczególną uwagę zasługuje szlak doliny Liwca, rozciągający się aż do ujścia tej rzeki do Bugu, jak również obszary wchodzące w skład Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego (położone na północ od omawianego obszaru obu gmin, zajmujące około 30% powierzchni powiatu węgrowskiego). Walory kulturowe sąsiednich gmin charakteryzują się przede wszystkim spuścizną materialną kultury ludowej, której najlepszym przejawem jest Muzeum Architektury Drewnianej Regionu Siedleckiego w Suchej. Składają się na nie także obiekty sakralne i pozostałości po założeniach dworskich (m.in. doskonale utrzymany dwór modrzewiowy w Paplinie, zlokalizowany w gminie Korytnica). Specyficznym obiektem historycznym, odwiedzanym przez turystów jest Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince, usytuowane na miejscu byłego hitlerowskiego obozu zagłady.

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania wydaje się, że w stosunku do obszarów położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Węgrowa i gminy Liw (powiat węgrowski i powiaty ościenne) racjonalną koncepcją marketingową powinna być ***strategia współpracy***. Wynika to z podobnych uwarunkowań środowiskowo-gospodarczych oraz zbliżonego, ograniczonego

potencjału turystycznego. Na omawianym obszarze subregionu siedleckiego brak jest walorów turystycznych, które mogłyby w sposób jednoznaczny zdominować całą okolicę. Z drugiej strony występujące atrakcje turystyczne są zbyt niskiej rangi, aby samodzielnie mogły stanowić czynnik przyciągający turystów choćby z regionu mazowiecko-podlaskiego. Mogą one co najwyżej pełnić taką funkcję w skali lokalnej.

Jednocześnie należy podkreślić, że wspomniana względna jednorodność całego tego obszaru, charakteryzująca się specyficznymi cechami środowiskowo-krajobrazowymi (nie zdegradowany, tradycyjny krajobraz rolniczy), połączonymi z przejawami kultury ludowej i innymi pamiątkami historycznymi, może stanowić podstawę do budowy przestrzennych produktów turystycznych o charakterze liniowym i sieciowym. Połączenie świeckich i sakralnych zabytków architektonicznych i innych pamiątek historycznych (które samodzielnie są zbyt słabe, aby przyciągnąć turystów) w tematyczne szlaki turystyczne może znacznie podnieść rangę utworzonych w ten sposób krajoznawczych produktów turystycznych. To samo dotyczy innych grup walorów i produktów, budowanych chociażby na podstawie doliny i rzeki Liwiec, jako jednej z głównych atrakcji przyrodniczych.

Należy przy tym pamiętać, że cały obszar subregionu siedleckiego, do którego zaliczono także Węgrów i gminę Liw, ma bardzo dobre położenie geograficzne w stosunku do aglomeracji warszawskiej, stanowiącej dla niego najważniejszy rynek emisyjny.

Wspomniany atut bliskości Warszawy, jak również charakterystyczne walory krajobrazowe Ziemi Węgrowskiej, mogą mieć podstawowe znaczenie dla analizy konkurencji z obszarami otaczającymi subregion siedlecki, charakteryzującymi się innymi cechami środowiskowymi i kulturowymi, często dysponującymi też walorami wyższej rangi. Chodzi tu przede wszystkim o następujące obszary:

- stanowiące bezpośrednie otoczenie rekreacyjne Warszawy, na którym koncentrują się krótkotrwałe wyjazdy z miasta (Zalew Zegrzyński i jego okolice, rejon Mazowieckiego Parku Krajobrazowego, Lasy Chojnowskie, Puszcza Kampinoska);
- tereny wzdłuż Narwi i Bugu z licznymi działkami letniskowymi i drugimi domami mieszkańców Warszawy i z tego powodu licznie odwiedzane przez tę grupę turystów, również na pobyty kilkudniowe i dłuższe;
- tereny położone w dalszej odległości od aglomeracji warszawskiej, dysponujące jednak przyrodniczymi i/lub kulturowymi walorami wysokiej rangi, wśród których znalazły się przede wszystkim Kraina Wielkich Jezior Mazurskich, Białowieski, Biebrzański, Narwiański, Poleski Park Narodowy, region kurpiowski oraz historyczne Podlasie.

Dla każdej z wymienionych grup obszarów należy przeprowadzić oddzielną analizę pozycji konkurencyjnej. Ogólnie można stwierdzić, że w stosunku do miejscowości położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Warszawy przewagi konkurencyjnej należy szukać w charakterystycznych walorach krajobrazowych Ziemi Węgrowskiej (tradycyjny rolniczy krajobraz kulturowy), w jej dość interesującej ofercie krajoznawczej, a także w znacznie mniej intensywnym wykorzystaniu turystycznym. Dla terenów wypoczynkowo-turystycznych położonych wzdłuż Narwi i Bugu, Węgrów i okolice mogą się jawić jako dużo lepiej dostępne pod względem komunikacyjnym, a jednocześnie dysponujące zbliżonymi walorami środowiskowymi i kulturowymi. Dla rozwoju działek letniskowych i drugich domów istotne znaczenie będą miały także ceny ziemi i nieruchomości, które w okolicach Węgrowa powinny być konkurencyjne pod względem ceny i jakości oferty. W stosunku do wysokiej rangi walorów przyrodniczych i kulturowych występujących na obszarach Podlasia, Mazur i Polesia, Ziemia Węgrowska powinna wykorzystywać atut bliskości rynku warszawskiego i dobrej dostępności komunikacyjnej.

6. Zadania operacyjne i projekty wykonawcze

W rozdziale przedstawiono indykatywną listę zadań operacyjnych[51], obejmujących wdrożenie określonych projektów wykonawczych, których realizacja warunkuje osiągnięcie celów założonych w strategii. Należy podkreślić, że część wymienionych zadań i projektów wynika bezpośrednio lub pośrednio z innych dokumentów programowych o charakterze rozwojowym, przyjętych przez Miasto Węgrów i Gminę Liw[52], co świadczy o pełnej zgodności niniejszej strategii z dokumentami nadrzędnymi. Rekomendowane zadania operacyjne i projekty wykonawcze zostały przedstawione w porządku logicznym – w ramach określonych wcześniej obszarów priorytetowych i celów szczegółowych strategii[53]. Indykatywny charakter listy oznacza, że podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych zadań mogą wybierać do wykonania konkretne przedsięwzięcia z uwzględnieniem aktualnych możliwości realizacyjnych.

[51] Pełnią one funkcje celów operacyjnych.
[52] Zaliczono do nich Plan Rozwoju Lokalnego miasta Węgrowa do 2020 r., Lokalny Program Rewitalizacji miasta Węgrowa, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Liw, Strategia rozwoju Gminy Liw, Plan Rozwoju Lokalnego gminy Liw – rzeczowo-finansowy w latach 2007-2013, Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego.
[53] Szczegółowa lista projektów wykonawczych znajduje się w części IV opracowania.

Obszar priorytetowy: produkt turystyczny;

Cel szczegółowy: Tworzenie i rozwój konkurencyjnych produktów turystycznych, dostosowanych do określonych rynków (segmentów rynkowych);

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze:

- tworzenie punktowych, sieciowych, liniowych, obszarowych produktów turystycznych integrujących różne walory (zasoby) Ziemi Węgrowskiej, takie jak: walory krajobrazowe i wielokulturowość tego obszaru (turystyczne i krajoznawcze szlaki tematyczne: kościoły, cmentarze różnych wyznań, zabytki architektoniczne, dolina Liwca jako walor przyrodniczy, Węgrów jako ośrodek kultury ludowej; imprezy, festyny, odpusty, zawody sportowe);
- włączenie produktów turystycznych Węgrowa i Ziemi Liwskiej (zwłaszcza liniowych i sieciowych) do oferty regionalnej, wykorzystanie potencjału turystycznego sąsiednich gmin dla rozwoju lokalnych produktów turystycznych;
- komercjalizacja oferty produktów turystycznych na wyselekcjonowanych rynkach: lokalnym, regionalnym, wybranych rynkach o charakterze niszowym (krajowym i zagranicznych – w ramach określonych segmentów rynkowych);
- prowadzenie i wspieranie działań ukierunkowanych na podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności produktów turystycznych (szkolenia, działalność promocyjna);
- wspieranie rozwoju agroturystyki przede wszystkim w gminie Liw, poprzez stałą ofertę szkoleń i doradztwa oraz promocji usługodawców już działających, a także dla rolników zamierzających uruchomić działalność agroturystyczną.

Obszar priorytetowy: walory turystyczne (kulturowe i przyrodnicze);

Cel szczegółowy: Zachowanie istniejących oraz tworzenie i rozwój nowych walorów turystycznych, stanowiących podstawę produktów turystycznych;

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze:

- przystosowanie i udostępnienie obiektów sakralnych i świeckich dla potrzeb turystyki, wprowadzenie do nich (w możliwie szerokim zakresie) funkcji turystycznej (m.in. udostępnienie Pałacu w Starejwsi, udostępnienie Bazyliki Mniejszej w Węgrowie – wyeksponowanie Zwierciadła Twardowskiego, rewitalizacja i udostępnienie zespołu poreformackiego w Węgrowie, remont i udostępnienie kaplicy ewangelickiej na cmentarzu protestanckim w Węgrowie);
- utworzenie Muzeum Regionalnego Ziemi Węgrowskiej i Ziemi Liwskiej, uatrakcyjnienie oferty i ekspozycji w placówkach istniejących, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb grup dziecięcych i młodzieży szkolnej oraz rodzin z dziećmi;
- przystosowanie, udostępnienie i wyeksponowanie walorów przyrodniczych dla potrzeb turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem rzeki Liwiec, innych przyrodniczych obszarów chronionych (Nadbużański Park Krajobrazowy, rezerwat Stary Kantor), kompleksów leśnych (zwłaszcza stanowiących własność Skarbu Państwa);
- poprawa oferty turystycznej Węgrowa i gminy Liw poprzez tworzenie nowych trwałych walorów turystycznych (adaptacja Domu Rabina, budowa centrum bowlingu i innej infrastruktury sportowej o podwyższonym standardzie, utworzenie Muzeum Regionalnego, budowa „podzamcza – skansenu kultury ludowej" w sąsiedztwie Zamku w Liwie);
- poprawa oferty turystycznej Węgrowa i gminy Liw poprzez organizowanie imprez, widowisk i wydarzeń artystycznych, sportowych i innych (masowych, kameralnych, elitarnych), w tym plenerowych widowisk historyczno-patriotycznych, religijnych i folklorystycznych, a także plenerów artystycznych.

Obszar priorytetowy: turystyczne zagospodarowanie przestrzeni;

Cel szczegółowy: Budowa infrastruktury turystycznej i ogólnej warunkującej rozwój turystyki;

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze:

- zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni turystycznej poprzez: sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem funkcji turystycznej na obszarach wyróżniających się atrakcyjnością turystyczną, prowadzenie rygorystycznej polityki przestrzegania norm środowiskowych i obowiązujących przepisów przy projektowaniu i realizacji inwestycji oraz użytkowaniu obiektów usługowych, zwiększenie dbałości i kontroli w zakresie estetyki nowych inwestycji, a także czystości, porządku i bezpieczeństwa na terenach odwiedzanych przez turystów;
- wyznaczenie obszarów przewidzianych do zabudowy wypoczynkowej, w tym wybranych obszarów wiejskich przeznaczonych na działki letniskowe i drugie domy;
- działania na rzecz ograniczenia emisji substancji szkodliwych, wpływających degradująco na środowisko naturalne, w tym pochodzących z gospodarstw rolnych, prowadzenie właściwej gospodarki odpadami stałymi;
- działania na rzecz poprawy stanu zalesienia gminy Liw;
- przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych zapobiegających dalszej degradacji substancji materialnej wybranych obszarów, podnoszących estetykę oraz wprowadzających nowe funkcje w wybranych częściach Węgrowa i Liwu (Rynek Mariacki – przywrócenie pierwotnej funkcji handlowo-administracyjnej, ograniczenie funkcji parkingowej, rewitalizacja dzielnicy ewangelickiej, zagospodarowanie Lapidarium w Węgrowie, zabudowa wiejska w Liwie);
- zagospodarowanie turystyczne walorów Węgrowa i gminy Liw poprzez: wyznaczenie i utrzymanie pieszych, rowerowych, kajakowych, konnych, samochodowych szlaków turystycznych – ze szczególnym uwzględnieniem doliny Liwca jako głównej osi krajobrazowej; zagospodarowanie punktów widokowych, w tym Góry Sowiej;
- budowa lokalnego systemu informacji turystycznej, obejmującego różne środki, takie jak: punkty informacji turystycznej w Węgrowie na Rynku i w Liwie – Muzeum Zbrojownia, właściwe oznakowanie turystyczne Węgrowa i gminy Liw, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych obiektów, oznakowanie na drogach dojazdowych do

miejscowości i obiektów, informacja w Internecie; integracja lokalnego systemu it z systemem regionalnym i ogólnokrajowym;

- utrzymywanie rzeki Liwiec w stanie dostępności dla turystyki kajakowej, wędkarskiej, ornitologicznej (spławność, czystość wody, zarybianie, stanowiska obserwacyjne i wędkarskie);
- właściwe zagospodarowanie terenu i utrzymanie w dobrym stanie infrastruktury turystyczno-wypoczynkowej nad Zalewem w Krypach;
- uwzględnianie w inwestycjach drogowych (realizowanych również przez podmioty zewnętrzne, np. GDDKiA) infrastruktury turystycznej (trasy rowerowe i szlaki piesze na wybranych odcinkach ciągów komunikacyjnych, oznakowanie turystyczne dróg);
- podnoszenie jakości i różnicowanie standardów bazy usługowej (noclegowej i gastronomicznej), dostosowanie jej do obsługi określonych segmentów ruchu turystycznego (dostosowanie zespołu poreformackiego w Węgrowie do funkcji obsługi grup turystycznych i organizacji spotkań, gruntowna modernizacja kempingu w Węgrowie, wykorzystanie internatów do funkcji obsługi ruchu turystycznego, rozwój kwater agroturystycznych w gminie Liw, regionalna i ekologiczna oferta kulinarna w obiektach gastronomicznych, w tym w gospodarstwach agroturystycznych);
- poprawa stanu materialnego, rozwój oferty programowej, istniejącej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej i rozrywkowej (stadiony w Węgrowie, korty tenisowe, Węgrowski Ośrodek Kultury)
- przygotowanie listy turystycznych projektów inwestycyjnych i szkoleniowych (oraz niezbędnej dokumentacji i środków na współfinansowanie) przewidzianych do współfinansowania ze środków zewnętrznych, w tym funduszy europejskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- przygotowanie ofert inwestycyjnych dla inwestorów w zakresie rozwoju komercyjnej infrastruktury turystycznej (system zachęt i ulg oraz preferencji finansowych, organizacyjnych i prawnych ułatwiających proces inwestowania na terenach turystycznych)[54].

[54] Bardziej szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w części II, rozdział 3.1.

Obszar priorytetowy: marketing i promocja;

Cel szczegółowy: Stworzenie nowego, pozytywnego wizerunku gmin jako regionu atrakcyjnego turystycznie i sprzyjającego inwestycjom turystycznym

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze:

- przygotowanie wizualizacji gmin obejmującej logo oraz projekty znaków graficznych, koncepcji graficznych materiałów promocyjnych, stron internetowych, gadżetów, zabawek itp.;
- przygotowanie na płytach CD zestawu materiałów wizualnych w tym: lotniczych (satelitarnych) zdjęć doliny Liwca (z meandrami), spływów kajakowych, walk „rycerskich" w Liwie itp.;
- przygotowanie i przeprowadzenie w 2008 roku cyklu imprez promocyjnych szczególnie w zakresie „public relations" dla prasy i animatorów turystyki w trakcie imprez i wydarzeń kulturalnych i sportowych obejmujących różne pory roku (w następnych latach minimum jedna impreza roczne);
- przygotowanie i realizacja projektu oznakowania dróg informacyjnymi znakami drogowymi oznaczającymi szlaki i obiekty turystyczne (E-22);
- dokonanie przeglądu imprez kulturalnych, sportowych i innych, organizowanych w Węgrowie i gminie Liw; podjęcie działań na rzecz rozszerzenia oferty (szczególnie wiosną i latem), opracowywanie i dystrybucja rocznego kalendarza imprez, kalendarzy okresowych, dostarczenie informacji do podobnego typu materiałów powiatowych i wojewódzkich;
- opracowanie i dystrybucja materiałów promocyjnych, a szczególnie kalendarzy wydarzeń i ofert nowych działek rekreacyjnych wśród właścicieli działek rekreacyjnych i domów letniskowych w gminie Liw i gminach ościennych;
- przygotowanie szczegółowych propozycji działań na rzecz rewitalizacji Rynku i zabytkowych obiektów Węgrowa – uruchomienie projektów rewitalizacyjnych;
- opracowanie i wydanie materiału promocyjnego pod roboczym tytułem „Zainwestuj w turystykę i wypoczynek na Ziemi Węgrowskiej" zawierającego oferty inwestycyjne;
- przygotowanie promocji inwestycji w zakresie bazy gastronomicznej i noclegowej w Liwie;
- przygotowanie materiałów promocyjnych przeznaczonych dla młodzieży obrazujących ofertę Ziemi Węgrowskiej.

Obszar priorytetowy: zasoby ludzkie;

Cel szczegółowy: Zmiana negatywnych (pasywnych) postaw społecznych (indywidualnych i instytucjonalnych) dotyczących rozwoju turystyki;

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze:

- opracowanie i wdrożenie programu aktywizacji społecznej na rzecz turystyki, skierowanego głównie do ludności wiejskiej, mieszkającej na obszarach o dobrych warunkach do rozwoju agroturystyki (prowadzenie ciągłych szkoleń, kursów doskonalenia zawodowego dla już funkcjonujących i przyszłych usługodawców turystycznych, współfinansowanych ze środków zewnętrznych, przy współudziale innych instytucji m.in. Wojewódzkiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej);
- popularyzacja turystyki i krajoznawstwa wśród mieszkańców regionu, w tym zwłaszcza dzieci i młodzieży szkolnej, prowadząca do stworzenia społecznej kadry turystyki i krajoznawstwa (przy wykorzystaniu potencjału Węgrowskiego Oddziału PTTK, Węgrowskiego Ośrodka Kultury, szkół i innych organizacji);
- tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w lokalnej gospodarce turystycznej, prowadzących do powstawania nowych miejsc pracy, zwłaszcza na terenach wiejskich.

Obszar priorytetowy: struktury organizacyjne;

Cel szczegółowy: Stworzenie sprawnego systemu organizacyjnego lokalnej turystyki, pozwalającego na wdrożenie strategii i osiągnięcie założonych celów;

Zadania operacyjne i projekty wykonawcze:

- podpisanie porozumienia między Miastem Węgrów, a gminą Liw, dotyczącego współpracy w zakresie wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*; utworzenie zespołu roboczego ds. wdrażania strategii oraz zorganizowanie stałego systemu konsultacji;
- samoorganizacja branżowa lokalnych podmiotów, organizacji, stowarzyszeń i instytucji funkcjonujących bezpośrednio lub pośrednio w sferze turystyki – w ramach istniejących organizacji pozarządowych lub utworzenie nowych (stowarzyszenia lokalne, organizacje skupiające przedsiębiorców)
- aktywne uczestnictwo władz lokalnych w różnych organizacjach działających na rzecz rozwoju turystyki i promocji Ziemi Węgrowskiej; Ocena efektywności funkcjonowania

tych organizacji (w tym Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej z punktu widzenia korzyści dla Ziemi Węgrowskiej);
- wspomaganie przez władze lokalne funkcjonowania miejscowych instytucji działających na rzecz rozwoju turystyki, w tym edukacji turystycznej społeczności lokalnej;
- rozwój współpracy partnerskiej między władzami lokalnymi Węgrowa i gminy Liw, a ich partnerami za granicą, m.in. w celu promocji turystycznej Ziemi Węgrowskiej;
- wsparcie i tworzenie warunków do rozwoju w Węgrowie i gminie Liw małych i średnich przedsiębiorstw działających w sferze turystyki.

7. Instytucjonalny system wdrażania strategii

Rozdział ten zawiera rekomendacje dotyczące systemu realizacji i zarządzania Strategią rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw. Przedstawiono w nim charakterystykę struktury organizacyjnej wdrażania strategii wraz z prezentacją głównych podmiotów (grup podmiotów). Całość poprzedza przyjęcie podstawowych założeń, na których oparto zasady wdrażania strategii.

Założenia systemu wdrażania strategii

Przy opracowywaniu systemu organizacyjnego wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw* kierowano się następującymi założeniami:
- organizacja wdrażania strategii powinna się opierać (tam, gdzie to tylko możliwe i zasadne) na podmiotach już istniejących, z przypisanym zakresem kompetencji wynikającym z przepisów ogólnych. Zaliczono do nich przede wszystkim jednostki samorządu terytorialnego i instytucje im podległe (m.in. Węgrowski Ośrodek Kultury, szkoły), organizacje pozarządowe (lokalne stowarzyszenia), inne instytucje publiczne działające na terenie obu gmin (m.in. Muzeum Zbrojownia, Ośrodek NBP w Starejwsi, Lasy Państwowe), a także podmioty prywatne (przedsiębiorstwa) i inne instytucje (np. miejscowe parafie);
- ze względu na konieczność koordynacji zadań oraz ograniczony potencjał organizacyjny innych podmiotów, jak również rozproszenie przestrzenne i zróżnicowanie zasobów turystycznych, podstawową rolę koordynacyjną i wykonawczą w systemie wdrażania strategii powinny odegrać jednostki samorządu terytorialnego – Gmina Miasto Węgrów oraz Gmina Liw;

- główne zadanie lokalnych samorządów terytorialnych we wdrażaniu strategii wynika także z ich kompetencji w zakresie finansowania, również przy udziale zewnętrznych środków finansowych, poszczególnych projektów określonych w strategii;
- zgodnie z zasadą otwartości, w trakcie wdrażania strategii, należy prowadzić stały monitoring realizacji projektów i zadań operacyjnych, a także osiągania celów szczegółowych. Pociąga to za sobą dopuszczenie możliwości wprowadzania ewentualnych korekt do strategii, wynikających ze zmiany czynników i uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych;
- ważną rolę w systemie wdrażania strategii powinny również odgrywać organizacje pozarządowe (w tym Węgrowski Oddział PTTK), oraz pozostałe publiczne i prywatne instytucje, jak również przedsiębiorstwa funkcjonujące w Węgrowie i gminie Liw. Ich działalność będzie miała podstawowe znaczenie dla rozwoju i komercjalizacji lokalnych produktów turystycznych;
- współpraca pomiędzy wszystkimi podmiotami zaangażowanymi we wdrażanie strategii powinna opierać się na wzajemnie uzupełniających się zasadach pomocniczości i współpracy. Zgodnie z przepisami prawnymi, tam gdzie to tylko możliwe, poszczególne organizacje powinny działać w zakresie swoich kompetencji nie ingerując w nie bez specjalnej konieczności. Jednocześnie w celu realizacji zadań operacyjnych i projektów wykonawczych, niezbędnych do osiągnięcia celów strategii, wymagana jest aktywna współpraca wszystkich podmiotów, których zaangażowanie warunkuje wdrożenie strategii.

Mając na względzie powyższe przesłanki, proponuje się stworzenie systemu organizacyjnego wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*, obejmującego następujące elementy składowe:

1) **jednostki samorządu terytorialnego – Gmina Miasto Węgrów i Gmina Liw**; zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 j.t. ze zm.), do zadań własnych gminy, rozumianej jako wspólnota samorządowa i odpowiednie terytorium, należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. Oznacza to, że jej kompetencje obejmują wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. W zakresie związanym z szeroko rozumianym rozwojem turystyki zadania te obejmują następujące sprawy:
    - kultury fizycznej i turystyki, w tym gminnych terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;
    - prowadzenie gminnych instytucji kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku;

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i cieplną oraz gaz;
- lokalnego transportu zbiorowego;
- kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej;
- promocji gminy;
- współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Dodatkowo należy podkreślić, że na podstawie ustawy o usługach turystycznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268 j.t.), do zadań wójtów i burmistrzów (jako zadanie własne gminy) należy również zaszeregowanie i prowadzenie ewidencji pól biwakowych znajdujących się na terenie gminy, jak również prowadzenie ewidencji innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie. Wójtowie i burmistrzowie mogą ponadto kontrolować wszystkie obiekty hotelarskie oraz inne obiekty, w których świadczone są usługi hotelarskie znajdujące się na terenie gminy m.in. w zakresie wymagań dotyczących wielkości i wyposażenia obiektu, zakresu świadczonych usług oraz wymagań sanitarnych i przeciwpożarowych. Zadania gminy związane z turystyką wynikają także m.in. z ustawy z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej (Dz. U. z 2001 r. Nr 81, poz. 889 j.t. ze zm.), która nakłada na nią obowiązki w zakresie rekreacji ruchowej. Obejmują one zapewnienie bezpieczeństwa m.in. osobom pływającym, kapiącym się i uprawiającym sporty wodne.

2) **Kreatorzy produktów turystycznych i oferty handlowej** – zaliczono do nich dwie grupy podmiotów, takie jak: (1) twórcy produktów, wśród których znajdują się przede wszystkim organizacje zarządzające walorami turystycznymi (np. Muzeum Zbrojownia w Liwie, NBP w Starejwsi, proboszczowie parafialni); oraz (2) twórcy oferty handlowej (organizatorzy turystyki), wśród których częściej występują podmioty komercyjne,

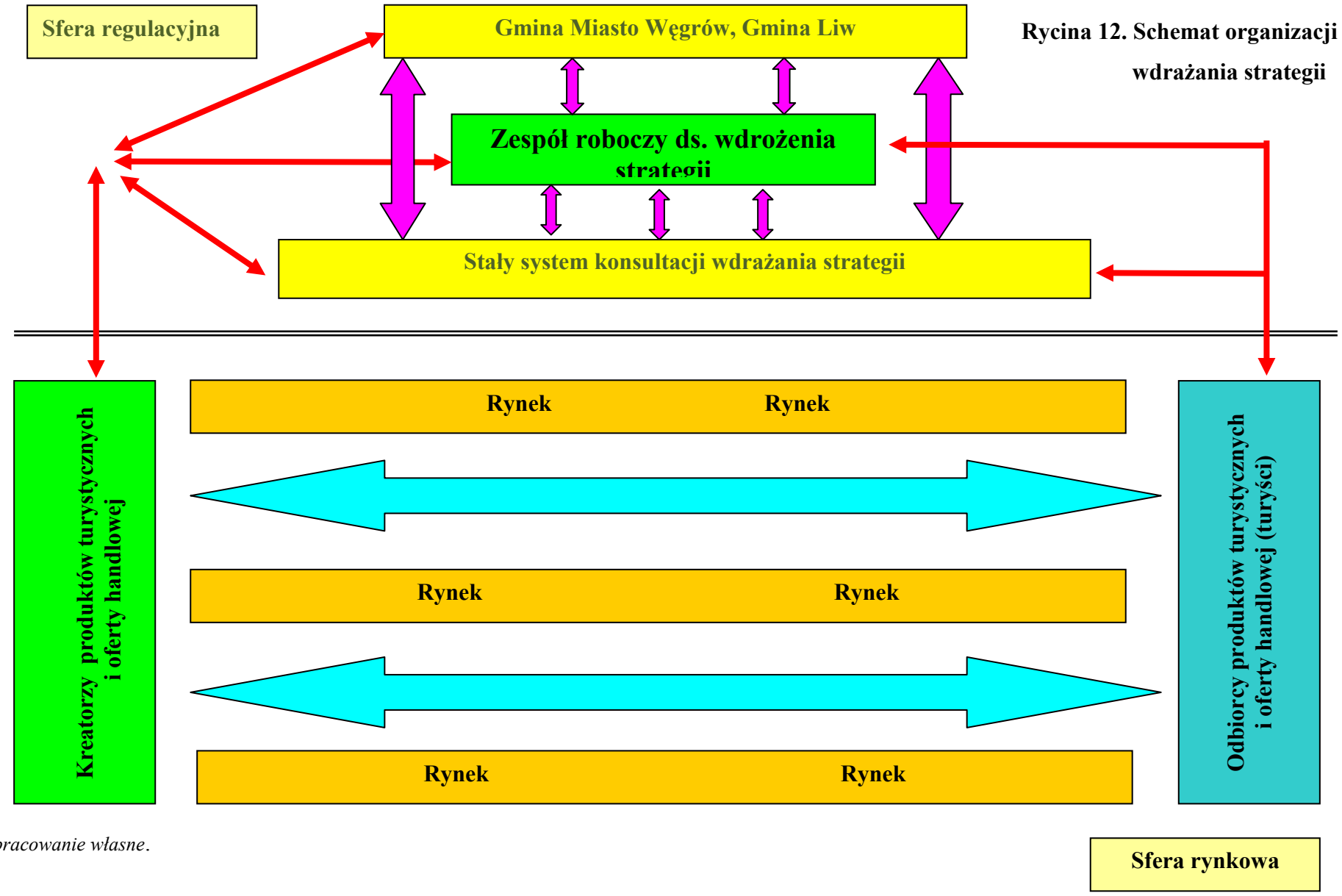
działające zarówno w sferze tworzenia i komercjalizacji samych produktów (pakietów produktowych), jak też w sferze komercyjnej infrastruktury turystycznej. Należy przy tym zauważyć, że dość często występuje sytuacja, kiedy ten sam podmiot pełni obie funkcje jednocześnie.

3) **Odbiorcy produktów turystycznych i oferty handlowej (turyści)** – charakteryzują się dużym zróżnicowaniem pod względem cech społeczno-demograficznych i motywacji turystycznych. Można ich podzielić (tworząc w ten sposób segmenty rynkowe), według różnych kryteriów, m.in. takich jak: miejsce zamieszkania, cele (motywy) podróży, długość pobytów, wysokość wydatków (poziom zamożności), wiek, organizacja podróży i wiele innych. Grupa ta ma podstawowe znaczenie z punktu widzenia tworzenia oferty turystycznej i dlatego w systemie wdrażania strategii powinna być także reprezentowana. Może to się odbywać w sposób bezpośredni lub pośredni poprzez twórców oferty, którzy będą artykułować ich potrzeby.

4) **Zespół roboczy ds. wdrożenia strategii**, pełniący funkcję operatora strategii, utworzony na mocy porozumienia zawartego między Miastem Węgrów i Gminą Liw w sprawie wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*. W jego skład powinni wejść przede wszystkim: burmistrz Węgrowa i wójt gminy Liw (lub ich właściwie zamocowani przedstawiciele), osoby zarządzające najważniejszymi walorami turystycznymi obu gmin oraz organizatorzy turystyki (m.in. dyrektor Muzeum Zbrojowni w Liwie, Prezes Węgrowskiego Oddziału PTTK, inni). Zespół ten powinien reprezentować (w miarę możliwości) wszystkie podmioty warunkujące realizację strategii. Jednocześnie w celu zapewnienia operatywności działań, liczebność tego gremium nie powinna przekraczać 10 osób. Do głównych zadań zespołu zaliczono wybór, przygotowanie i realizację przedsięwzięć inwestycyjnych, szkoleniowych i promocyjnych (zwłaszcza publicznych) zapisanych w strategii oraz monitoring jej ogólnego wdrażania. W drugim etapie wdrażania strategii, po dokonaniu oceny efektywności uczestnictwa Węgrowa w pracach Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej, należy rozważyć przekształcenie zespołu roboczego (po wcześniejszym rozszerzeniu jego składu o podmioty, w tym samorząd lokalny, z terenu całego powiatu) w Węgrowską Organizację Turystyczną, mającą status Lokalnej Organizacji Turystycznej.

5) **Stały system konsultacji** – zorganizowany na mocy porozumienia zawartego między Miastem Węgrów i Gminą Liw w sprawie wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*. System powinien zapewnić wdrażanie strategii przy stałym współudziale wszystkich zainteresowanych organizacji i podmiotów (zgodnie z zasadą współpracy). Do udziału w regularnych spotkaniach konsultacyjnych powinni być zapraszani reprezentatywni przedstawiciele wszystkich instytucji (publicznych i prywatnych), zaangażowanych i/lub warunkujących wdrożenie strategii. Ich głównym zadaniem powinno być rozwiązywanie problemów utrudniających lub uniemożliwiających realizację zadań operacyjnych lub projektów wykonawczych. Zapewnienie obsługi technicznej i merytorycznej funkcjonowania systemu konsultacji powinno być zadaniem zespołu roboczego ds. wdrażania strategii.

Opisane części składowe systemu wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw* zostały przedstawione w sposób schematyczny na rycinie 12. Zaznaczono na niej dodatkowo podział całego systemu na tzw. sferę regulacyjną, będącą domeną instytucji regulacyjnych, wpływających głównie na sferę podaży (administracja lokalna i inne podmioty) oraz na sferę realną, w której zachodzą procesy rynkowe tworzenia, marketingu i komercjalizacji (sprzedaży/zakupu) oferty (produktów turystycznych). W sferze realnej dominujące znaczenie mają wytwórcy i odbiorcy oferty.

Rycina 12. Schemat organizacji wdrażania strategii

Opracowanie własne.

Dodatkowo, biorąc pod uwagę podstawowe znaczenie dla rozwoju turystyki, jakie mają jednostki samorządu terytorialnego, przedstawiono rekomendowany zakres zadań dla administracji lokalnej i regionalnej[55], który jest zgodny z przepisami ogólnymi i szczególnymi oraz uwzględnia dotychczasowe doświadczenia samorządów w zakresie rozwoju i promocji turystyki. Zaliczono do nich przede wszystkim:

- tworzenie warunków dla rozwoju turystyki poprzez uwzględnianie jej specyfiki w dokumentach programowych i planistycznych (różnych dla poszczególnych szczebli samorządowych), m.in. takich jak: plany zagospodarowania przestrzennego, strategie rozwoju, plany rozwoju lokalnego, wieloletnie plany inwestycyjne, Regionalne Programy Operacyjne;
- przygotowanie sektorowych programów rozwojowych turystyki zgodnych z ogólnymi priorytetami rozwoju – na wszystkich szczeblach samorządu terytorialnego;
- ochronę i powiększanie historycznych i współczesnych walorów antropogenicznych (dziedzictwo kulturowe, religijne, imprezy kulturalne, sportowe, promocyjne itp.), walorów przyrodniczych (krajobrazowych, przyrody ożywionej i nieożywionej, uzdrowiskowych itp.);
- prowadzenie racjonalnej polityki inwestycyjnej, mającej na celu ochronę walorów turystycznych (naturalnych i kulturowych) oraz zagospodarowanie ich dla potrzeb ruchu turystycznego;
- wspomaganie rozwoju komercyjnej i niekomercyjnej oferty, wchodzącej w skład lokalnego i regionalnego produktu turystycznego;
- zorganizowanie systemu monitoringu zjawisk turystycznych (ruch turystyczny, infrastruktura, produkt turystyczny), niezbędnego do przygotowania (korekty) programów rozwoju turystyki;
- promocję turystyczną (w różnym zakresie uzależnionym od szczebla terytorialnego samorządu) – zorganizowanie, zainicjowanie lub wspomaganie systemu informacji i promocji turystycznej;
- współpracę z innymi samorządami, organizacjami publicznymi prywatnymi w celu wspierania rozwoju i promocji turystyki;

[55] Mimo, że strategia przygotowywana jest na poziomie lokalnym, to wiele jej aspektów uzależnionych jest od decyzji (lub ich braku) podejmowanych przez władze regionalne. Administracja lokalna współpracuje ponadto z administracją regionalną m.in. w zakresie rozwoju turystyki. Wymienione zadania w zakresie turystyki, przypisane szczeblowi regionalnemu, powinny ułatwić administracji lokalnej formułowanie oczekiwań i zadań wobec samorządu województwa.

- wykonywanie zadań wpływających na rozwój turystyki, przypisanych przez ustawy szczególne, w tym ustawę o usługach turystycznych.

Samorządy terytorialne mają zróżnicowane kompetencje w zakresie turystyki, również ze względu na terytorialny zakres oddziaływania (gmina, powiat, województwo). Biorąc pod uwagę regulacje prawne, w tym ustawy kompetencyjne i ustawy szczególne, a także ukształtowane już doświadczenia w tym zakresie, można uznać, że:

- samorząd wojewódzki, odpowiedzialny za prowadzenie polityki rozwoju województwa, określa miejsce turystyki w tej polityce; w konsekwencji powinny z tego wynikać dalsze decyzje planistyczne, programowe, finansowe oraz inwestycyjne, wspierające bądź hamujące rozwój turystyki na określonych obszarach; samorząd wojewódzki wykonuje ponadto wiele zadań przypisanych przez ustawy szczególne, w tym przede wszystkim przez ustawę o usługach turystycznych;
- samorząd powiatowy – ze względu na swoją specyfikę oraz dość ograniczone możliwości w prowadzeniu samodzielnej działalności programowo-planistycznej i inwestycyjnej, w sprawach turystyki może odegrać rolę inicjującą i integrującą w zakresie promocji turystycznej, tworzenia produktów turystycznych, działalności informacyjno-szkoleniowej, a także wsparcia logistycznego dla gmin;
- samorząd gminny – stanowi podstawowy szczebel samorządu terytorialnego w Polsce; w zakresie turystyki odgrywa on istotną rolę przede wszystkim w sferze planowania przestrzennego (miejscowe plany zagospodarowania), związanej z nim polityki inwestycyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem zagospodarowania turystycznego (ochrona i przystosowanie walorów, zaspokajanie potrzeb bytowych turystów), a także w dziedzinie wspierania przedsiębiorczości i promocji inwestycji.

8. Źródła finansowania wdrażania strategii

W rozdziale przedstawiono dostępne (według stanu na październik 2007 r.) informacje dotyczące możliwości finansowania projektów turystycznych w ramach różnego rodzaju programów operacyjnych, wśród których znalazły się Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka. Ponadto omówiono inne formy finansowania inwestycji turystycznych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013

Wsparcie dla projektów turystycznych zaplanowano w priorytecie VI pod nazwą „Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji". W jego ramach możliwa będzie realizacja przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla wzrostu atrakcyjności regionu poprzez rozwój sektora turystyki i kultury w miastach i na obszarach wiejskich. W priorytecie tym przewidziano dwa działania dotyczące kultury i turystyki. W pierwszym z nich wspierane będą działania z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej lub kulturalnej, w tym dotyczące renowacji, zabezpieczeniu przed zniszczeniem i kradzieżą, adaptacji do nowych funkcji turystycznych lub kulturowych m.in. zespołów pałacowo-parkowych, zespołów fortyfikacyjnych, budowli i zespołów obronnych, obiektów sakralnych oraz parków zabytkowych.

W działaniu dotyczącym turystyki wsparcie zostanie skierowane także na rozwój infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej, w tym infrastruktury rowerowej. W obszarze turystyki przewiduje się m.in. możliwość realizacji przedsięwzięć dotyczących: budowy, rozbudowy, modernizacji bazy noclegowej dla turystów oraz budowy i modernizacji infrastruktury sportowo-rekreacyjnej powiązanej z funkcjami turystycznymi. Wspierane będą projekty polegające na budowie, rozbudowie i renowacji szlaków turystycznych. Możliwa będzie realizacja projektów polegających na tworzeniu produktów turystycznych oraz projektów sieciowych tworzących spójny produkt turystyczny. Wspierane będą działania dotyczące promocji walorów turystycznych regionu: imprezy promocyjne, programy rozwoju, centra informacji turystycznej, interaktywna sieć informacji internetowej oraz współpraca

międzyregionalna w zakresie promocji regionu. Zaplanowano wykorzystanie walorów przyrodniczych regionu dla rozwoju turystyki i wypoczynku sobotnio-niedzielnego mieszkańców warszawskiego obszaru metropolitalnego. Projekty z zakresu turystyki wspierane w ramach priorytetu powinny wykazywać wyraźny wpływ na rozwój gospodarczy regionu.

Łączna alokacja środków na cały priorytet przewidziana została na poziomie 270 mln euro, z czego wkład z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego wyniesie 150 mln euro. Maksymalna wysokość dofinansowania projektów określona została w wysokości 85%[56].

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Celem programu w części, w której przewidziano wsparcie dla rozwoju turystyki na obszarach wiejskich, jest poprawa jakości życia poprzez różnicowanie gospodarki wiejskiej, prowadzące do wzmocnienia potencjału ekonomicznego oraz restrukturyzację i modernizację gospodarstw rolnych (Oś 3. Programu). Wsparcie rozwoju usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem (działalność agroturystyczna i gospodarcza prowadzona przez rolników) przewidziano w ramach dwóch działań: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej" oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw".

Działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej" obejmie pomoc osobom fizycznym ubezpieczonym na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik. Przeznaczona ona będzie m.in. na rozwój działalności w zakresie: rzemiosła lub rękodzielnictwa oraz usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem. Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w gospodarstwie rolnym, w okresie realizacji programu, nie może przekroczyć 100 000 zł, przy czym może ona stanowić do 50% kosztów kwalifikowanych projektu.

Działanie „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw" obejmie pomoc podmiotom spełniającym kryteria mikroprzedsiębiorców. Przeznaczona ona będzie z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających m.in. w zakresie: rzemiosła lub rękodzielnictwa oraz usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem. Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu

[56] Nie dotyczy przedsięwzięć objętych pomocą publiczną.

beneficjentowi w okresie realizacji programu, nie może przekroczyć 300 000 zł, przy czym może ona stanowić do 50% kosztów kwalifikowanych projektu.

Wsparcie projektów m.in. z zakresu odnowy wsi przewidziano w ramach ***działania „Odnowa i rozwój wsi”***. Obejmie ono m. in. takie przedsięwzięcia, jak: remonty, przebudowy i wyposażenie obiektów pełniących funkcje społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, w tym obiektów zabytkowych; remonty, przebudowy i wyposażenie obiektów służących promocji obszarów wiejskich, w tym zachowaniu dziedzictwa kulturowego, tradycji, sztuki lub kultury; budowa lub remonty publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych i społeczno-kulturalnych; zakup obiektów zabytkowych lub charakterystycznych dla tradycji lokalnego budownictwa oraz ich adaptacja na cele publiczne; odnawianie, eksponowanie lub konserwacja lokalnych pomników historii, obiektów architektury sakralnej i miejsc pamięci. Beneficjentami tego działania będą gminy, instytucje kultury, kościoły i inne związki wyznaniowe oraz organizacje pozarządowe, mające status organizacji pożytku publicznego.

Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” w jednej miejscowości wynosi 500 000 zł w okresie realizacji całego programu, przy czym wielkość pomocy przyznanej na realizację projektu nie może być niższa niż 25 000 zł. Wysokość dofinansowania z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowalnych projektu. Wymagany krajowy wkład środków publicznych, musi stanowić co najmniej 25% kosztów kwalifikowalnych projektu i powinien pochodzić ze środków własnych beneficjenta.

Całkowity budżet programu (obejmujący środki z budżetu Unii Europejskiej i środki krajowe), dotyczący wszystkich wymienionych działań, zaplanowano w następującej wysokości: działanie: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” – 691 mln euro, działanie: „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” – 2 047 mln euro, działanie „Odnowa i rozwój wsi” – 590 mln euro.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013

Projekty wspomagające rozwój turystyki, które potencjalnie mogą być realizowane na obszarze objętym opracowaniem, będą wspierane w priorytecie 5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych, działanie 5.1. Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej. W jego ramach będzie możliwa m.in. budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej udostępnianiu dla turystów obszarów

chronionych, w tym budowa ścieżek dydaktycznych, ścieżek rowerowych, szlaków turystycznych, parkingów, punktów widokowych, wież widokowych i zadaszeń.

Minimalna wartość projektu w działaniu 5.1. wynosi 400 tysięcy zł. Jako beneficjentów pomocy przewidziano w nim m.in. jednostki samorządu terytorialnego, parki krajobrazowe, nadleśnictwa oraz organizacje pozarządowe. Budżet działania w skali kraju zaplanowano w wysokości 58,82 mln euro, z czego 50 mln będą stanowiły środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Poziom dofinansowania – maksymalnie 85% kwalifikujących się wydatków.

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013[57]

Projekty wspomagające rozwój turystyki, które potencjalnie mogą być realizowane na obszarze objętym opracowaniem, będą wspierane w priorytecie 6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym, działanie 6.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym. Należy jednak podkreślić, że cały program ma charakter ogólnokrajowy i w jego ramach wspierane będą przedsięwzięcia rangi ponadregionalnej. Dlatego też możliwość skorzystania z pomocy uzależniona będzie od włączenia pojedynczych projektów do sieci krajowej lub międzyregionalnej (np. zagospodarowanie szlaków turystycznych). Uwzględniając powyższy warunek, w ramach działania 6.4. wspierane będą: kompleksowe projekty ponadregionalne o obejmujące inwestycje w spójną infrastrukturę liniowych produktów turystycznych (infrastruktura informacyjna, oznakowanie, niekomercyjna infrastruktura szlaków); projekty polegające na łączeniu atrakcji turystycznych, wspartych w ramach RPO lub z innych źródeł, w produkty turystyczne o charakterze liniowym i ponadregionalnym, poprzez standaryzację usług w ramach danego szlaku (infrastruktura informacyjna, oznakowanie, niekomercyjna infrastruktura szlaków); obiekty stanowiące wyjątkowe atrakcje turystyczne. Wymienione typy projektów mogą obejmować również działania promocyjne, ściśle związane z realizowanymi w ramach projektu inwestycjami. W zakresie inwestycji wspierane będą m.in.: budowa, rozbudowa, modernizacja lub zagospodarowanie infrastruktury turystyki wodnej; rowerowej, narciarskiej, konnej; infrastruktury rekreacyjnej i rozrywkowej, jak np. wiosek tematycznych, szlaków samochodowych łączących atrakcje turystyczne; a także odrestaurowanie, modernizacja lub zagospodarowanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne i budowa infrastruktury

[57] W związku z przyznaniem Polsce i Ukrainie organizacji finałów Mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 r. w ramach 6 priorytetu (obecne działanie 6.4.) planuje się także wsparcie projektów umożliwiających realizację tej imprezy.

towarzyszącej turystyce kwalifikowanej, m.in. punktów rekreacyjnych wzdłuż szlaków, parkingów przy atrakcjach i obiektach turystycznych, wykonanie schronów kajakowych i rowerowych, stworzenie punktów widokowych.

Jako partnerów w realizacji działania 6.4. wymienia się m.in. jednostki samorządu terytorialnego i administrację rządową wraz z instytucjami im podległymi, jak również organizacje pozarządowe i gospodarcze. Budżet działania w skali kraju zaplanowano w wysokości 138 mln euro, z czego 117,3 mln euro będą stanowiły środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Maksymalny poziom dofinansowania pojedynczego projektu pochodzący z tego funduszu wyniesie 85% kwalifikujących się wydatków.

Model partnerstwa publiczno-prywatnego

Projekty, których celem bezpośrednim lub pośrednim jest wsparcie rozwoju turystyki (podobnie jak przedsięwzięcia z innych dziedzin) mogą być realizowane w formie partnerstwa publiczno-prywatnego. Stanowi ono interesujący i warty rozważenia, choć dość trudny, sposób realizacji różnego rodzaju przedsięwzięć – głównie infrastrukturalnych, również z zakresu inwestycji turystycznych.

Wykorzystanie modelu publiczno-prywatnego partnerstwa do tworzenia warunków do rozwoju produktów turystycznych uwarunkowane jest wejściem w życie ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym z dnia 28 lipca 2005 roku (Dz. U. z 2005 r. Nr 169, poz. 1420)**.** W ustawie tej uznaje się, że partnerstwo publiczno-prywatne może stanowić sposób realizacji przedsięwzięcia, jeżeli przynosi to korzyści dla interesu publicznego przeważające w stosunku do korzyści wynikających z innych sposobów realizacji tego przedsięwzięcia. Przy czym korzyść dla interesu publicznego definiuje się jako oszczędność w wydatkach podmiotu publicznego, podniesienie standardu świadczonych usług lub obniżenie uciążliwości dla otoczenia. W ustawie wymienia się podmioty mogące brać udział w partnerstwie. Zaliczono do nich po stronie partnera prywatnego: przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, kościoły lub inne związki wyznaniowe oraz podmioty zagraniczne; natomiast po stronie publicznej wymienia się m.in.: organy administracji rządowej, jednostki samorządu terytorialnego, fundusze celowe, państwowe lub samorządowe instytucje kultury oraz państwowe lub samorządowe osoby prawne utworzone na podstawie odrębnych ustaw w celu wykonywania zadań publicznych, z wyłączeniem przedsiębiorstw, banków i spółek handlowych. Na uwagę zasługuje również umożliwienie przez ustawodawcę zaangażowania w projekt publiczno-prywatny więcej niż jednego podmiotu publicznego. W takim przypadku jeden z konsorcjantów partnerstwa (po stronie partnerów publicznych) przyjmuje rolę lidera.

Katalog możliwych przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego obejmuje m.in. następujące działania: a) zaprojektowanie lub realizacja inwestycji w wykonaniu zadania publicznego; b) świadczenie usług publicznych przez okres powyżej 3 lat, jeżeli obejmuje eksploatację, utrzymanie lub zarządzanie niezbędnym do tego składnikiem majątkowym; c) działanie na rzecz rozwoju gospodarczego i społecznego, w tym rewitalizacja albo zagospodarowania miasta lub jego części, przeprowadzone na podstawie projektu przedłożonego przez podmiot publiczny lub połączone z jego zaprojektowaniem przez partnera prywatnego; d) przedsięwzięcie pilotażowe, promocyjne, naukowe, edukacyjne lub kulturalne, wspomagające realizację zadań publicznych.

Inne źródła finansowania

Oprócz wymienionych wcześniej źródeł finansowania projektów turystycznych (realizowanych głównie przez podmioty publiczne lub inne podmioty niekomercyjne) ze środków zewnętrznych[58] istnieją tradycyjne formy finansowania przedsięwzięć turystycznych przez podmioty publiczne. Są to głównie środki własne i dotacje budżetowe (w tym dotacje z funduszy celowych[59] oraz krajowych programów sektorowych[60], jak również horyzontalnych i sektorowych programów regionalnych[61]), kredyty bankowe, czy emisje obligacji komunalnych.

[58] W ramach Programów Operacyjnych istnieje obowiązek współfinansowania projektu ze środków własnych beneficjenta, ale pokrywać one będą zdecydowanie mniejszą część kosztów przedsięwzięcia. W modelu partnerstwa publiczno-prywatnego wkład partnera publicznego może stanowić majątek przekazany do użytkowania (i przeprowadzenia inwestycji) partnerowi prywatnemu.
[59] Na przykład Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska.
[60] Na przykład programów wsparcia infrastruktury kulturalnej wdrażanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
[61] Przykładem takich programów są: kontrakt wojewódzki, wojewódzkie programy wsparcia rozwoju infrastruktury sportowej, kulturalnej, drogowej, wdrażane przez samorząd województwa mazowieckiego.

IV Podsumowanie i wnioski końcowe

W rozdziale przedstawiono listę najważniejszych wniosków oraz rekomendacji wykonawczych wynikających bezpośrednio z założeń i ustaleń zawartych w strategii. Stanowi on tym samym syntetyczne streszczenie całego dokumentu. Do głównych wniosków i zaleceń zaliczono następujące twierdzenia:

1) Głównym założeniem stanowiącym podstawę strategii jest **koncepcja rozwoju turystyki w oparciu o potencjał własny** (tzw. teoria rozwoju endogenicznego). Oznacza to, że w celu rozwoju tej dziedziny należy wykorzystać wszystkie zasoby własne, będące w dyspozycji obecnie, a także możliwe do uzyskania w przyszłości. Chodzi tutaj, zarówno o zasoby strukturalne (czynniki materialne, w tym głównie walory i elementy zagospodarowania turystycznego), jak również o czynniki funkcjonalne (kulturowe, ekonomiczne, organizacyjne, ekologiczne, administracyjne, technologiczne), stanowiące sieć powiązań i uwarunkowań, decydujących o warunkach do rozwoju turystyki na terenie obu gmin.
2) Turystyka w Węgrowie i gminie Liw może i powinna stanowić istotną funkcję gospodarczą, **uzupełniającą inne podstawowe działalności** (funkcje) realizowane w obu jednostkach administracyjnych (w Węgrowie – dominuje funkcja ośrodka usługowego w skali powiatu węgrowskiego, w gminie Liw – dominująca funkcja rolnicza).
3) **Uzupełniające (a nie podstawowe) znaczenie funkcji turystycznej wynika z ograniczonego potencjału turystycznego (głównie walorów, ale również czynników funkcjonalnych, takich jak bariery kulturowe, brak kapitału), występującego na terenie obu gmin**. Walory turystyczne znajdujące się w Węgrowie i gminie Liw w zdecydowanej większości mają rangę regionalną bądź lokalną, co oznacza, że mogą one stanowić magnes przyciągający turystów przede wszystkim z województwa mazowieckiego i województw ościennych (głównie podlaskie i lubelskie).
4) **Sposobem podnoszącym potencjał turystyczny Ziemi Węgrowskiej (zwłaszcza w jego części strukturalnej) powinno być łączenie walorów w różnorodne produkty o charakterze liniowym, sieciowym i obszarowym, budowane na bazie zróżnicowanych walorów kulturowych i przyrodniczych (tzw. produkty zintegrowane)**. Działania takie powinny doprowadzić do wystąpienia tzw. efektu synergicznego, polegającego na

spotęgowaniu rangi produktu w stosunku do wartości tworzących go pojedynczych walorów.

5) Do produktów mających największe możliwości do rozwoju w Węgrowie i gminie Liw zaliczono:
   - **produkty krajoznawcze, wykorzystujące walory historyczne, etnograficzne i przyrodnicze Ziemi Węgrowskiej (obiekty zabytkowe, kultura ludowa, imprezy kulturalne, obserwacje przyrody w dolinie Liwca, tzw. bezkrwawe łowy);**
   - **wybrane produkty turystyki kwalifikowanej, takie jak: spływy kajakowe, wycieczki rowerowe, wędkarstwo, turystyka jeździecka, narciarstwo biegowe;**
   - **agroturystyka – pobyty wypoczynkowe w gospodarstwach agroturystycznych (gmina Liw);**
   - **pobyty wypoczynkowe na działkach letniskowych i drugich domach (gmina Liw);**
   - **spotkania w Centrum Dialogu, utworzonym w zespole poreformackim w Węgrowie.**
6) **Krajoznawcze i specjalistyczne produkty liniowe, sieciowe i obszarowe w większości będą wychodziły w sensie przestrzennym poza obszar Węgrowa i gminy Liw**. Wynika to z konieczności włączenia do ich budowy (jako podstawy – rdzenia produktu) także walorów znajdujących się na terenach innych gmin. Rolę inicjującą i koordynującą budowę zintegrowanych produktów przestrzennych powinny przejąć władze samorządowe Węgrowa (wraz z samorządem powiatowym), jako najsilniejszego ośrodka na omawianym terenie.
7) **Podejście opisane w punkcie 6. determinuje przyjęcie strategii marketingowej wobec pozostałych gmin powiatu węgrowskiego, polegającej na współpracy w budowie wspólnych produktów**. Jak wspomniano wcześniej Ziemia Węgrowska nie dysponuje dużą liczbą wybitnych walorów turystycznych, dlatego też szansą na odniesienie sukcesu na rynku turystycznym jest współpraca, a nie rywalizacja.
8) **Wzrost atrakcyjności turystycznej Ziemi Węgrowskiej powinien odbywać się także poprzez wykreowanie kilku produktów o randze ogólnokrajowej, a nawet międzynarodowej. Największe możliwości w tym zakresie daje organizacja imprez (wydarzeń) kulturalnych, w tym inscenizacji historycznych, z wykorzystaniem bazy materialnej Zamku w Liwie**. Należy w tym zakresie jeszcze bardziej rozwinąć już organizowane imprezy, które powinny stanowić wizytówkę turystyczną tego obszaru i pełnić funkcję narzędzia promocyjnego.

9) Głównym zadaniem władz samorządowych Węgrowa i gminy Liw w zakresie tworzenia produktu turystycznego jest **zapewnienie właściwych warunków do rozwoju walorów turystycznych (stanowiących podstawę każdego produktu) oraz ich zagospodarowanie dla potrzeb turystyki.** Działania te powinny przebiegać w dwóch obszarach:
   - walory turystyczne: ochrona prawna i materialna, zagwarantowanie finansowania, udostępnieniu szerokiej publiczności, promocja;
   - zagospodarowanie turystyczne: budowa i utrzymanie infrastruktury technicznej, przygotowanie i promocja ofert dla komercyjnych inwestycji turystycznych.
10) Tworzenie samych produktów turystycznych, w rozumieniu oferty handlowej, **powinno być domeną innych podmiotów (prywatnych i publicznych), funkcjonujących na lokalnym i regionalnym rynku turystycznym.** Zaliczono do nich przede wszystkim przedsiębiorstwa turystyczne (m.in. biura podróży, obiekty noclegowe i gastronomiczne), ale również inne podmioty sprzedające swoją ofertę turystom (np. Muzeum Zbrojownia w Liwie).
11) Poprawa potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw (w praktyce również pozostałych gmin powiatu węgrowskiego), w części funkcjonalnej, powinna odbywać się w kilku obszarach. Zaliczono do nich przede wszystkim:
   - **w sferze społecznej – konieczność zmiany postaw różnych grup społeczności lokalnych, a także indywidualnych osób** (odpowiedzialnych za funkcjonowanie miejscowych atrakcji turystycznych), w kierunku ich pozytywnego nastawienia do turystyki jako dziedziny, która może przyczynić się do rozwoju gmin;
   - **w sferze organizacyjnej – konieczność wytworzenia więzi funkcjonalnych między poszczególnymi składnikami produktu turystycznego**, prowadzących do zinstytucjonalizowania współpracy;
   - **w sferze administracyjnej – wykorzystanie więzi, stosunków i współzależności administracyjnych** do zaangażowania różnych podmiotów publicznych i prywatnych na rzecz turystyki;
   - **w sferze gospodarczej – tworzenie jak najlepszych warunków do działań inwestycyjnych i operacyjnych** w zakresie działalności gospodarczej w turystyce.
12) Biorąc pod uwagę rangę potencjału turystycznego Węgrowa i gminy Liw (również w ujęciu perspektywicznym), a także jego położenie geograficzne, **głównymi rynkami dla miejscowej turystyki będą wybrane segmenty rynku regionalnego oraz rynek lokalny (ponadlokalny). Należy jednocześnie podkreślić, że podstawowa rola w tym**

zakresie przypadnie aglomeracji warszawskiej – jako głównemu obszarowi generującemu ruch turystyczny w kierunku Ziemi Węgrowskiej.

13) Jednocześnie na obszarze tym mają szanse rozwijać się pewne **formy turystyki ukierunkowane na wybrane rynki niszowe – w skali ogólnokrajowej oraz rynki międzynarodowe** (np. turystyka historyczna, turystyka etniczna).
14) Uwzględniając rzeczywisty potencjał turystyczny Węgrowa i gminy Liw, stanowiący podstawę do budowy lokalnej oferty turystycznej (produktów), przeznaczonej na wybrane rynki (ze szczególnym znaczeniem rynku warszawskiego), należy przygotować i wdrożyć określone działania z zakresu marketingu turystycznego. Zaliczono do nich:
    - **promocję inwestycji w infrastrukturę turystyczną** (baza noclegowa, przystanie i obiekty dla obsługi turystyki kwalifikowanej);
    - **aktywizacja działań medialnych** (imprezy promocyjne i materiały dla prasy);
    - **działania w środowiskach turystycznych,** sprzyjające tworzeniu pozytywnego wizerunku wśród animatorów wyjazdów turystycznych;
    - **stworzenie systemu oznakowań zewnętrznych** (informacyjne znaki drogowe, tablice informacyjne itp.);
    - **opracowanie wspólnych działań promocyjnych** dla najważniejszych wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych.
15) Dla osiągnięcia założonych w strategii celów (w części dotyczącej administracji publicznej) **niezbędne jest uznanie, przez władze lokalne, turystyki jako dziedziny, która może w sposób istotny przyczynić się do rozwoju gospodarczego i społecznego obu gmin**. Praktycznym przejawem takiej postawy będzie uwzględnianie potrzeb rozwoju turystyki w aktach prawa miejscowego oraz w planowaniu budżetowym, stanowiące podstawę do działań inwestycyjnych, promocyjnych i organizacyjnych.
16) **Drugim warunkiem koniecznym do realizacji przyjętych celów jest usunięcie barier społeczno-kulturowych występujących wśród miejscowej ludności** (zwłaszcza na pewnych obszarach wiejskich), a także **wśród niektórych decydentów**.
17) Trzecim warunkiem niezbędnym do osiągnięcia celów strategicznych **jest zaangażowanie we wdrażanie strategii innych podmiotów (publicznych i prywatnych) działających w sferze turystyki.**

Wykaz ważniejszych źródeł informacji

1) Butowski L., 2007, Turystyka w Polsce. Uwarunkowania organizacyjnej i prawne, Wydawnictwo Akademickie WSSP w Lublinie, Lublin.
2) Grodzka D., Kozaczyńska B., Ostas C., 2004, Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w powiecie węgrowskim: Przewodnik, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Węgrowie, Węgrów.
3) Gołembski G., red., 2002, Kompendium wiedzy o turystyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
4) Katalog zabytków sztuki w Polsce, T.X,2.26 red. I. Galicka, H. Sygietyńska woj. w-skie, powiat węgrowski 1966r
5) Kondracki J., 2000, Geografia regionalna Polski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
6) Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Węgrowa, 2005, Węgrów.
7) Monitoring rzek w 2006 roku, 2006, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, Warszawa.
8) Okołowicz W., 1969, Klimatologia ogólna, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.
9) Polska – atlas samochodowy, 2005, Copernicus – Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. E. Romera S.A., Warszawa.
10) Plan Rozwoju Lokalnego gminy Liw, czerwiec 2007, BGS we współpracy z Zespołem Zadaniowym i Wójtem Gminy Liw, Liw.
11) Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Węgrowa do 2020 r., kwiecień 2006, Rada Miejska Węgrowa, Burmistrz Miasta Węgrowa, Węgrów.
12) Program Ochrony Środowiska dla gminy Liw na lata 2004-2011, 2004, Przedsiębiorstwo Geologiczne „POLGEOL" S.A., Węgrów.
13) Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, listopad 2006, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
14) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, lipiec 2007, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
15) Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013, , wrzesień 2007, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, Warszawa.

16) Regulamin konkursu na koncepcję zagospodarowania przestrzennego strefy centralnej Węgrowa z rozwiązaniem szczegółowym zagospodarowania Rynku Mariackiego z ul. Narutowicza i placem przed „Domem Lipki" w ramach rewitalizacji strefy centrum, 2007, Węgrów.
17) Rozporządzenie nr 17 Wojewody Mazowieckiego z dnia 15 kwietnia 2005 r. w sprawie Siedlecko-Węgrowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.
18) Strategia Rozwoju gminy Liw, listopad 2000, Rada Gminy w Liwie, Liw.
19) Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego.
20) Strategii rozwoju turystyki Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013 (projekt z października 2007)
21) Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja), samorząd województwa mazowieckiego, Warszawa, maj 2006 r.
22) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Liw, 2000, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS", Siedlce.
23) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa, 1999, Węgrów.
24) Studium Wykonalności projektu inwestycyjnego: Wykorzystanie doliny Liwca do celów turystycznych, wrzesień 2005, BCG Polska, Warszawa.
25) Terminologia turystyczna. Zalecenia WTO. ONZ–WTO, Instytut Turystyki Warszawa 1995.

Załącznik nr 1 Lista projektów wykonawczych w zakresie rozwoju turystyki

W załączniku przedstawiono indykatywną listę projektów wykonawczych w zakresie rozwoju turystyki, przewidzianych do realizacji w ramach wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*. Ze względu na dwa podmioty, będące zleceniodawcą wykonania tego dokumentu (Miasto Węgrów, Gmina Liw) listę sporządzono w podziale na zadania przewidziane do wykonania na obszarze miasta Węgrów i na terenie gminy Liw, a także takie, które powinny być realizowane jednocześnie w obu tych jednostkach administracyjnych. W większości przypadków podmiotem odpowiedzialnym za wykonanie poszczególnych przedsięwzięć są władze samorządowe wymienionych gmin. Dodatkowo, w niektórych przypadkach (istotnych dla rozwoju turystyki) uwzględniono także przedsięwzięcia, które powinny być wykonane przez inne podmioty.

Załączona lista projektów wykonawczych stanowi uszczegółowienie zadań operacyjnych i projektów wykonawczych opisanych w części III rozdział 6 niniejszego opracowania.

Miasto Węgrów		
Rodzaj projektu	**Podmiot odpowiedzialny**	**Podmioty współpracujące**
Przeprowadzenie rewitalizacji Rynku Mariackiego w Węgrowie, z uwzględnieniem przyszłej funkcji turystycznej, w tym stworzenie na tym terenie warunków sprzyjających rozwojowi gastronomii, wystawiennictwa, handlu rękodzielniczego, sprzedaży lokalnych produktów itp.	Urząd Miejski w Węgrowie	Administratorzy, właściciele obiektów znajdujących się przy Rynku, podmioty gospodarcze
Organizowanie na Rynku Mariackim w Węgrowie tradycyjnych targów, jarmarków, odpustów, łączących funkcje handlowe, kulturalne i promocyjne	Urząd Miejski w Węgrowie	Administratorzy, właściciele obiektów znajdujących się przy Rynku, podmioty prywatne
Remont i dostosowanie obiektów poklasztornych (zespołu poreformackiego) w Węgrowie dla potrzeb turystyki młodzieżowej i „religijnej" – Budowa Centrum Dialogu	Parafia p.w. Świętych: Piotra z Alkantary i Antoniego z Padwy, kuria diecezjalna, Urząd Miejski w Węgrowie	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego (finansowanie zewnętrzne), podmioty prywatne

Miasto Węgrów		
Rodzaj projektu	**Podmiot odpowiedzialny**	**Podmioty współpracujące**
Odnowienie kaplicy na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Węgrowie wraz z historycznymi nagrobkami	Parafia ewangelicko-augsburska	Urząd Miejski w Węgrowie, miejscowe stowarzyszenia
Zagospodarowanie Lapidarium w Węgrowie na terenach dawnego cmentarza żydowskiego	Urząd Miejski w Węgrowie	Podmioty prywatne
Remont i udostępnienie dla celów turystycznych Domu Rabina w Węgrowie	Urząd Miejski w Węgrowie	Podmioty prywatne
Zagospodarowanie turystyczne Zalewu w Krypach wraz ze starorzeczami Liwca – II etap. Rozbudowa obiektów infrastruktury rekreacyjno-sportowej	Urząd Miejski w Węgrowie	Podmioty prywatne
Budowa nowego obiektu hotelowo-turystycznego na terenie obecnego kempingu w Węgrowie	Urząd Miejski w Węgrowie	Podmioty prywatne
Budowa centrum bowlingu i innych obiektów sportowych o podwyższonym standardzie w Węgrowie; uruchomienie wypożyczalni sprzętu sportowego i turystycznego	Urząd Miejski w Węgrowie	Podmioty prywatne
Urządzenie Zalewu na rzece Czerwonce i zagospodarowanie okolicznych terenów	Urząd Miejski w Węgrowie	Podmioty prywatne
Rewitalizacja Parku Armii Krajowej w Węgrowie	Urząd Miejski w Węgrowie	
Przygotowanie ofert i systemu zachęt inwestycyjnych przeznaczonych dla inwestorów turystycznych, obejmujących: oferty inwestycyjne i ulgi podatkowe[62].	Miasto Węgrów	
Organizacja lokalnych imprez kulturalnych i sportowych w Węgrowie	Urząd Miejski w Węgrowie, Węgrowski Ośrodek Kultury	Węgrowski Oddział PTTK, lokalne stowarzyszenia, inne podmioty publiczne i prywatne

[62] Bardziej szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w części III, rozdział 3.1.

Gmina Liw		
Rodzaj projektu	**Podmiot odpowiedzialny**	**Podmioty współpracujące**
Remont Muzeum Zbrojowni i Zamku w Liwie	Organ prowadzący Muzeum Zbrojownię	Podmioty prywatne (sponsorzy)
Zagospodarowanie dla potrzeb turystyki bezpośredniego otoczenia Zamku w Liwie, w tym poprawa jego atrakcyjności turystycznej poprzez budowę „podzamcza" z wykorzystaniem elementów miejscowej architektury wiejskiej	Organ prowadzący Muzeum Zbrojownię, Urząd Gminy w Liwie, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego (finansowanie ze środków zewnętrznych)	Podmioty prywatne
Zagospodarowanie turystyczne Sowiej Góry poprzez budowę punktu widokowego oraz infrastruktury towarzyszącej (miejsce na ognisko, ławki, zadaszenie, parking dla rowerów, samochodów), przystosowanie stoków do gier i zabaw ruchowych	Urząd Gminy Liw	Podmioty prywatne
Zalesianie gminy Liw	Urząd Gminy Liw, PGL Lasy Państwowe, osoby prywatne – rolnicy	
Przygotowanie ofert i systemu zachęt inwestycyjnych przeznaczonych dla inwestorów turystycznych, obejmujących: oferty inwestycyjne i ulgi podatkowe[63].	Miasto Węgrów	
Przygotowanie oferty działek rekreacyjnych w dolinie rzeki Liw	Urząd Gminy Liw	Podmioty prywatne
Organizacja lokalnych imprez kulturalnych i sportowych w gminie Liw	Urząd Gminy Liw, Muzeum Zbrojownia w Liwie	Węgrowski Oddział PTTK, lokalne stowarzyszenia, inne podmioty publiczne i prywatne
Zorganizowanie, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami, systemu ustawicznych szkoleń i doradztwa indywidualnego dla usługodawców agroturystycznych, a także dla rolników zamierzających uruchomić działalność agroturystyczną	Urząd Gminy Liw, starostwo powiatowe w Węgrowie	Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, stowarzyszenia agroturystyczne, Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna

[63] Bardziej szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w części III, rozdział 3.1.

Miasto Węgrów i Gmina Liw (przedsięwzięcia wspólne)		
Rodzaj projektu	**Podmiot odpowiedzialny**	**Podmioty współpracujące**
Utworzenie Muzeum Regionalnego Ziemi Węgrowskiej i Ziemi Liwskiej, zlokalizowanego w centralnej części miasta (najlepiej w otoczeniu Rynku Mariackiego w Węgrowie)	Urząd Miejski w Węgrowie, pozostałe gminy powiatu węgrowskiego, starostwo powiatowe w Węgrowie, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego	Stowarzyszenia lokalne i regionalne, podmioty i osoby prywatne
Szerokie udostępnienie głównych walorów turystycznych Węgrowa i Gminy Liw dla ruchu turystycznego, w tym przede wszystkim Bazyliki Mniejszej w Węgrowie, podziemi kościoła p.w. Świętych Piotra z Alkantary i Antoniego z Padwy wraz z kryptą J.D. Krasińskiego oraz innych kościołów, Pałacu Radziwiłłów w Starejwsi, koryta i doliny rzeki Liwiec	Administratorzy, właściciele obiektów i nieruchomości	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, starostwo powiatowe, Narodowy Bank Polski
Odnowienie historycznych nagrobków na pozostałych cmentarzach Węgrowa i gminy Liw	Parafie, będące właścicielami poszczególnych cmentarzy	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, miejscowe stowarzyszenia, osoby prywatne
Rozbudowa prostej infrastruktury dla spływów kajakowych (przystanie dla kajaków) i pobytów nadwodnych (punkty obserwacyjne, stanowiska wędkarskie).	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw	Podmioty prywatne
Zaplanowanie, wytyczenie, oznakowanie, wyposażenie i utrzymanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych, konnych, samochodowych), łączących najważniejsze atrakcje krajoznawcze Węgrowa i gminy Liw oraz wychodzących poza obszar obu gmin (ze szczególnym uwzględnieniem Doliny Liwca)	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, Węgrowski Oddział PTTK	Starostwo powiatowe w Węgrowie, pozostałe urzędy gminne, administratorzy obiektów (obszarów) znajdujących się na szlakach turystycznych
Zaplanowanie i oznakowanie turystyczne dróg dojazdowych do Węgrowa i wybranych miejscowości (obiektów) gminy Liw, wraz z oznakowaniem dojazdów i dojść głównych obiektów turystycznych (znaki E-22), wymiana znaków witających na drogach wjazdowych do miasta	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, Zarząd Dróg Wojewódzkich, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	Właściciele, administratorzy obiektów turystycznych

Miasto Węgrów i Gmina Liw (przedsięwzięcia wspólne)		
Rodzaj projektu	**Podmiot odpowiedzialny**	**Podmioty współpracujące**
Budowa lokalnego systemu informacji turystycznej (obsługowego i bezobsługowego – oznakowanie turystyczne)	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw	Węgrowski Oddział PTTK, inne podmioty
Organizacja największych i najważniejszych imprez kulturalnych, w tym plenerowych inscenizacji historycznych związanych z przeszłością Ziemi Węgrowskiej i Liwskiej	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, Węgrowski Ośrodek Kultury, Muzeum Zbrojownia w Liwie	Starostwo powiatowe, urząd marszałkowski województwa mazowieckiego, Węgrowski Oddział PTTK, lokalne stowarzyszenia, inne podmioty publiczne i prywatne
Zorganizowanie, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami, systemu ustawicznych szkoleń i doradztwa indywidualnego dla usługodawców turystycznych, a także dla podmiotów zamierzających uruchomić działalność agroturystyczną	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, starostwo powiatowe w Węgrowie	Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna, Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
Podpisanie porozumienia między Miastem Węgrów, a gminą Liw, dotyczącego współpracy w zakresie wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*;	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw,	Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna, Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
Utworzenie zespołu roboczego ds. wdrażania strategii oraz zorganizowanie stałego systemu konsultacji	Urząd Miejski w Węgrowie, Urząd Gminy Liw, starostwo powiatowe w Węgrowie	Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna, inne podmioty publiczne i prywatne

Załącznik nr 2 Lista projektów wykonawczych w zakresie promocji turystycznej

W załączniku przedstawiono indykatywną listę projektów wykonawczych w zakresie promocji turystycznej Węgrowa i gminy Liw, przewidzianych do realizacji w ramach wdrażania *Strategii rozwoju i promocji turystyki w Węgrowie i gminie Liw*.

Załączona lista projektów wykonawczych stanowi uszczegółowienie zadań operacyjnych i projektów wykonawczych opisanych w części III rozdział 6 niniejszego opracowania.

Projekt	Forma realizacji	Uwagi
Projekt wizualizacji gmin obejmujący logo oraz projekty znaków graficznych, koncepcji graficznych materiałów promocyjnych, stron internetowych, gadżetów itp. - przygotowanie – I połowa 2008 r. - realizacja – 2008-2009	Zlecenie przygotowania projektu wizualizacji grafikowi	Wzór projektów znajduje się na stronie Pomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej w Gdańsku, przykłady projektów wykonanych przez Instytut Turystyki dostarczono do Zleceniodawców
Przygotowanie materiałów wizualnych w tym: lotniczych (satelitarnych) zdjęć doliny Liwu (z meandrami), spływów kajakowych, walk „rycerskich” w Liwie itp.;	Przygotowanie zestawów zdjęć (trzech zestawów zdjęć w postaci cyfrowej)	Materiały do wykorzystania w prezentacjach, wydawnictwach oraz do dekoracji stoisk podczas targów turystycznych.

Projekt	Forma realizacji	Uwagi
Przygotowanie i przeprowadzenie cyklu czterech imprez promocyjnych dla prasy i animatorów turystyki w trakcie imprez i wydarzeń kulturalnych i sportowych - „Zima na Ziemi Węgrowskiej" bieg narciarski połączony z kuligiem (zima 2008 r.), - „Wiosna na Zamku w Liwie" spływ kajakowy połączony z noclegiem w Liwie i/lub Węgrowie w okresie pierwszej imprezy w Liwie - Impreza kajakowo-rowerowo-samochodowa, połączona z corocznym Turniejem o Pierścień Księżnej Anny, (sierpień 2008 r.) - Impreza kulturalna w Liwie połączona z objazdem po Ziemi Węgrowskiej (jesień 2008)	Imprezy realizowane przy współpracy Węgrowskiego Oddziału PTTK, Muzeum w Liwie i wybranego klubu turystycznego w Warszawie (lub przy współpracy Instytutu Turystyki)	Przykładowe projekty imprez zostaną przedstawione przez Instytut po uzgodnieniu szczegółów (koszt organizacji jednej imprezy ok. 10 tys. zł brutto)
Projekt oznakowania dróg informacyjnymi znakami drogowymi oznaczającymi szlaki i obiekty turystyczne (E-22); - przygotowanie – I połowa 2008 r. - realizacja – II połowa 2008 r.	Projekt realizowany przy współpracy Urzędu Marszałkowskiego i administratorów dróg	
Projekt rozwoju imprez i wydarzeń: - dokonanie przeglądu imprez kulturalnych, sportowych i innych, organizowanych w Węgrowie i gminie Liw; - opracowanie projektu rozszerzenia oferty (szczególnie wiosną i latem), przygotowanie wniosku o środki UE; - opracowywanie i dystrybucja rocznego kalendarza imprez, kalendarzy okresowych, dostarczenie informacji do podobnego typu materiałów powiatowych i wojewódzkich;	Projekt jest rozwinięciem działań podejmowanych przez Miasto Węgrów i Gminę Liw	Projekt wymaga pozyskania dodatkowych środków na rozszerzenie oferty. Proponuje się uruchomienie projektu finansowanego ze środków UE.

Projekt	Forma realizacji	Uwagi
Opracowanie i dystrybucja materiałów promocyjnych, a szczególnie kalendarzy wydarzeń - uzgodnienie zakresu udziału gmin w programie promocji turystyki powiatu i województwa mazowieckiego, zaoferowanie zdjęć do dekoracji stoisk i materiałów promocyjnych województwa - dostosowanie haseł „turystyka" na stronach internetowych gmin - przygotowanie materiałów promocyjnych do dystrybucji w 2009 roku	1. Uzgodnienie możliwości udziału gmin w programie promocji powiatu węgrowskiego i województwa mazowieckiego w 2008 roku 2. Wykorzystanie projektu wizualizacji przy opracowaniu materiałów promocyjnych	Zakres prac uzależniony jest od możliwości finansowych gmin oraz możliwości pozyskania środków z innych źródeł w latach 2008-2009.
Przygotowanie ofert nowych działek rekreacyjnych i inwestycji w infrastrukturę turystyczną wśród właścicieli działek rekreacyjnych i domów letniskowych na terenie Węgrowa, gminy Liw i gmin ościennych: - inwentaryzacja ofert, - przygotowanie tekstu reklam i ogłoszeń, Zorganizowanie dwu imprez promocyjnych w Węgrowie (dom kultury)	Przegląd możliwości przeznaczenia na działki gruntów publicznych, przygotowanie propozycji wsparcia promocyjnego dla prywatnych właścicieli gruntów.	Zakłada się, że kilkuset właścicieli działek rekreacyjnych i domków letniskowych mają możliwości zainwestowania w rozbudowę infrastruktury, co może podnieść wartość własnych nieruchomości oraz przyciągnąć znajomych do inwestycji.
Przygotowanie ofert inwestycji w infrastrukturę turystyczną na terenie Węgrowa i gminy Liw. - określenie potrzeb na podstawie niniejszej strategii i informacji z odpowiednich komórek urzędów gminnych	Przygotowanie materiały wyjściowego przez Urząd Miasta Węgrów i Gminy Liw	Gmina wymaga nowych inwestycji w infrastrukturę turystyczną. Konieczne jest podjęcie szeregu działań promujących inwestycje turystyczne w gminach.
Opracowanie i wydanie materiału promocyjnego pod roboczym tytułem „Zainwestuj w turystykę i wypoczynek na Ziemi Węgrowskiej" zawierającego oferty inwestycyjne – jesień 2008.	Zlecenie przygotowania i druku materiału promocyjnego (wystąpienie o dofinansowanie wydawnictwa)	Materiał ma być podstawowym narzędziem promocji inwestycji turystycznych w gminach

Projekt	Forma realizacji	Uwagi
Przygotowanie promocji inwestycji w zakresie bazy gastronomicznej i noclegowej w Liwie – 2008 r.	Zlecenie przygotowania i druku materiału promocyjnego (wystąpienie o dofinansowanie wydawnictwa)	Rozpoczęcie procesu promocji powinno być rozpoczęte przygotowaniem zarysu propozycji który zostanie przedstawiony uczestnikom imprez promocyjnych
Przygotowanie szczegółowych propozycji działań na rzecz rewitalizacji Rynku i zabytkowych obiektów Węgrowa – uruchomienie projektów rewitalizacyjnych – wg szerszego harmonogramu	Przygotowanie projektu przedsięwzięć promocyjnych i ich realizacja	
Przygotowanie i dystrybucja materiałów promocyjnych przeznaczonych dla młodzieży obrazujących ofertę Ziemi Węgrowskiej. 2008-2009	Rozpoczęcie działań w 2008 roku poprzez przygotowanie propozycji dla wybranych stron www często odwiedzanych przez młodzież	

Załącznik nr 3 Hasła promujące turystykę na Ziemi Węgrowskiej (propozycje)

Na życzenie Zleceniodawcy opracowano listę haseł (sloganów) promocyjnych, które mogą być wykorzystane przy promocji turystycznej Węgrowa i gminy Liw, a także poszczególnych produktów turystycznych.

Jednocześnie zaleca się, aby ostateczne hasła promocyjne zostały wybrane spośród szerszej listy sloganów zgłoszonych przez mieszkańców obu gmin np. w drodze ogłoszonego konkursu.

Hasło (slogan promocyjny)
Węgrów ? Nareszcie !
Węgrów – Daj się oczarować !
Ziemia Węgrowska – urok magii, siła tradycji
Ziemia Węgrowska – Kraina Mistrza Twardowskiego
Ziemia Węgrowska – perła Mazowsza, wrota Podlasia
Węgrów – z wizytą u Mistrza Twardowskiego
Liw – Powrót do przeszłości
Kajakiem w dolinie Liwca
Liwiec – kajakowy zawrót głowy